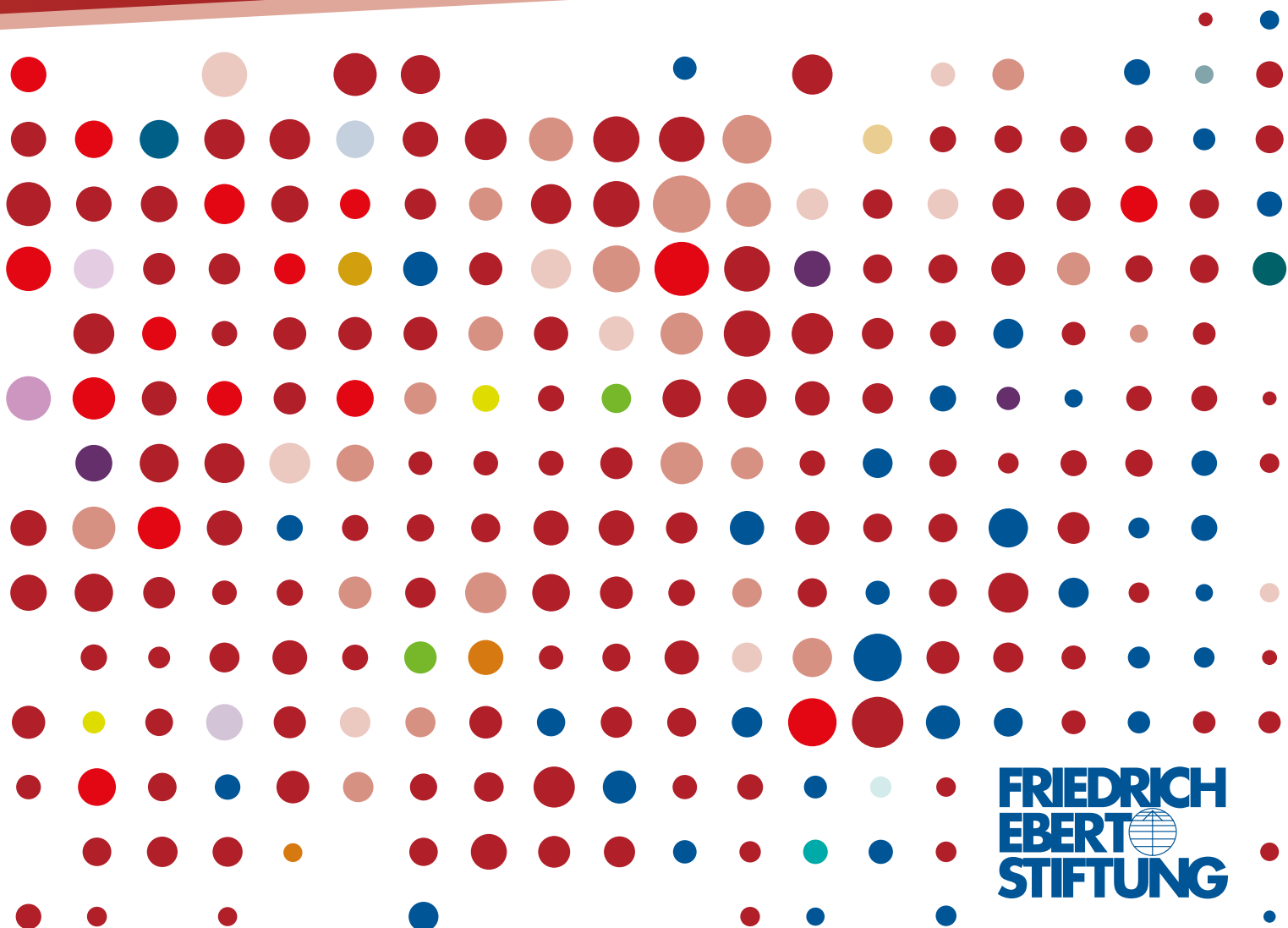

STUDIJA O MLADIMA KOSOVO 2018/2019

FONDACIJA "FRIEDRICH EBERT"

Fondacija "Friedrich Ebert" (FES) je najstarija politička fondacija u Nemačkoj sa bogatom tradicijom socijal-demokratije, koja datira iz 1925. godine. Angažovanje naše fondacije fokusira se na osnovne ideje i vrednosti socijalne demokratije, slobode, pravde i solidarnosti. To nas povezuje sa socijal-demokratijom i slobodnim sindikalnim pokretom.

Kroz našu međunarodnu mrežu kancelarija u više od 100 zemalja, FES podržava politiku miroljubive saradnje i ljudska prava, promovisanje, sprovođenje i konsolidaciju demokratije, društvenih i ustavnih struktura, i čin i nas pionirima u jačanju slobodnih sindikata i jakog civilnog društva. Aktivno smo uključeni u promovisanje društvene, demokratske i konkurentne Evrope u okviru procesa evropskih integracija.

STUDIJE MLADIH U JUGOISTOČNOJ EVROPI 2018/2019:

"Studije mladih FES za Jugoistočnu Evropu 2018/2019" međunarodni je istraživački projekat koji se sprovodi u isto vreme u deset zemalja jugoistočne Evrope, posebno u: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori, Rumuniji, Srbiji i Sloveniji. Glavni cilj studije je da identifikuje, opiše i analizira stavove i obrasce ponašanja u modernim društvima.

Podaci su prikupljeni početkom 2018. godine i više od 10.000 mladih u dobi od 14-29 godina iz gore navedenih zemalja – deset zemalja jugoistočne Evrope učestvovalo je u ovoj analizi. Studije pokrivaju širok spektar pitanja u pogledu njihovih iskustava i težnji u različitim oblastima života, kao što su obrazovanje, zapošljavanje, političko uključivanje, porodični odnosi, slobodno vreme i korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija, ali takođe i vrednosti, stavova i verovanja.

Empirijsko istraživanje predstavlja se kroz deset nacionalnih studija i regionalnu studiju objavljenim na engleskom i lokalnim jezicima.

STUDIJA O MLADIMA 2018/2019

Oltion Rumbullaku
IDRA Research & Consulting

1	Uvod	3
2	Rezime	5
3	Metodologija	9
4	Vrednosti, religija i poverenje	13
5	Stil života i slobodno vreme	21
6	Porodica i društvo	29
7	Obrazovanje	37
8	Zaposlenost	43
9	Demokratija i vlast	51
10	Aspiracije za migracijom	65
11	Kosovski identitet, EU i susedne zemlje	73
12	Zaključci	81
	Fusnote	82
	Referenca	82
	Tabela za grafiku	83
	Tabela tabela.....	84

1

UVOD

Osnovni cilj ove studije je da izmeri, opiše i objasni glavne stavove, uverenja i vrednosti mladih Kosovara u pogledu na društvo, ekonomiju, obrazovanje i zapošljavanje, integraciju u Evropsku Uniju, religiju, porodicu, društveni život i izbor životnog stila.

Veruje se da mlada generacija ove grupe (rođena između 1989. i 2004.), koja se uglavnom smatra „Generacijom Z” ili „Post-milenijalcima”, ima veoma specifičan skup vrednosti, karakteristika i prioriteta zato što su mladi ljudi svedočili mnogim društvenim i ekonomskim transformacijama u njihovoj nedavnoj prošlosti. To je generacija koja je koristila internet od ranog doba a generalno ima ležeran stav prema tehnologiji i prema interakciji na društvenim medijima.

Kao i mnoge druge države zapadnog Balkana, Kosovo je još uvek u tranziciji. Kosovo još uvek pokušava da nađe put između Evrope i svoje prošlosti, kao i sa vrednostima, modelima integracije i sigurnosnih faktora koji su povezani sa njim.

Dugi put izgradnje nove zemlje sa demokratskim društvom i sa slobodnom tržišnom ekonomijom je deleko od kraja. Pored toga, zemlja se suočava sa izazovom komplikovanih odnosa sa Srbijom, što izaziva izolaciju kao i poteškoće u procesu evropskih integracija.

Studija istražuje brige, ambicije, vrednosti i načine života mladih sa Kosova. Mladi ljudi koji su danas stari između 14 i 29 godina odrasli su uglavnom nakon otcepljenja Kosova od Srbije, na nezavisnom Kosovu. Njih možemo zvati „generacija nezavisnosti”. Ova generacija je važan zupčanik za dalji razvoj kosovskog društva.

Zemlje bivše Jugoslavije, a konkretno Kosovari, su doživele posebno dramatične i upečatljive događaje kao što su rat, krah federativne države i raspad u manje nezavisne države, tranzicija od komunizma u kapitalizam, dugi proces tranzicije, privatizacije društvenog vlasništva, uvođenje viza, promena valuta, veliko nezaposlenje i siromaštvo, visoku stopu migracija itd. Na drugoj strani, oni su svedočili eri inovacije na polju kompjutera, mobilnih telefona i interneta, što je samo po sebi bila jedna vrsta revolucije i početak novog, savremenog načina života, što je i odlika 21. veka.

Istraživanje je bazirano na reprezentativnoj anketi sprovedenoj u celoj zemlji koja je izvršena od decembra 2017. do januara 2018. na Kosovu, među mladim ljudima starosti između 14 i 29 godina. Orijentisana je prema *Shell Youth Study* koja se periodično sprovodi u Nemačkoj od 1953 i koja se pokazala kao značajni indikator srednjeročnog razvoja društva. Fridrih Ebert Fondacija je svela seriju sličnih studija u zapadnobalkanskim zemljama a na Kosovu je zadnja studija sprovedena 2012.

Većina mladih ljudi živi sa njihovim porodicama, najviše iz praktičnih razloga ili jednostavno zato što je to tradicionalni način življenja. U budućnosti, oni žele da se venčaju kada imaju od 26 do 28 godina i uobičajeno žele da imaju troje dece. Malo je učešće u volonterskim aktivnostima i visok je nivo homofobije, što sugerije da postoji nizak nivo različitosti.

2

REZIME

Primenjujući kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih metoda, Studija o mladima na Kosovu 2018 otkriva stavove, mišljenja i očekivanja mladih ljudi ove zemlje. Zaključci prikazuju trenutni život mladih na Kosovu u kontekstu porodičnih vrednosti, kontradikcija u obrazovanju i realnosti kod zapošljavanja, kao i tradicionalni kulturni i nacionalni kontekst.

Ova studija ima za cilj da predstavi ključne probleme u pogledu načina življenja u porodicama, političku participaciju, obrazovanje, zaposlenje, mobilitet i odnose sa susednim državama mladih na Kosovu.

Mladi na Kosovu su dosta tradicionalni. Naša studija je pokazala da su oni veoma zavisni od njihovih roditelja, najviše moralno i materijalno. Oni i dalje preferiraju da budu deo velikih porodica u budućnosti. Ova mlada generacija ima veoma specifičan skup vrednosti koji se baziraju na tradiciji. Oni počinju da svedoče društvenim promenama, odrastajući u veoma intenzivnom periodu tehnološke inovacije.

KLJUČNI ZAKLJUČCI

- Porodica predstavlja najvažniju instituciju za mlade na Kosovu, u pogledu na skoro sve aspekte života zato što su skoro svi ispitanici izjavili da je potrebno imati porodicu kako bi imali bolji život. Porodica nudi stabilnost koju prijatelji, posao ili politička situacija ne mogu da pruže.
- Mladi na Kosovu su generalno veoma zadovoljni njihovim životima. Činjenica je da se zemlja smatra nerazvijenom a da su mladi ljudi zadovoljni njihovim životima, na šta treba gledati kao na problem, pošto je manje motivacije za mlade ljude da doprinesu razvoju Kosova. Mladi ljudi su previše optimistični što se tiče budućnosti kosovskog društva. Pripadnice ženskog pola su optimističnije od pripadnika muškog pola a ljudi koji žive u urbanim sredinama su optimističniji od onih u ruralnim.
- Važno je povećanje poželjne starosti za sklapanje braka za muškarce, od strane muškaraca i žena, za najmanje dve godine u poređenju sa prethodnom Studijom o mladima iz 2012. Iako mladi ljudi planiraju da se venčaju i da imaju prvo dete posle 25. godine života, oni i dalje žele veliki broj dece i velike porodice.
- Mladi ljudi uglavnom nisu zadovoljni kvalitetom obrazovanja na Kosovu. Samo 23% ispitanika je zadovoljno kvalitetom obrazovanja i to je jedna od najnižih brojki u čitavom regionu. Štaviše, Kosovo je jedina zemlja u kojoj se pogoršava nivo zadovoljstva kvalitetom obrazovanja. Više od 56% mladih se uglavnom slaže da postoje slučajevi podmićivanja u institucijama / univerzitetima na Kosovu. Ova pojava je prisutnija u urbanim područjima.
- Većina mladih koji su aktivni na tržištu rada, po svemu sudeći, ne rade u svojoj profesiji. Kao rezultat toga, postoji velika neusklađenost između očekivanja mladih prema tržištu rada i postojećih potreba za radnom snagom. Sa pozitivne strane, mladi ljudi koji su tokom studija stažirali i obavljali prakse imaju veće šanse da pronađu posao blizak njihovoj profesiji.
- Sigurnost radnog mesta je glavni faktor koji mladi ljudi na Kosovu razmatraju pri izboru zaposlenja. To ukazuje na snažnu zabrinutost zbog prava zaposlenih, dugih radnih dana, problema sa platama itd. Oni koji su više zabrinuti za sigurnost radnog mesta imaju veću želju za radom u javnom sektoru i manje su zadovoljni kvalitetom obrazovanja na Kosovu. U poslednjih pet godina zabeležen je značajan porast želje mladih da rade u javnom sektoru. Ovaj veliki apetit za javni sektor pojavljuje se kod gotovo 70% ispitanika.
- Samo 10% mladih Kosovara smatra da su njihovi interesi „dobro“ zastupljeni u nacionalnoj politici. Ovakav stav o *nedostatku zastupljenosti* gotovo je isti u glavnim demografskim aspektima mlade populacije (urbano/ruralno, pol, starosna dob, itd.). Postoji dramatično smanjenje interesa mladih za političke događaje u odnosu na 2012.
- Postoji rekordno nepoverenje i apatija mladih na Kosovu prema svim političkim institucijama, posebno političkim partijama i nacionalnoj vladi. Štaviše, postoji veći skepticizam

među mladima prema organizacijama civilnog društva i medijima. S druge strane, postoji veće poverenje u verske institucije i međunarodne organizacije poput NATO-a i OEBS-a.

- Skoro polovina mladih kosovskih Albanaca ima umerene do jake namere da napuste Kosovo. Ekonomski razlozi su izabrani kao glavni razlog za migraciju među onima koji žele da napuste Kosovo, i odu u drugu zemlju. Sa druge strane, samo jedna četvrtina mladih ljudi sa Kosova koja je spremna da migrira, poseduje dobro znanje jezika zemlje koja je njihova planirana destinacija, pokazujući time da se oni nisu unapred pripremali za migraciju.

3

METODOLOGIJA

KVANTITATIVNA KOMPONENTA

Reprezentativno istraživanje omladine na Kosovu starosti između 14 i 29 godina. Istraživanje se sastoji od 1000 ispitanika odabranih nasumično kroz pažljivo izrađenu metodologiju uzorkovanja. Dodato je povećanje kapaciteta za uzorak od 150 mladih kosovskih Srba i 50 kosovskih Turaka kako bi se postigla statistički značajna podgrupa za analizu. Ovaj pojačani uzorak će biti unešen kada se vrši analiza na nacionalnom nivou, kako mladi K-Srbi i K-Turci ne bi bili previše zastupljeni u nacionalnim rezultatima. Umesto toga, neće se koristiti težine kada se bude pravilo poređenje po etničkoj pripadnosti. Tri podgrupe od 969 kosovskih Albanaca, 181 kosovskih Srba i 50 kosovskih Turaka će biti upoređene.

MARGINA GREŠKE

Margina greške za opšti uzorak ($N = 1000$) je $\pm 3,1\%$ sa intervalom pouzdanosti od 95%

UZORKOVANJE

Korišćena metodologija uzorkovanja je višestruko uzimanje uzoraka klastera uz stratifikaciju. Izbor ispitanika prošao je kroz tro-slojni proces.

Korak 1: Izbor 100 primarnih jedinica za uzorkovanje (PJU) na celom Kosovu.

Primarnim jedinicama za uzorkovanje za ovu specifičnu anketu smatrane su geografska područja definisana od strane Centra za glasanje (CG). Za ovu svrhu je korišćena CG lista iz 2010. godine koju je objavila Centralna izborna komisija Kosova. Izbor CG-a je bio slojevit u odnosu prema regionima. Registrovani birači služili bi kao obrazac za gustinu stanovništva svake CG

oblasti. Metod selekcije je verovatnoća proporcionalna veličini bez zamene (VPV BZ) sa brojem registrovanih birača koji služe kao mera veličine (MV).

Korak 2: Izbor domaćinstva unutar PJU

Popisivačima je data slučajno odabrana polazna tačka unutar Jedinice za uzimanje uzoraka. Koristeći slučajnu metodologiju putovanja, popisivači su odabrali svak kth2 vrata na njihovoj desnoj strani kako bi pristupili istraživanju.

Korak 3: Izbor ispitanika

Nakon kontaktiranja izabranog domaćinstva, popisivač bi saznao da li postoje stalni članovi starosti od 14 do 29 godina.

- Ako je samo jedan član domaćinstva star od 14 do 29 godina, popisivač će zamoliti jedinog mladog člana porodice za intervju.
- Ako su dva ili više članova domaćinstva stara od 14 do 29 godina, popisivač će zamoliti člana porodice koji je nedavno proslavio rođendan za intervju.
- Ako nijedan član domaćinstva nije bio u ciljnoj starosnoj grupi od 14 do 29 godina, popisivač bi nastavio i pristupio sledećem trećem domaćinstvu kako bi pokušao da dobije intervju.

TEŽINE

Korišćene su dve težine. Prva je težina prema polu, a druga je kombinovana težina starosne grupe i pola. Težine se koriste samo za reprezentativne ispitanike.

TABELA 1: **Distribucija starosti i pola pre i posle pondera**

Kosovo			
Starost		Pre	Posle
	14 do 17 g.	39 %	27 %
	18 do 23 g.	37 %	39 %
	24 do 29 g.	24 %	34 %
Pol	Ženski	59 %	48 %
	Muški	41 %	52 %

KVALITATIVNA KOMPONENTA

Kao glavni zadatak pripreme faze, smernice fokus grupe dizajnirao je IDRA Research & Consulting u konsultacijama sa Friedrich Ebert Fondacijom. Smernice su dizajnirane na način koji pruža mogućnost da se detaljno analiziraju određena pitanja i rezultati kvantitativnog dela istraživanja za koji je bilo potrebno dalje istraživanje i razumevanje. Dodatna pitanja, izvan instrumenta istraživanja, takođe su bila deo smernice kao podrška pri specifičnim pitanjima.

Šest fokus grupa je organizovano u roku od pet dana, od 21. do 25. maja 2018. U proseku je grupa trajala 2 sata. Pored Prištine (3 grupe) organizovane su i druge grupe u Prizrenu (1), Gnjilane (1), Mitrovici (1). Tri fokus grupe održane u Prištini podeljene su na starosne grupe od 14 do 17, od 18 do 24 i od 25 do 29 godina, dok je na drugim mestima bilo mešovito. Urbano / ruralno područje, pol i status zapošljavanja bili su mešani.

STRUKTURA UZORKA:

TABELA 2: **Distribucija fokus grupa**

Lokacija	Urbano/Ruralno	Pol	Starost	Status zaposlenja
Priština (uključujući Podujevo, Drenicu, Lipljan)	Mešano	Mešano	14–17	Djaci
Priština (uključujući Podujevo, Drenicu, Lipljan)	Mešano	Mešano	18–24	Polovina grupe studenti i nezaposleni/ druga polovina zaposleni
Priština (uključujući Podujevo, Drenicu, Lipljan)	Mešano	Mešano	25–29	Polovina grupe studenti i nezaposleni/ druga polovina zaposleni
Prizren (uključujući Suvu Reku i Dragaš)	Mešano	Mešano	Mešano	Polovina grupe studenti i nezaposleni/ druga polovina zaposleni
Gnjilane (uključujući Vitinu i Kamenicu)	Mešano	Mešano	Mešano	Polovina grupe studenti i nezaposleni/ druga polovina zaposleni
Mitrovica (uključujući Vučitrn i Srbicu)	Mešano	Mešano	Mešano	Polovina grupe studenti i nezaposleni/ druga polovina zaposleni

4

VREDNOSTI, RELIGIJA I POVERENJE

Vrednosti, obrasci ponašanja i uverenja su vrlo važni aspekti koji će odrediti budućnost mladih ljudi na Kosovu i njihovog društva. Prošlost i skorašnje društveno okruženje odigrali su vitalnu ulogu u formiranju vrednosti, uverenja i stavova mladih u društvu. Kao rezultat toga, promene ovih faktora tokom vremena su glavni pokazatelj promena u društvenom okruženju.

Kosovsko društvo ostaje vezano za tradicionalne vrednosti. Ove vrednosti više naglašavaju tradicionalne porodične vrednosti, poštovanje autoriteta, važnost religije, važnost braka i vernost partneru (Inglehart & Velzel, 2016).

KLJUČNI NALAZI

- Najvažnija vrednost za mlade na Kosovu je vernost partneru, jer 87 % mladih ljudi na Kosovu smatra da je to veoma važno. Štaviše, 77 procenata smatra da je dobijanje dece veoma važno, zajedno sa još 70 procenata koji ima isto mišljenje i o sklapanju braka. Ovo je snažan znak tradicionalnih vrednosti i porodice kao glavne vrednosti mladih na Kosovu.
- Sa druge strane, postoji visok stepen apstinencije od građanskih i političkih akcija, pošto samo 10 do 16 procenata mladih smatra ove aspekte veoma važnim. Kao takav, postoji nedostatak veza između mladih ljudi koji se mogu grupisati zajedno kako bi više saradivali i tako stvorili zajedničku korist.
- Mladi ljudi na Kosovu su generalno veoma zadovoljni svojim životom (64 procenta). Činjenica da se zemlja smatra nerazvijenom i da su mladi zadovoljni svojim životom, treba smatrati problematičnim, s obzirom na to da mladi imaju manje motivacija da doprinesu razvoju Kosova.
- Mladi na Kosovu imaju snažnu podršku i porodični život, koja podstiče njihov društveni i lični optimizam. Mladi na Kosovu pokazuju najviše zadovoljstva svojim životom u poređenju sa svojim vršnjacima u regionu, iako su deo zemlje sa manje društveno-ekonomskog razvoja.
- Mladi ljudi na Kosovu su veoma optimistični u pogledu na njihovu ličnu budućnost. Oni su takođe veoma optimistični što se tiče budućnosti kosovskog društva. Žene i ljudi koji žive u urbanim područjima su optimističniji od muškaraca i ljudi koji žive u ruralnim sredinama. Kosovski Albanci su optimisti što se tiče budućnosti Kosova u narednih 10 godina, pošto 71 odsto mladih ljudi veruje da će budućnost biti bolja nego sada.
- Korupcija je veliki izvor zabrinutosti mladih na Kosovu. Korupcija pravi razliku, jer je izdvojena kao velika briga za oko 56 odsto mladih ljudi.
- Iako je Kosovo u prošlosti imalo etnički konflikt, samo 18 procenata mladih ljudi je uplašeno ili zabrinuto za slične sukobe u regionu ili širom sveta.
- Anketa otkriva neke dobre strane, na primer da mladi na Kosovu ne opravdavaju podmičivanje i izbegavanje poreza. Čak 87 odsto mladih ne opravdava izbegavanje poreza ni u kom slučaju, što pokazuje visok poreski moral koji odražava stabilnu podršku za državu uopšte, iako postoji nizak stepen poverenja u glavne javne institucije, osim u policiju i vojsku.

- Mladi ljudi na Kosovu su veoma otporni na mito, ali ne toliko na veze, mada polovina njih ne opravdava upotrebu veza za zaposlenje ili obavljanje posla.
- Mladi na Kosovu imaju najviše moguće poverenje za članove uže porodice. Izvan kruga uže porodice, nivo poverenja u ostale članove šire porodice znatno se smanjuje. Mladi imaju poverenje u prijatelje i razredne drugove koji je viši od prosečnog.
- Više od jedne trećine mladih ljudi na Kosovu se može smatrati veoma vezanim za religiju, jer oni jednom ili više puta mesečno prisustvuju verskim službama. Izgleda da su muškarci više religiozni od žena. Postoji jaka povezanost između prisustva verskim službama od strane mladih ljudi i stepena religijske percepcije njihovih roditelja.

Najvažnija vrednost za mlade na Kosovu je vernost partneru, jer 87% mladih ljudi na Kosovu smatra da je to veoma važno. Štaviše, 77 procenata smatra da je dobijanje dece veoma važno, zajedno sa još 70 procenata koji imaju isto mišljenje i o sklapanju braka. Ovo je snažan znak tradicionalnih vrednosti i porodice kao glavne vrednosti mladih na Kosovu. Neki drugi važni ciljevi uključuju i dobijanje univerzitetske diplome u 72 odsto slučajeva, a još 70 odsto smatra sticanje bogatstva veoma važnim. Većina navodi ove vrednosti i ciljeve i ima individualistički pristup.

Sa druge strane, postoji visok stepen apstinencije od građanskih i političkih akcija, pošto samo 10 do 16 procenata mladih smatra ove aspekte veoma važnim. Kao takav, postoji nedostatak veza između mladih ljudi koji se mogu grupisati zajedno kako bi više saradivali i tako stvorili zajedničku korist.

TABELA 4.1: **Najvažnije vrednosti mladih na Kosovu**

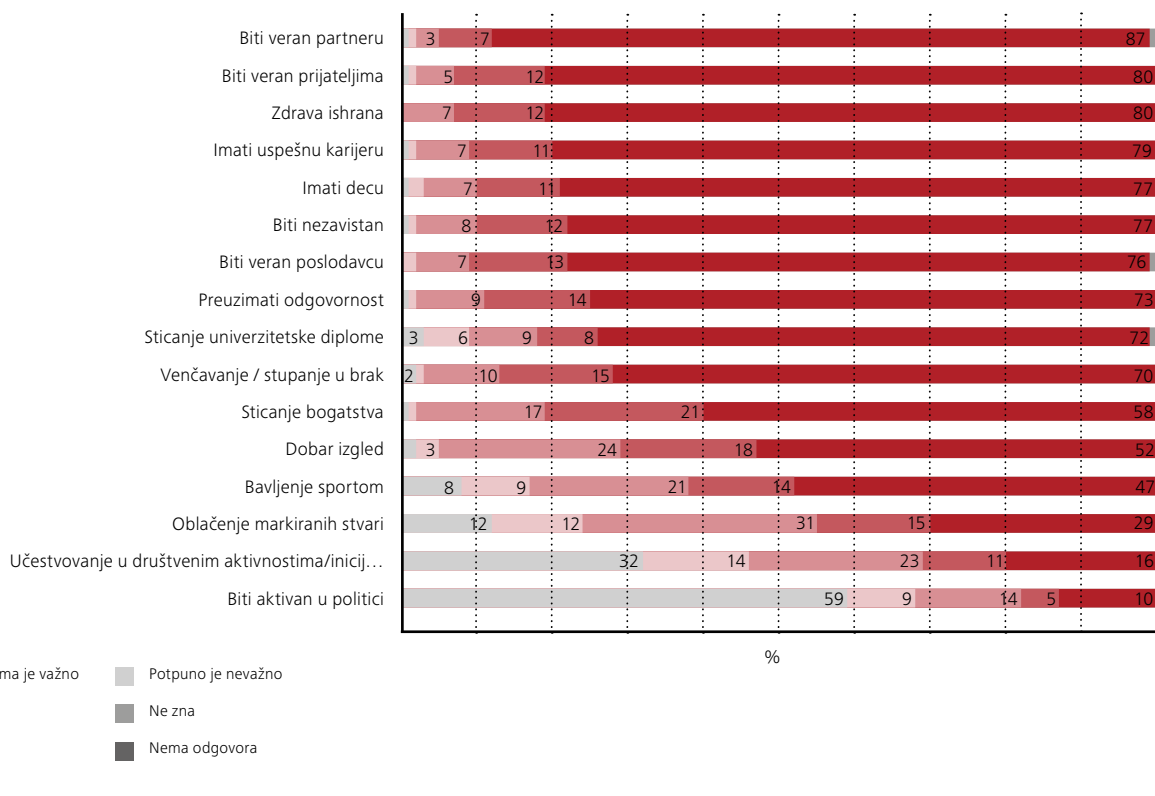
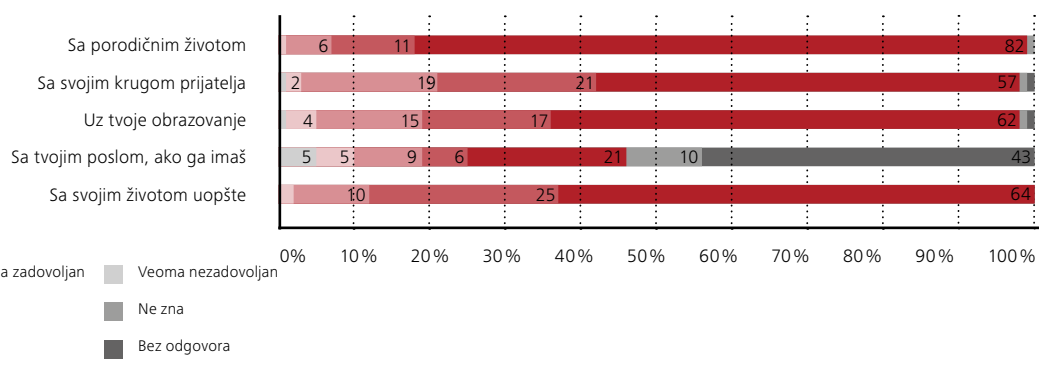
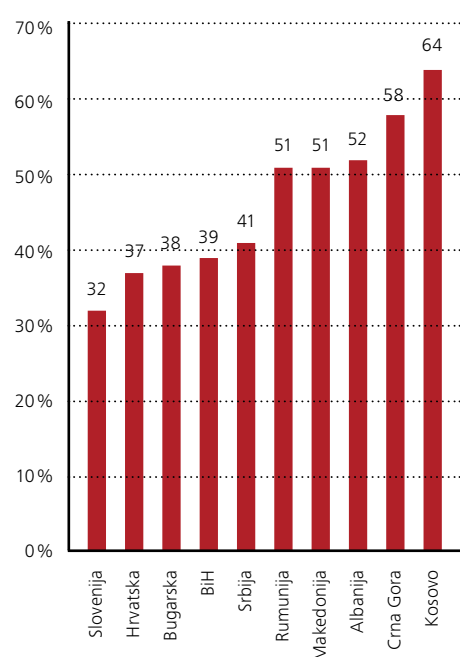

TABELA 4.2: **Zadovoljstvo mladih na Kosovu**

Mladi ljudi na Kosovu uglavnom su zadovoljni svojim životom. Činjenicu da Svetska Banka Kosovo kategoriše kao zemlju sa nižim srednjim prihodom, a mladi su zadovoljni svojim životom, treba smatrati problematičnom, s obzirom na to da će mladi imati manje motivacija da doprinesu razvoju Kosova. Postoje neke značajne statističke korelacije u odnosu na zadovoljstvo mladih ljudi svojim životom uopšte. Mlađi ljudi koji pripadaju najmlađim uzrastima su najviše zadovoljni svojim životom, a to se zadovoljstvo smanjuje kod drugih starosnih grupa (Spirmanov $ro = -154$, $p < 0.001$). Mladi ljudi koji su deo porodica sa boljim ekonomskim položajem obično su više zadovoljni svojim životom (Spirmanov $ro = .061$, $p = 0.043$). Štaviše, oni koji su zadovoljni manje su skloni da migriraju u bliskoj budućnosti (Spirmanov $ro = -129$, $p < 0.001$). Oni koji su više zadovoljni svojim životom uglavnom imaju bolje mišljenje o obrazovnom sistemu (Spirmanov $ro = .114$, $p < 0.001$) i zadovoljni su stanjem demokratije na Kosovu (Spirmanov $ro = .062$, $p = 0.041$).

TABELA 4.3: Procenat mladih ljudi koji izražavaju visoko zadovoljstvo njihovim životom

Mladi na Kosovu imaju snažnu podršku i porodični život, koja podstiče njihov društveni i lični optimizam. Mladi na Kosovu pokazuju najviše zadovoljstvo svojim životom u poređenju sa svojim vršnjacima u regionu, iako su deo zemlje sa manje društveno-ekonomskog razvoja. Izgleda da su mladi ljudi u zemljama koje su deo EU uglavnom više nezadovoljni njihovim životom. Razvijene zemlje u regionu (Slovenija, Hrvatska i Bugarska) su naprednije u procesu individualizacije svojih mladih ljudi, što je narušilo njihov osećaj porodične pripadnosti. Kao rezultat toga, mladi u ovim zemljama imaju više ambicija da rade lično dok imaju manje podrške od svojih porodica, što dovodi do osećaja nezadovoljstva.

Sa druge strane, mladi ljudi na Kosovu su veoma zadovoljni podrškom porodice i imaju tendenciju da imaju niži stepen individualizacije i manje motivacije za lični razvoj.

Diskusije fokusnih grupa bile su koncentrisane na neophodnost porodice kao najveće imovine, i kao nešto o čemu se treba ponositi. Druge vrednosti i karakteristike koje smatraju pozitivnim su: poštovanje prema roditeljima, ponos i jak moral. Primerom jakog morala može se smatrati činjenica da su razvodi retki. „Ljudi koji žive u drugim zemljama stupaju u brak ako vole nekoga i ako stvari idu naopako, razvode se. To nije isto sa nama. Mi tolerišemo puno stvari zbog morala i porodice i ne razmišljamo samo o sebi kao o pojedincu „(Priština, žena, 24 godine).

Mladi ljudi na Kosovu su veoma optimistični u pogledu na njihovu ličnu budućnost. Oni su takođe veoma optimistični u pogledu na budućnost kosovskog društva. Žene su više optimistične od muškaraca (Spirmanov $ro = -086$, $p = 0.005$). Mladi ljudi koji pripadaju najstarijoj mladoj starosnoj grupi (od 24 do 29 godina) uglavnom su manje optimistični što se tiče njihove budućnosti u narednih 10 godina u poređenju sa drugim starosnim grupama (Spirmanov $ro = -138$, $p < 0.001$).

Oni koji vide bolju ličnu budućnost uglavnom imaju bolje mišljenje o obrazovnom sistemu (Spirmanov $ro = .065$, $p = 0.037$) i zadovoljni su stanjem demokratije na Kosovu (Spirmanov $ro = .066$, $p = 0.033$).

Kosovski Albanci su optimisti u pogledu na budućnost Kosova u narednih 10 godina, pošto 71 odsto mladih ljudi veruje da će budućnost biti bolja nego sada. S druge strane, samo 7% mladih kosovskih Albanaca može se smatrati pesimističnim. Više od trećine kosovskih Srba izbegava pitanje budućnosti Kosova, a još 37 odsto misli da će budućnost biti ista ili gora.

TABELA 4.4: Kako vidiš svoju ličnu budućnost za 10 godina?

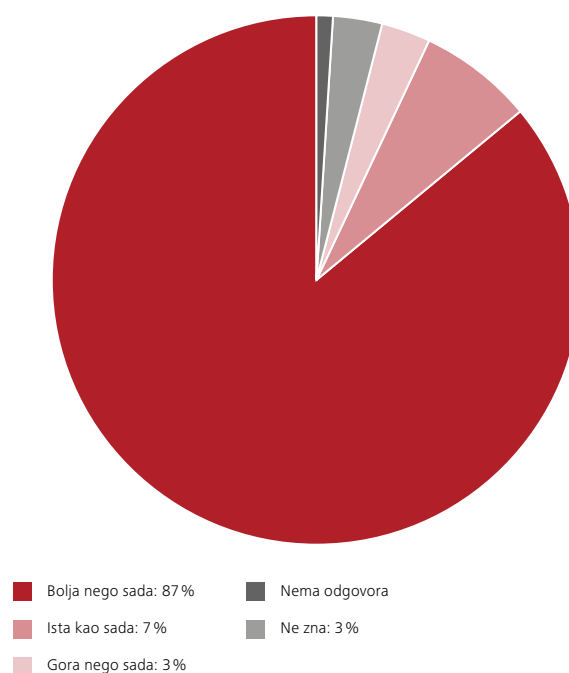

TABELA 4.5: **Mišljenje mladih o budućnosti Kosova**

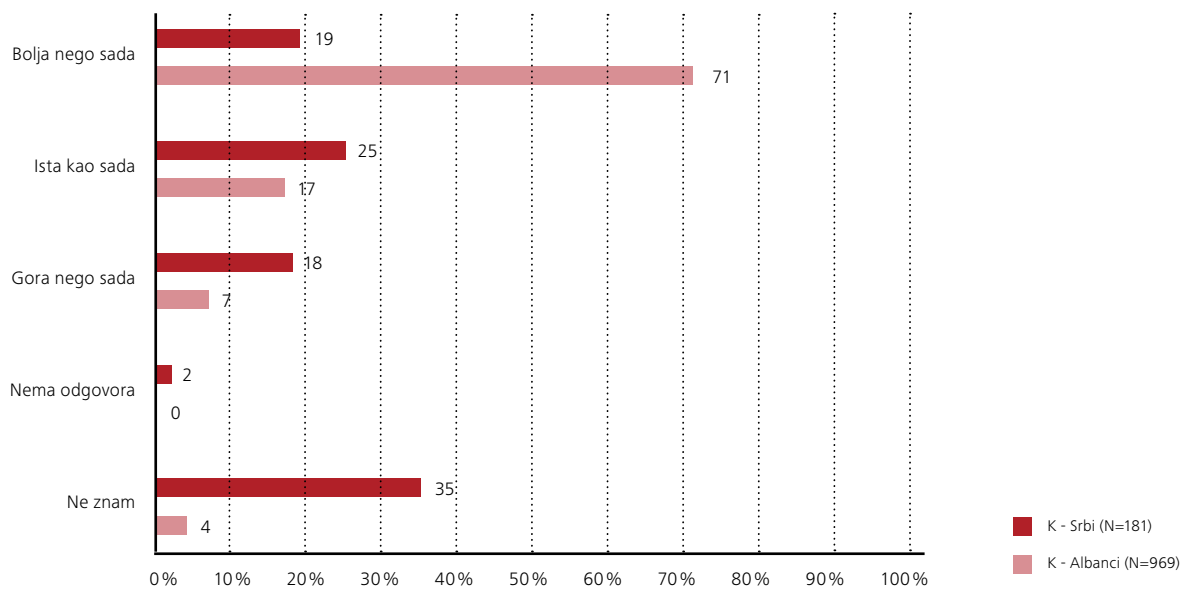

TABELA 4.6: **Brige mladih na Kosovu**

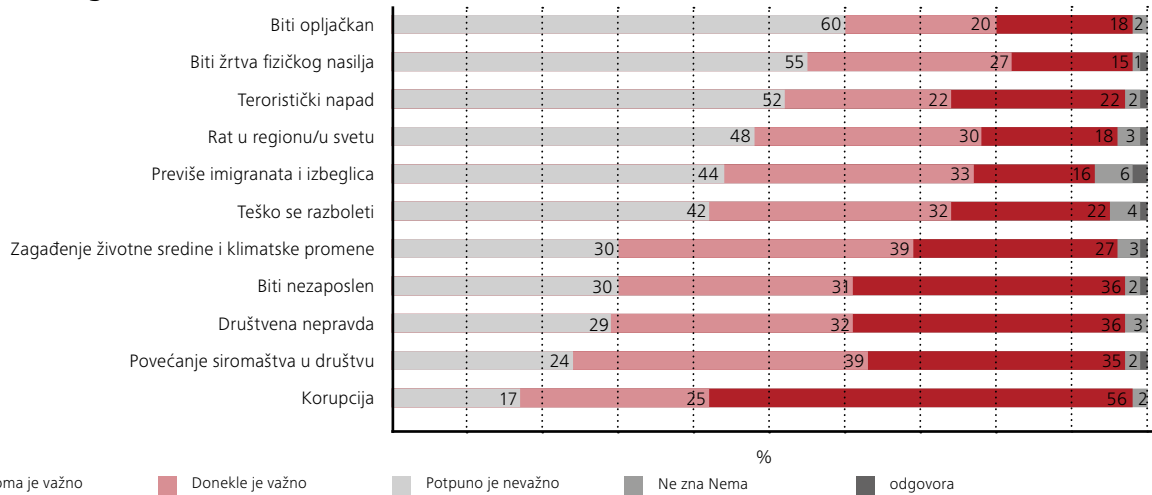

TABELA 4.7: **Ponašanje koje može biti opravdano ili ne**

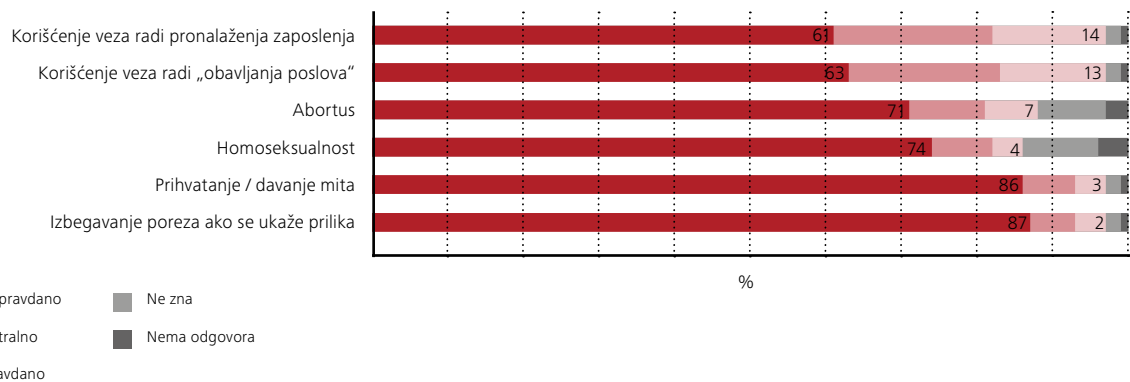
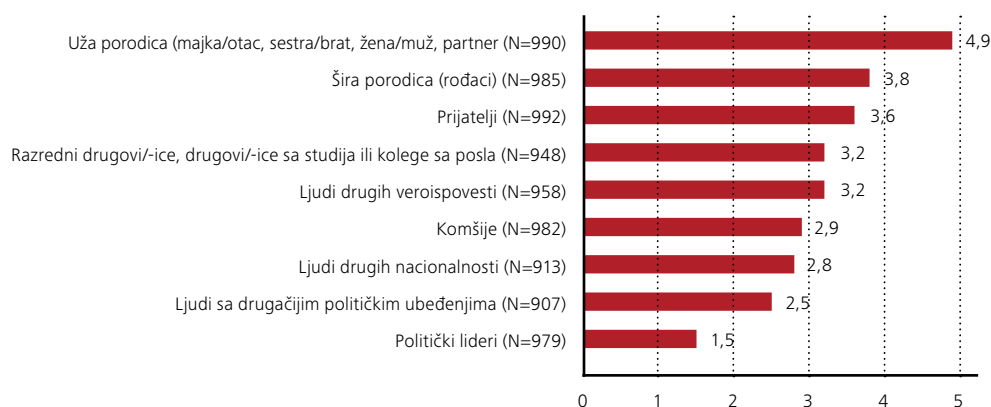

TABELA 4.8: U kojoj meri verujete sledećim ljudima?

Na skali od 1 do 5, gde 1 znači „ne verujem uopšte“ a 5 znači „veoma“.

UPLAŠENI ILI ZABRINUTI

Korupcija je glavni izvor zabrinutosti mladih na Kosovu. Korupcija čini razliku, jer je izdvojena kao velika briga za oko 56 odsto mladih ljudi.

Više od jedne trećine mladih smatra problematičnim pitanjima siromaštva i socijalne nepravde. Iako su kosovske porodice doživele etnički konflikt krajem 90-ih, samo 18 odsto mladih ljudi je uplašeno ili zabrinuto od sličnih sukoba u regionu ili širom sveta.

OBRASCI PONAŠANJA I NJIHOVO OPRAVDANJE

Anketa otkriva neke dobre vesti, kao na primer da mladi na Kosovu ne opravdavaju podmičivanje i izbegavanje poreza. Čak 87 odsto mladih ne opravdava izbegavanje poreza ni u kom slučaju, što pokazuje visok poreski moral koji odražava stabilnu podršku za državu uopšte, iako postoji nizak stepen poverenja u glavne javne institucije, osim u policiju i vojsku. U ovom slučaju ima vrlo malo

značajnih statističkih korelacija. Oni koji opravdavaju izbegavanje poreza takođe opravdavaju korišćenje veza za obavljanje posla (Spirmanov $r = .250$, $p < 0.001$). Štaviše, mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama su više skloni da izbegavaju poreze u poređenju sa ljudima iz ruralnih sredina (Spirmanov $r = -112$, $p < 0.001$).

Sa druge strane, tolerancija prema abortusu i homoseksualnosti je veoma niska.

Mladi ljudi na Kosovu su veoma otporni na mito, ali ne toliko na veze, mada polovina njih ne opravdava upotrebu veza za zaposlenje ili obavljanje posla. Mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama su više voljni da opravdaju korišćenje veza u tom pogledu (Spirmanov $r = -115$, $p < 0.001$). Štaviše, mladi ljudi koji nisu uopšte zadovoljni svojim životom, više su skloni da opravdaju korišćenje veza radi pronalaženja posla (Spirmanov $r = -129$, $p < 0.001$). Oni koji opravdavaju veze imaju jaču želju da žive u inostranstvu (Spearmanov $\rho = .101$, $p = 0.001$). Iznenađujuće je to što su oni koji sve češće pohađaju verske službe više skloni da opravdaju korišćenje veza radi pronalaženja posla (Spirmanov $r = .092$, $p = 0.003$).

TABELA 4.9: Reakcija / osećaj ako bi se sledeća lica preselila u susedstvo

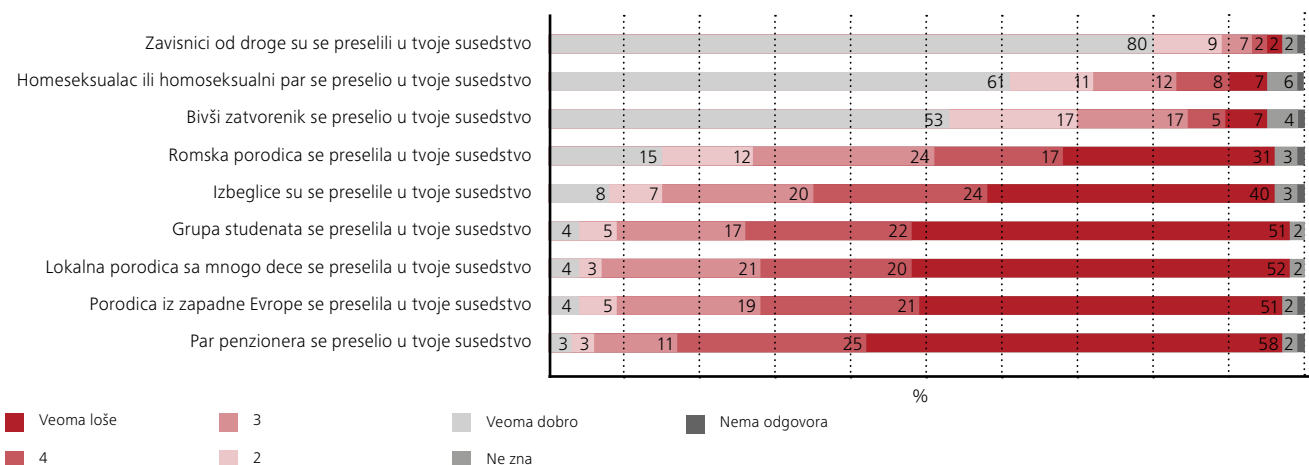
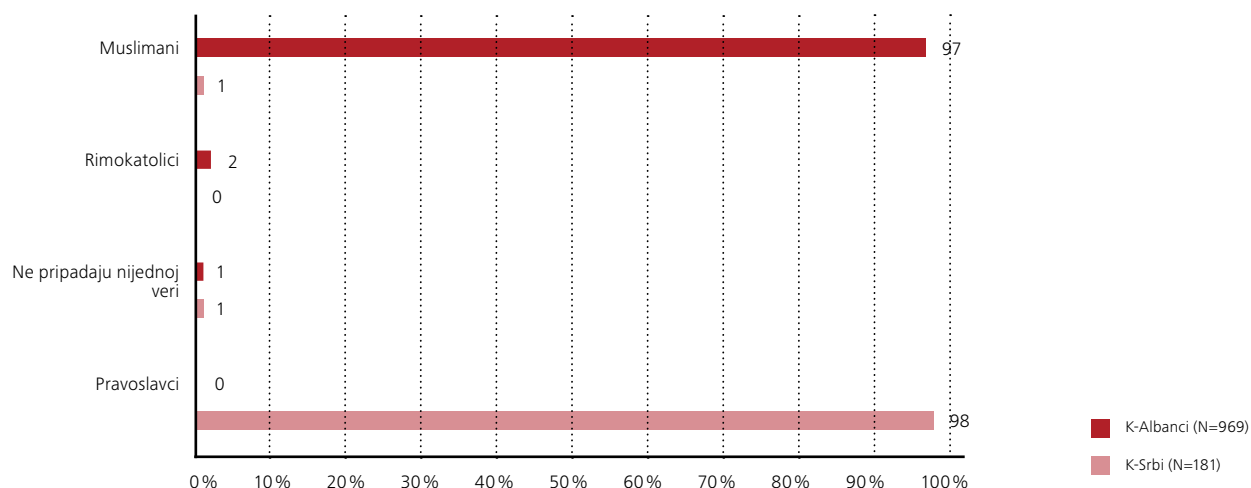

TABELA 4.10: **Religioznost glavnih etničkih grupa**

POVERENJE

Mladi na Kosovu imaju najviše moguće poverenje u članove uže porodice. Izvan kruga uže porodice, nivo poverenja u ostale članove šire porodice znatno se smanjuje. Poverenje je ključni sastojak za kohezivno društvo koji bi moglo da pospeši bolju politiku i bolji život. Mladi imaju nivo poverenja u prijatelje i razredne drugove koji je viši od prosečnog.

Na Kosovu postoji velika tolerancija za mogući priliv izbeglica. Štaviše, romske porodice imaju nivo prihvatanja koji je viši od prosečnog. S druge strane, postoji visok stepen socijalne distance kao indikator niskog prihvatanja raznolikosti kada se mladi pitaju o zavisnicima od droga, bivšim zatvorenicima i homoseksualcima.

Seksualne manjine su grupa stanovništva koja trpi najviši nivo netolerancije, osim zavisnika od droge. Postoji puno statistički značajnih korelacija, kada analiziramo prihvatanje homoseksualne osobe ili para koji se useljava u komšiluk. Mladi muškarci (Spirmanov $ro = -.140$, $p < 0.001$) i mladi ljudi koji žive u urbanim područjima (Spirmanov $ro = -.119$, $p < 0.001$) su više netolerantni prema homoseksualnosti. Osim toga, oni koji su češće prisutni na verskim službama više su skloni da budu protiv homoseksualnih suseda (Spirmanov $ro = -.097$, $p = 0.002$). Mladi ljudi koji pripadaju porodici sa boljim ekonomskim položajem su tolerantniji prema homoseksualcima (Spirmanov $ro = .92$, $p = 0.003$). Oni koji imaju nižu poreznu svest su takođe skloniji da prihvate homoseksualne susede (Spirmanov $ro = .195$, $p < 0.001$).

RELIGIJA

Na religijsku opredeljenost mladih na Kosovu u potpunosti utiču njihove etničke grupe. Albanci su pretežno muslimanske veroispovesti, u 97% slučajeva, a samo 1% priznaje da ne pripadaju nijednoj verskoj zajednici. S druge strane, 98 odsto kosovskih Srba je pravoslavno.

Oko 36 odsto mladih ljudi na Kosovu može se smatrati blisko vezanim za religiju, pošto prisustvuju najmanje jednom mesečno verskoj službi. Čini se da su muškarci više religiozni od žena (Spirmanov $ro = .219$, $p < 0.001$).

Postoji vrlo malo indikatora koji imaju statistički značaj a koji su povezani sa učestalošću prisustva na verskim službama. U svakom slučaju, mladi ljudi na Kosovu koji misle da se zemlja treba pridružiti EU, su manje religiozni (Spirmanov $ro = -.100$, $p = 0.001$).

Samo 7% roditelja nije religiozno, u poređenju sa 19% mladih ljudi koji posećuju verske službe jednom godišnje ili praktično nikad. Postoji jaka povezanost između prisustva verskim službama od strane omladine i stepena religijske percepcije njihovih roditelja (Spirmanov $ro = .329$, $p < 0.001$). Polovina mladih koji potiču iz pretežno religioznih porodica i dalje pokazuju visok nivo prisustva na verskim službama, što pokazuje naglašeni transfer odnosno nasleđe religioznog ponašanja. Umereno religiozne porodice imaju više neutralne raspodele svojih mladih članova što se tiče verskih službi.

Učesnici u fokus grupama su sebe smatrali liberalnim muslimanima što se tiče religije. Religija se smatra ličnim opredeljenjem i ne nameće se drugima. „Moj američki prijatelj prošle godine je posetio Kosovo i mislio je da će naići na nebezbednu i konzervativnu muslimansku zemlju. Kada je bio ovde, video je normalne ljude koji konzumiraju alkohol. Religija ne utiče na naš način života.“ (Priština, muškarac, 25 godina).

TABELA 4.11: Učestvovanje u verskim službama

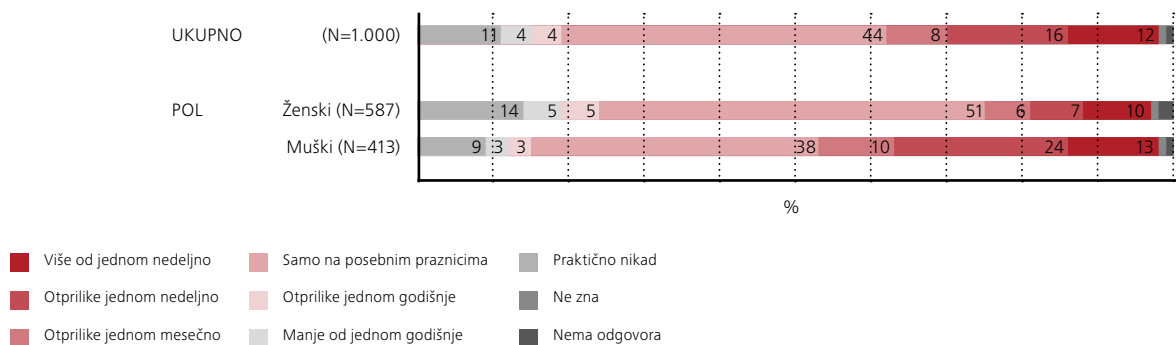
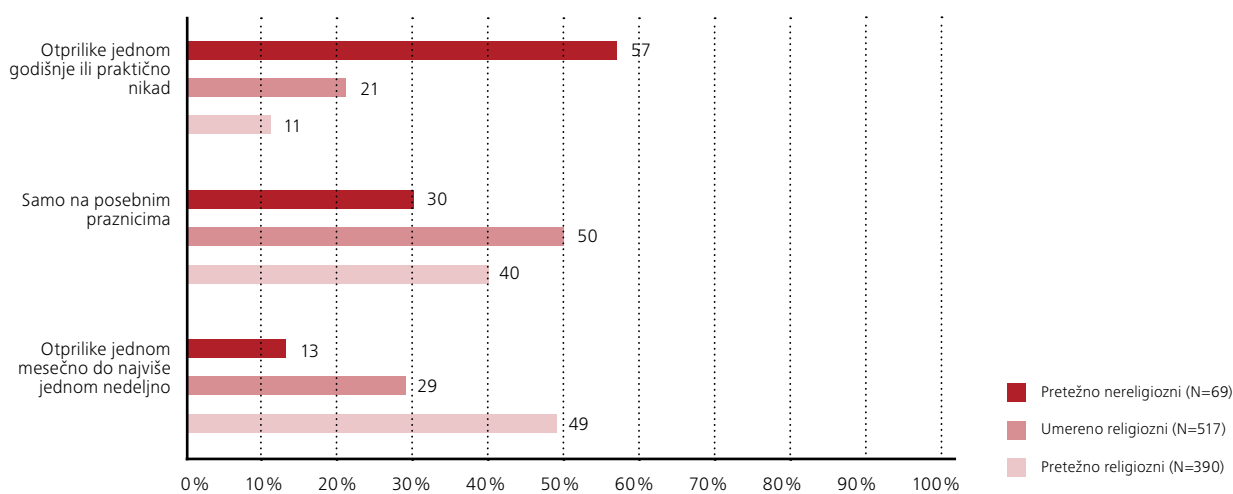

TABELA 4.12: Učestalost odnosno pohađanje verskih obreda prema različitim nivoima religioznosti roditelja

DISKUSIJA

Mlada generacija Kosovara nastavlja da daje poseban značaj porodičnim i drugim srodnim događajima, mnogo više u poređenju sa prijateljima i radom.

Postoji niska tolerancija protiv korupcije, izbegavanja poreza i podmićivanja, koja bi se mogla iskoristiti kao jaka osnova za podršku politikama javnog sektora. Visok stepen poreskog morala može se koristiti za podsticanje određenih omladinskih politika kojima bi bila potrebna dodatna finansijska podrška i neke promene u poreskom sistemu. Sa druge strane, indirektniji oblik „prljave igre“ ima nižu stopu odbijanja.

5

STIL ŽIVOTA I SLOBODNO VREME

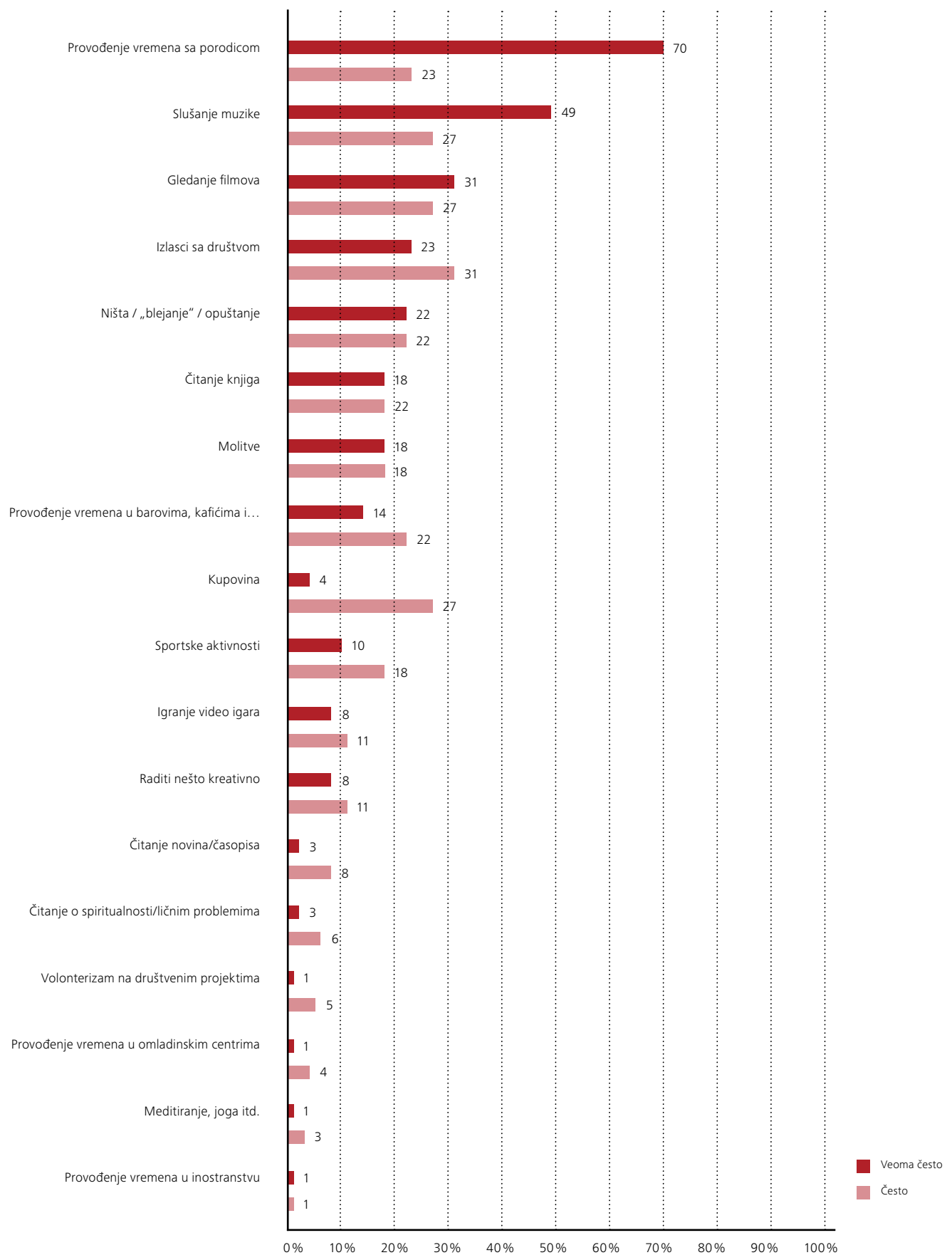
Generacija od 14 do 29 godina rođena krajem 80-tih i 90-tih, odrastala je tokom brzog razvoja tehnologije, interneta i uređaja. Način života zavisi od stavova, morala, vrednosti, preferenci i mogućnosti čoveka. Aktivnosti u slobodnom vremenu predstavljaju važan deo dobrobita mladih koje se dešavaju van posla, škole i porodičnih obaveza a mogu predstavljati prave težnje i strasti mladih. Način na koji mladi troše slobodno vreme može u mnogim aspektima uticati na njihovu društvenu aktivnost.

Studija obuhvata niz pitanja vezanih za način života mladih na Kosovu. Ovaj skup pitanja usmeren je ka određivanju načina na koji mladi provode slobodno vreme i kako se ponašaju u nekim aktivnostima koje sadrže rizike.

KLJUČNI NALAZI

- Uпитani o najčešćim aktivnostima koje obično obavljaju, mladi na Kosovu su odgovorili da se i dalje koncentrišu da slobodno vreme provedu sa porodicom. Slušanje muzike i gledanje filmova su najčešći oblici razonode.
- Manje od polovine mladih često se druži i ne radi ništa. Ovo je vrlo uobičajeno za učesnike fokus grupe i obično je iskazano u obliku trošenja vremena u barovima.
- Većina (56%) mladih na Kosovu pristupa internetu kad god je moguće i kako god je moguće (Wi-Fi, pametni telefon, javni, računar i / ili druga sredstva). Ovo je češće kod dečaka, obično u urbanim sredinama, a uglavnom u porodicama sa boljim ekonomskim položajem.
- Glavni razlogi za korišćenje interneta u skoro 85% slučajeva su povezanost sa komunikacijom i održavanje kontakta sa rođacima i prijateljima. Polovina ispitanika koristi internet za obrazovanje ili radne potrebe.
- Što se tiče pušenja cigareta, stanje se nije promenilo od 2012. godine, još uvek 71 odsto mladih ne puši. Devetnaest odsto muškaraca su redovni pušači, dok samo sedam odsto žena puši redovno. Mladi koji su u porodicama sa boljim ekonomskim položajem imaju jaču tendenciju pušenja.
- Čak se i ponašanje, koje se tiče upotrebe alkohola, nije promenilo u poslednjih šest godina. Prema rezultatima ankete, 73 odsto mladih ljudi na Kosovu ne pije alkohol. Mladi ljudi u urbanim sredinama imaju jaču tendenciju da piju. Oni mladi koji češće učestvuju u verskim službama, više su skloni odbijanju alkohola, iako to ne važi za pušenje cigareta.
- Na Kosovu ima 46% mladih koji potvrđuju da još nisu imali seksualni odnos. S druge strane, 19% njih nije odgovorilo ili im nije bilo prijatno da odgovori.
- Kontraceptivna sredstva koristi 40 odsto mladih koji su imali seksualna iskustva. Postoji veoma visoka, statistički značajna, korelacija između upotreba kontraceptivnih sredstava i mladih koji piju alkohol, koji su deo porodica sa boljim ekonomskim položajem i koji imaju visok nivo obrazovanja.

Anketa sadrži spisak aktivnosti za ispitanike a oni su odgovarali koliko često učestvuju u njima. Očigledno je, da je „provođenje vremena sa porodicom“ najčešći odgovor (70% vrlo često i 23% često). Povezanost sa porodicom je nešto što ćemo detaljnije razmotriti u nastavku. Iako bi slobodno vreme trebalo da bude vreme oslobođeno od dnevnih obaveza škole, posla ili porodice, mladi na Kosovu smatraju porodicu veoma važnim načinom da provode slobodno vreme. „Slušanje muzike“, „gledanje filmova“ i „izlazak sa prijateljima“ spadaju među najčešće aktivnosti koje mladi na Kosovu obično obavljaju. Čini se da „molitva“ igra važnu ulogu u svakodnevnom životu mladih (18% „vrlo često“ i 18% „često“).

TABELA 5.1: **Aktivnosti u slobodno vreme**

Sa druge strane, izgleda da mladi na Kosovu nisu uključeni u aktivnosti koje su povezane sa volontiranjem kao što je „provodjenje vremena u centrima za mlade“ nitu su deo zajedničkih poduhvata kao što je „raditi nešto kreativno“ ili učestvovanje u sportu. Prilikom upoređivanja rodničkih rezultata, istraživanje pokazuje veliku razliku kod nekih aktivnosti, u kojima žene koje su anketirane, troše manje vremena od muškaraca. Ova tendencija ukazuje na nekoliko nalaza studije. Konkretno, žene imaju tendenciju da „čitaju knjige“ više nego muškarci, ali manje za „izlazak sa prijateljima“, „trošenje vremena u barovima, kafićima, klubovima“, „sportske aktivnosti“ i „igranje video igara“. Osim toga, podaci pokazuju da nema značajnih promena u odnosu na urbani život (urbana naselja u odnosu na ruralna područja), izuzimajući aktivnosti „izlazak sa prijateljima“.

Sa druge strane, 23 % mladih ljudi nikada ne čitaju knjige. Štaviše, oko 70 % mladih nikad ne učestvuju u volontiranju na društvenim projektima ili inicijativama. Istovremeno, blizu 70 % mladih nikada nije bilo u inostranstvu. Na put u inostranstvo utiče vizni režim na Kosovu, jer većina mladih nikada nije bila u Evropskoj uniji.

Tabela korelacije između najvažnijih aktivnosti pokazuje nekoliko kombinacija. Mladi ljudi koji vole da provode vreme sa porodicom, verovatnije će obavljati druge pasivne aktivnosti kao što su slušanje muzike ili gledanje filmova, ali manje su skloni da učestvuju u sportskim aktivnostima, kreativnim aktivnostima ili u volontiranju. Mladi koji vole da izlaze sa prijateljima imaju najviše korelacije sa drugim aktivnostima, posebno sa provođenjem vremena u barovima i na sportskim aktivnostima.

TABELA 3: **Korelacija između aktivnosti tokom slobodnog vremena**

Spirmanov ro	Slušanje muzike	Gledanje filmova	Sportske aktivnosti	Kreativne aktivnosti	Volontizam	Provođenje vremena u barovima
Provođenje vremena sa porodicom	.190**	.210**	-.096**	-.071*	-.190**	
Slušanje muzike		.212**	.079**	.086**		.209**
Gledanje filmova						.130**
Izlazak sa prijateljima	.315**	.133**	.293**		.140**	.604**
Ništa/„blejanje“			.064*	.097**		.249**
Čitanje knjiga		.067*	.081**	.301**	.130**	

Oko 44 % mladih Kosovara često se druži i ne radi ništa, 22 % to radi često a još 22 % to radi veoma često. Ovo je veoma učestalo kod mlađih ispitanika.

„Blejanje“ i besposlica je bila glavna briga učesnika fokus grupa. Učesnici su opisali mlade ljude kao distancirane i sa nedostatkom perspektive. Oni provode vreme u kafićima i barovima kako bi stvorili nove kontakte i tako našli zaposlenje. „*Mislim da je glavna karakteristika kosovske omladine vreme provedeno u kafićima i barovima. Možda nemamo druge aktivnosti da bismo bili zauzeti.*“ (Prizren, muškarac, 29 godina)

Sve u svemu, ispitanici koji gledaju televiziju kažu da provode u proseku oko 2,2 sata dnevno pred televizorom. Ženski ispitanici troše nešto više vremena od muškaraca gledajući televiziju, posebno u ruralnim područjima. Oko 5 % ispitanika izjavljuje da gledaju televiziju od 4 do 6 sati dnevno.

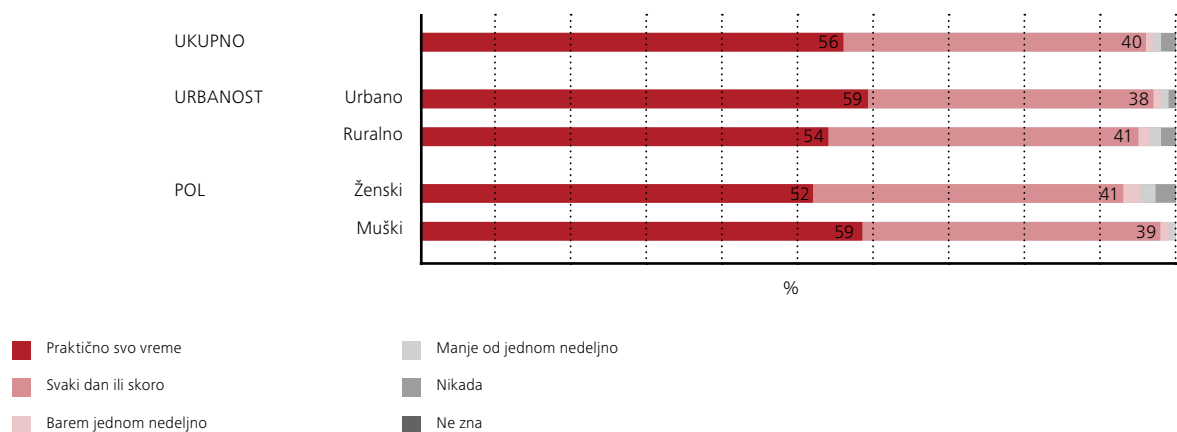
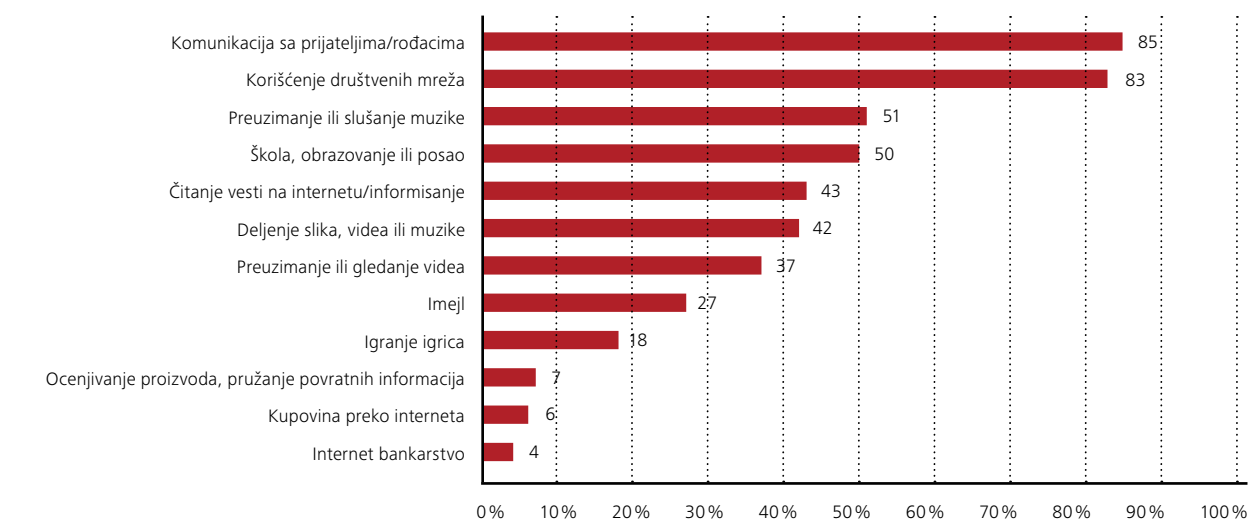
Nalazi pokazuju da većina (56 %) mladih na Kosovu pristupa internetu „praktično sve vreme“ i to na bilo koji način (Wi-Fi, pametni telefon, javno, računar i / ili druga sredstva). Oko 40 % ispitanika kažu da pristupaju internetu „svaki dan ili skoro svaki dan“. Ovaj rezultat ukazuje na to da mladi imaju pristup internetu svakog dana. Postoji nekoliko manjih promena kada se govori o urbaniškim i rodničkim rezultatima, kao što su žene (naročito u seoskim područjima) koje imaju nešto manje pristupa internetu u odnosu

na muškarce (Spirmanov ro = .085, p = 0.005). Mladi koji su deo porodica sa boljim ekonomskim standardom (Spirmanov ro = .105, p < 0.001) i sa roditeljima sa višim nivoom obrazovanja (Spirmanov ro = .116, p < 0.001) obično koriste internet intenzivnije.

Podaci istraživanja ukazuju na to da su glavni razlozi za često korišćenje interneta, što znači najmanje jedanput nedeljno, povezani sa komunikacijom i održavanjem kontakta sa rođacima i prijateljima. Oko polovine ispitanika (51 %) izjavljuje da koriste internet često u profesionalne svrhe, kao što su posao ili škola, oko 43 % mladih ljudi na Kosovu često koriste internet radi ažuriranja i informisanja. S druge strane, korišćenje interneta za online bankarstvo ili kupovinu preko interneta zastupljeno je sa niskim procentima.

Diskusije fokus grupa su smatrale da se pametni telefoni previše koriste i da otežavaju komunikaciju u stvarnom životu. Učesnici smatraju da se internet previše koristi za društvene mreže. S druge strane, postoji deo mladih koji imaju dobre IT veštine, a veliki broj njih angažuju strane kompanije da rade preko interneta ili su samozaposleni. Programiranje postaje veoma prestižna oblast i veoma je verovatno da će se mnogi mladi baviti tim zanimanjem.

Posebno je važno napomenuti da je slobodno vreme obično povezano sa rizičnim ponašanjima, kao što je konzumiranje alkohola, rizično seksualno ponašanje i slično. Rizično ponašanje

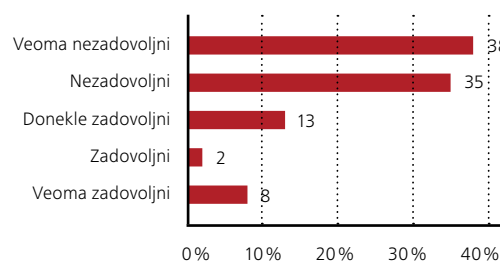
TABELA 5.2: **Pristup internetu**TABELA 5.3: **Glavni razlozi za korišćenje interneta**

mladih često proizilazi iz serije uzroka i situacija sa kojima se mladi susreću unutar ili van svoje porodice, uključujući različite društvene, ekonomske i druge faktore.

ZADOVOLJSTVO FIZIČKIM IZGLEDOM

Dobar izgled više nije viši prioritet za mlade na Kosovu, jer samo 52 odsto njih smatra da je to „veoma važno“. Ipak, čini se da većina mladih ima pozitivnu sliku o sebi, jer je 73% zadovoljnih njihovim izgledom, a konkretno 38% smatra da su veoma zadovoljni kako izgledaju, 35% njih je zadovoljno, 13% su umereno zadovoljni, a samo 10% je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno njihovim izgledom.

Na parametre zadovoljstva izgledom ne utiče starost, mesto stanovanja i obrazovanje. Jedina statistički značajna razlika se odnosi na rod, jer su muškarci nešto zadovoljniji od žena (Spirmanov $\rho = .060$, $p = 0.048$)

TABELA 5.4: **Zadovoljstvo sopstvenim fizičkim izgledom**

RIZIČNO PONAŠANJE

Prema rezultatima ankete, 71 odsto mladih ljudi ne puši cigarete i ovaj rezultat je identičan istom ispitivanju izvedenom 2012. godine. Devetnaest odsto muškaraca su redovni pušači, dok samo sedam odsto mladih žena puši redovno. Pušenje na dnevnoj bazi je učestalije među mladima starosti od 24 do 29 godina, a udeo

TABELA 5.5: Pušenje kod mladih na Kosovu

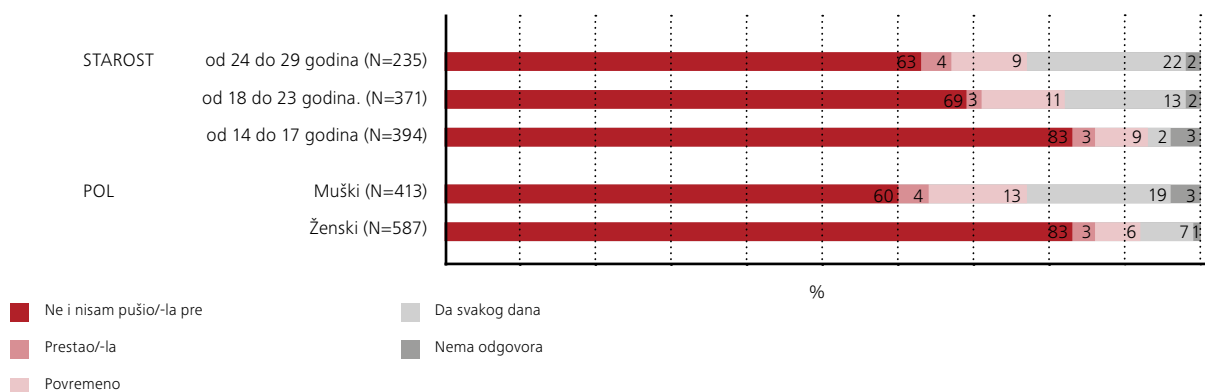
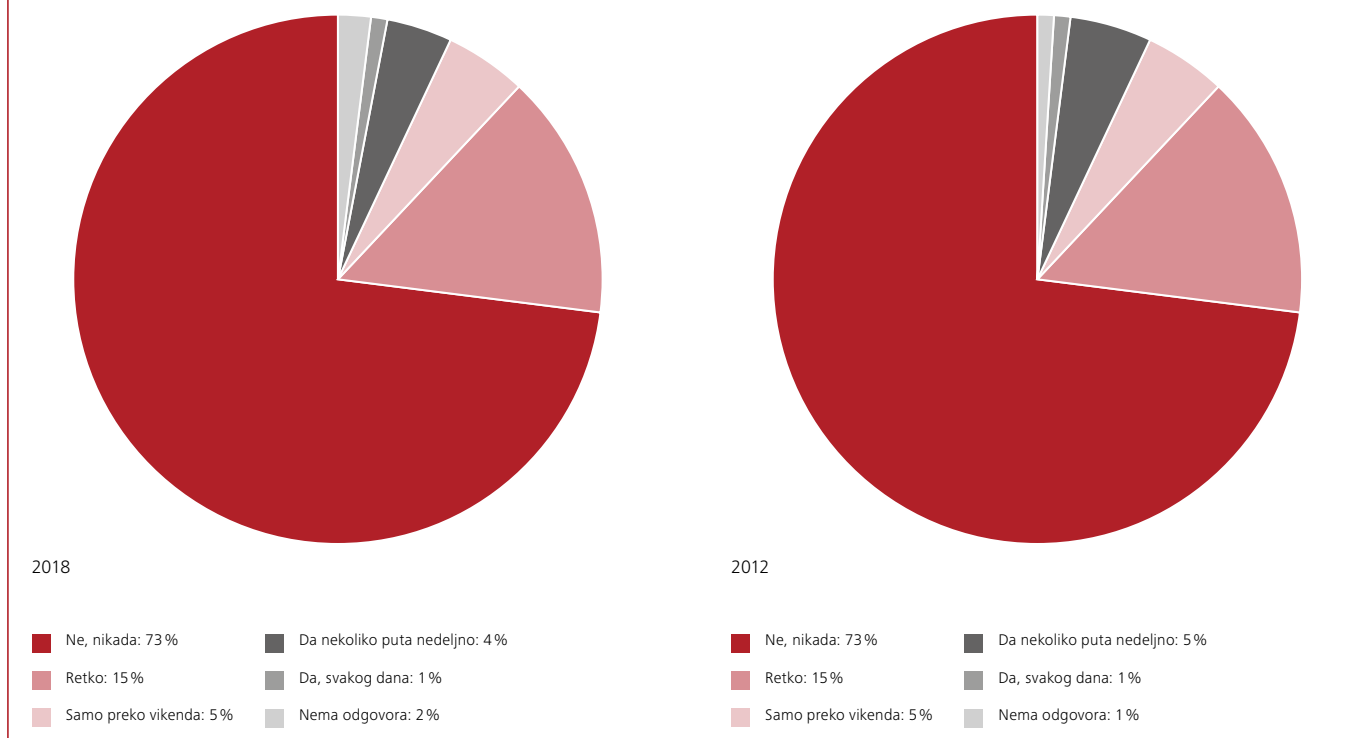

TABELA 5.6: Korišćenje alkohola kod mladih ljudi na Kosovu

nepušača opada sa povećanjem starosne dobi, iako je udeo onih koji samo povremeno puše prilično sličan u različitim starosnim grupama mladih (9–11%).

Navika pušenja je u korelaciji sa indeksom bogatstva, jer mladi koji žive u porodicama sa boljim ekonomskim standardom imaju jaču tendenciju da puše (Spirmanov $r = .084$, $p = 0.006$). Izgleda da su kosovski Srbi teži pušači od kosovskih Albanaca (Spearmanov $\rho = .226$, $p < 0.001$).

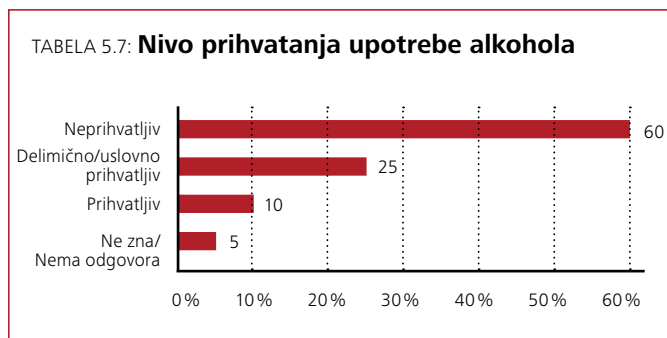
Učesnici fokus grupe tvrde da na pušenje utiču prijatelji i popularni pevači. Vrlo je lako pristupiti cigaretama jer se prodaju u svakoj prodavnici u blizini škole uz cenu od 0,10 € do 0,20 € a starosna granica se ne poštuje. „Kupovina cigareta je za njih laka kao kupovina hleba“ (Priština, muškarac, 28 godina). Najčešći razlog za pušenje je „biti IN“ i „kršenje pravila“.

Prema rezultatima istraživanja, 73 procenta mladih ljudi ne pije alkohol a ovi se rezultati nisu promenili u poslednjih šest godina. Pet odsto mladih je izjavilo da konzumiraju alkohol najmanje nekoliko puta nedeljno. Potrošnja alkohola prevladuje kod 25% mladih, uključujući one koji piju redovno i oni koji su veoma retki konzumenti. Rasprostranjenost alkohola kod muškaraca je 33%, a kod žene samo 16%.

Iznenadjuće je da se učestalost konzumacije alkohola nedeljno, povećava sa starošću od 5% na 17%. Učestalost pušenja i konzumacije alkohola kod mladih se dosta poklapa (Spirmanov $r = .440$, $p < 0.001$). Pored toga, konzumacija alkohola je u korelaciji sa indeksom bogatstva, jer mladi koji žive u porodicama sa boljim ekonomskim standardom, imaju jaču tendenciju da piju alkohol (Spirmanov $r = .241$, $p < 0.001$). Kao što se i očekivalo, mladi u urbanim područjima imaju jaču sklonost ka pijenju, u

poređenju sa njihovom vršnjacima sa sela (Spirmanov $\rho = -.062$, $p = 0.041$). Nadalje, mladi koji često učestvuju u verskim službama, više su skloni odbijanju alkohola (Spirmanov $\rho = -.140$, $p < 0.001$).

Prema kvantitativnim nalazima, konzumacija alkohola je neprihvatljiva za 60 procenata ispitanika. Štaviše, stav da je upotreba alkohola delimično prihvatljiva je statistički povezana sa polom, prebivalištem, godinama starosti i indeksom bogatstva ispitanika. Tipičan profil mladog ispitanika koji smatra da je alkohol prihvatljiv je muško (Spirmanov $\rho = .127$, $p < 0.001$), koji živi u urbanim područjima (Spirmanov $\rho = -.120$, $p < 0.001$), koji ima visoko obrazovanje (Spirmanov $\rho = .189$, $p < 0.001$), i ima bolji pokazatelj indeksa bogatstva (Spearmanov $\rho = .238$, $p < 0.001$).

Diskusije u fokus grupama su otkrile su da je lako doći do alkohola. Sve u svemu, oni nisu protiv konzumiranja nekoliko piva ili čaše vina. Na piće se gleda kao na način druženja, ali „pijanstvo“ nije prihvatljivo. Alkohol je manje ili vrlo retko korišćen u starosnoj grupi od 14 do 17. Većina od njih je protiv alkohola i povezuje ga sa nasiljem i sa gubljenjem samokontrole. „Sada postim pošto je Ramadan, ali do pre mesec dana sam konzumirao pivo, najmanje dva puta nedeljno. To je normalno. Ne pijem. Volim da pijem kada sam u dobrom društvu. Čak je i dobro za zdravi organizam da se pije ponekad i ubiju bakterije.“ (Priština, muško, 22 godine).

Čak 94 odsto mladih je izjavilo da nikada nisu pušili marihuanu, dok je samo tri odsto izjavilo da to retko radi. Ovi podaci ne dozvoljavaju vršenje poređenja ili izračunavanje statističke značajnosti različitih indikatora upotrebe marihuane.

Razgovori fokus grupa otkrili su još jednu priču. Neki su učesnici u fokus grupama izjavili su da je nekoliko njihovih prijatelja počelo da koristi drogu još od petnaeste godine. Na njih najviše utiču društvene mreže, internet i rep muzičari koji snažno promovisu konzumaciju marihuane. Drugi važni razlozi su biti „IN“ i radoznalost. Učesnici tvrde da postoji percepcija da ako neko ne koristi marihuanu, da je sigurno bar jednom probao. „Moja prijateljica ponekad koristi marihuanu. Bila je iznenađena kada sam joj rekla da ja to nikad nisam probala. Stalno je govorila da je to nemoguće, svi to nekad isprobaju i to je normalno. Ona ne veruje da bi mogla postati zavisna.“ (Podujevo, žena, 25 godina).

Kako cigareta nije više toliko u trendu, mladi su počeli da koriste drogu. „Svesni su da je drogu lako naći i kupiti je. Nije preskupo, ne koriste je često, tako da prikupljaju novac da je kupe i puše zajedno. Misle da to ne stvara zavisnost.“ (Priština, muškarac, 23 godine).

„Sećam se kada je moja sestra bila u srednjoj školi a ja sam bila mala devojčica, čuli smo za slučaj jednog prijatelja koji je koristio drogu. Tada je bila velika stvar. Sada, kada sam u srednjoj školi i slušam priče o skoro svim mojim prijateljima da koriste drogu, postalo je normalno i niko nije iznenađen. Postaje prihvatljivo u društvu.“ (Mitrovica, žena, 18 godina)

SEKSUALNI ŽIVOT

Kada je u pitanju seksualno ponašanje mladih, 19% njih nije odgovorilo ili im nije bilo prijatno odgovoriti. Ova brojka je znatno niža nego u istim studijama koje su organizovane u Bosni i Hercegovini (48,8%) i u Makedoniji (37%). S druge strane, 46,2% mladih ljudi potvrđuje da još uvek nisu imali seksualne odnose.

Naravno, seksualno iskustvo je veće kod ljudi starosti od 25 do 29 godina, u poređenju sa mladima u tinejdžerskim godinama. Seksualno iskustvo je takođe više prisutno kod muškaraca nego kod žena (Spirmanov $\rho = .347$, $p < 0.001$). Štaviše, seksualna aktivnost je u korelaciji sa pokazateljem indeksa bogatstva, jer mladi koji žive u porodicama koje imaju bolji ekonomski položaj imaju tendenciju da izjave da imaju više seksualnog iskustva (Spirmanov $\rho = .207$, $p < 0.001$).

Kontracepciju koristi 40 odsto mladih koji su imali seksualna iskustva. Čini se da četiri odsto mladih nije informisano o ovom problemu. Postoji veoma visoka statistički značajna korelacija između onih koji piju alkohol i mladih ljudi koji koriste kontracepciju (Spirmanov $\rho = .355$, $p < 0.001$). Štaviše, oni koji se nalaze u kategoriji „bogat“ prema indeksu bogatstva i visoko su obrazovani, spremniji su da koriste kontracepciju (Spirmanov $\rho = .239$, $p < 0.001$, Spirmanov $\rho = .274$, $p < 0.001$). Muškarci više koriste kontracepciju (Spirmanov $\rho = .196$, $p < 0.001$), dok gradsko ili seosko prebivalište u ovom pogledu ne predstavlja statističku razliku.

Što se tiče odnosa ispitanika prema seksualnim željama, treba napomenuti da je nevinost pitanje dostojanstva za oba pola, to je ono što 37 odsto ispitanika veruje dok 23 odsto primećuje da je to pitanje dostojanstva, posebno za devojke.

Sa druge strane oko četvrtine mladih ljudi ne odgovara ili ne znaju da odgovore na ovo pitanje. Ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena, dok su mladi u ruralnim područjima konzervativniji po pitanju nevinosti (Spirmanov $\rho = -.070$, $p = 0.048$). Štaviše, mladi koji više učestvuju u verskim službama, više su skloni seksualnoj apstinenciji pre braka (Spirmanov $\rho = -.128$, $p < 0.001$).

TABELA 5.8: Nivo seksualnog iskustva mladih na Kosovu

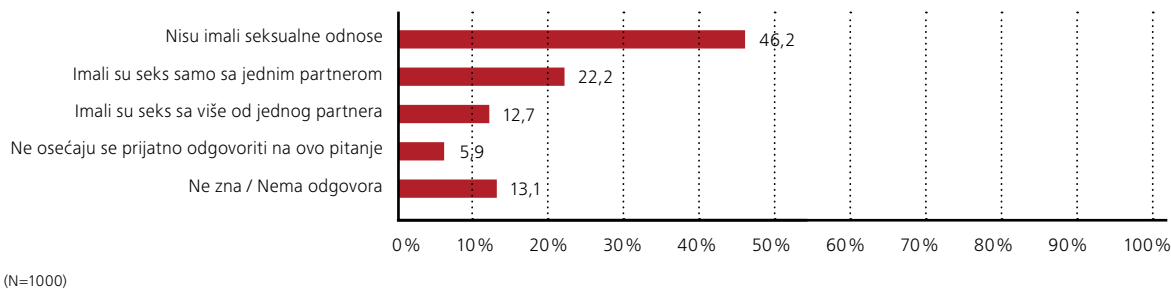

TABELA 5.9: Korišćenje prezervativa

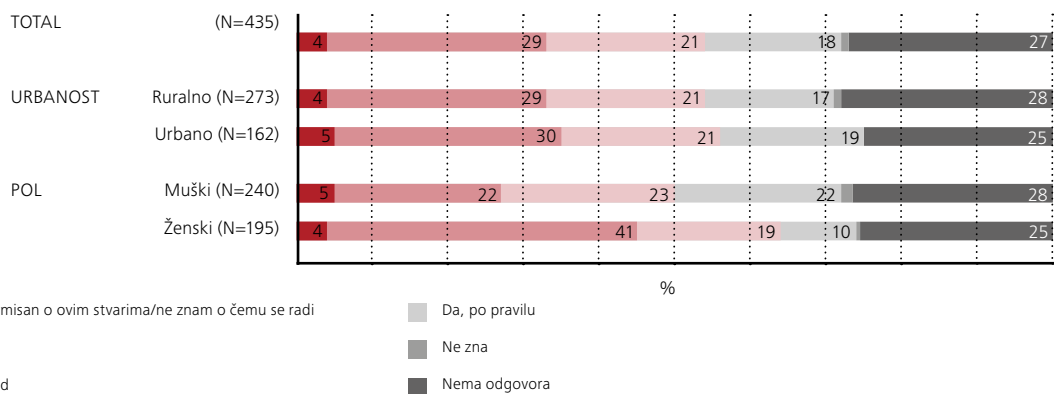
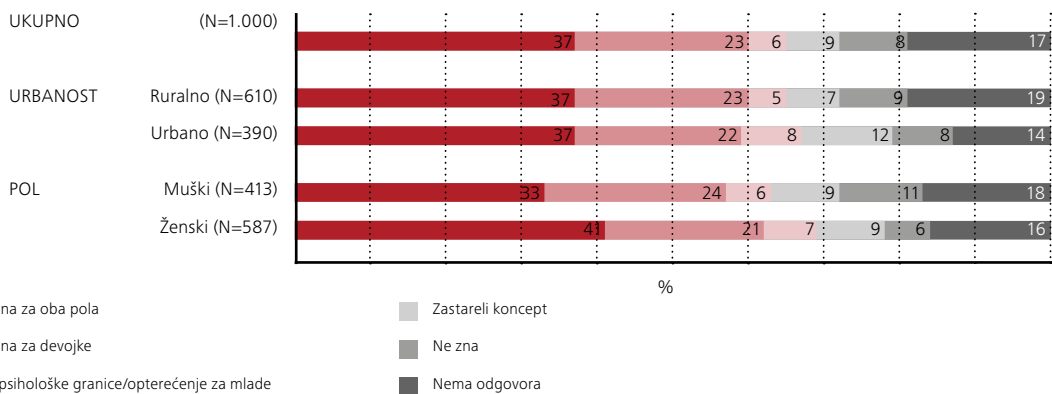

TABELA 5.10: Mišljenje o nevinosti mladih na Kosovu

DISKUSIJA

Mladi ljudi na Kosovu žive uglavnom sa roditeljima, a ponekad čak i sa bakom i dedom, oni su pod stalnim nadzorom i u finansijskoj zavisnosti. Kao rezultat toga, oni imaju ograničen izbor u smislu slobodnog vremena i načina života. Zapanjujuća je činjenica da više od 80 odsto mladih želi da provodi slobodno vreme sa svojom porodicom. Većina mladih je još uvek u školi, neki od njih se još školuju i nezaposleni su, tako da ne mogu izbeći da provode vreme sa svojim porodicama. Oni koji su dali takav odgovor provode svoje vreme više pasivno i imaju uske društvene krugove.

Razlike između urbanih i ruralnih mladih ljudi uočljivije su u kontekstu slobodnog vremena i načina života. Mladi ljudi u seoskim područjima ne mogu izbeći da provode vreme na pasivan način, zbog nedostatka mesta gde mogu da se zabave ili drugih kulturno-sportskih institucija. S druge strane, upotreba cigareta i alkohola je rasprostranjenija u urbanim područjima.

Polovina mladih na Kosovu i dalje ne praktikuje seks, iako ta aktivnost raste srazmerno uzrastu. Odgovornost u pogledu upotrebe kontraceptivnih sredstava je veća među dečacima. Nevinost je i dalje veoma važna, naročito zbog činjenice da četvrtina mladih misli da je to vrlina koju treba da poštuju samo devojčice.

6

PORODICA I DRUŠTVO

U kosovskom društvu, porodica se tradicionalno smatra najvažnijom vrednošću. Ovo je očigledno u nalazima iz prethodnih delova, koji se odnose na značaj porodice u mnogim aspektima. Porodica na Kosovu je i dalje jaka i ne prolazi kroz određene transformacije kao u drugim zemljama. Kosovo je uporište „porodicizma“, gde su porodični interesi mnogo važniji od individualnih interesa. Starost za sklapanje braka je i dalje niska, poželjni broj dece i dalje je visok. Običaj življenja sa roditeljima je i dalje čest, a malo mladih ljudi živi daleko od roditelja.

KLJUČNI NALAZI

- Mladi na Kosovu žive u veoma velikim porodicama. Prosečan broj članova porodice u domaćinstvima ispitanika je 5,7 članova. Veće porodice imaju tendenciju da budu siromašnije od manjih porodica, sa nižim nivoom obrazovanja kod mladih ljudi. Osim toga, što je veći stepen obrazovanja majke ispitanika, to su manje porodice.
 - Većina mladih (81 %) i dalje živi sa članovima svoje bliske porodice, a još 8 % živi u nasleđenim stanovima / kućama ili stanovima / kućama koje su kupili njihovi roditelji. Od onih koji žive sa roditeljima, oko 83 % mladih ljudi u dobi od 24 do 29 godina preferiraju da žive sa roditeljima jer je to najjednostavnije i najpovoljnije rešenje.
 - Skoro svi anketirani mladi ljudi (98 odsto) su rekli da imaju dobre odnose sa roditeljima, a dve trećine njih su u vrlo dobrom odnosu, a ostala trećina ima dobre odnose, iako postoje neke razlike u mišljenjima. Ovo potvrđuje veoma stabilan položaj porodice na listi vrednosti mladih ljudi na Kosovu.
 - Četvrtina mladih ljudi vaspitala bi svoju decu drugačije u odnosu na njihove roditelje. S druge strane, samo 30 % njih bi vaspitalo svoju decu na isti način. Kod mladih ljudi koji žive u porodicama sa boljim ekonomskim standardom i koji imaju majku sa višim stepenom obrazovanja, veća je verovatnoća da će vaspitati svoju decu na isti način.
 - Otac i majka imaju jak uticaj na važne odluke mladih na Kosovu. Blizu 60 odsto mladih ljudi donose važne odluke sa svojim roditeljima. Muškarci imaju veću tendenciju da sami donose odluke, zajedno sa mladima koji su obrazovani.
 - Postoji značajno povećanje željenog uzrasta za brak za muškarce, i kod muškaraca i kod žena od 26 godina do 29 godina. Osim toga, mladi žele da imaju prvo dete u proseku nakon 25. godine starosti
 - 54 % mladih ljudi na Kosovu planira da ima troje ili više dece. S druge strane, na Kosovu postoji samo jedan procenat mladih ljudi koji žele samo jedno dete. Najmlađa grupa mladih na Kosovu uglavnom želi manji broj dece, dok oni koji pripadaju porodicama sa boljim ekonomskim standardom žele veći broj dece.
 - Najvažniji faktori koji utiču na izbor supružnika su ličnost, saglasnost porodice i veroispovest. Odobrenje porodice za odabir bračnog partnera je veoma važno za žene i za one koji žive u porodicama koje nemaju dobar ekonomski položaj.
- Mladi na Kosovu žive u velikim domaćinstvima. Prosečan broj članova porodice u domaćinstvima ispitanika je 5,7 članova. Ove proširene porodice su glavni uzrok prenošenja vrednosti porodice od starije generacije na mladu. Distribucija članova porodice u ruralnim i urbanim područjima veoma je slična, sa više od četvrtine mladih ljudi koji žive u domaćinstvima sa 7 ili više članova. U urbanim područjima je samo više manjih porodica, jer 13 % svih urbanih domaćinstava mladih ima 2–3 člana, u poređenju sa 11 % seoskih domaćinstava. U čitavom uzorku nema domaćinstva za jednim licem. Porodice se često sastoje od tri generacije, pošto često dede i babe žive sa roditeljima i decom, deleći odgovornost

TABELA 6.1: Broj članova porodice u domaćinstvima

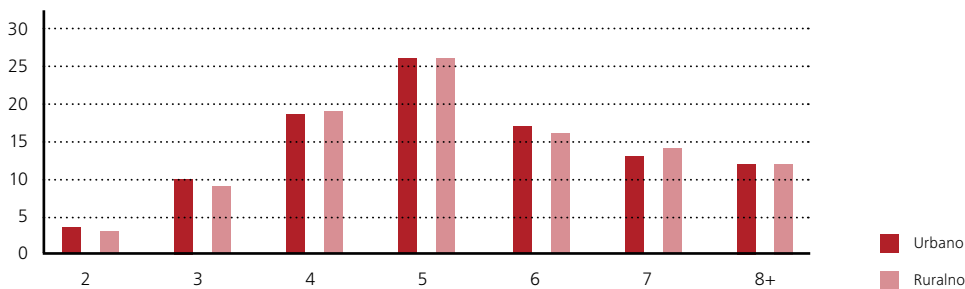
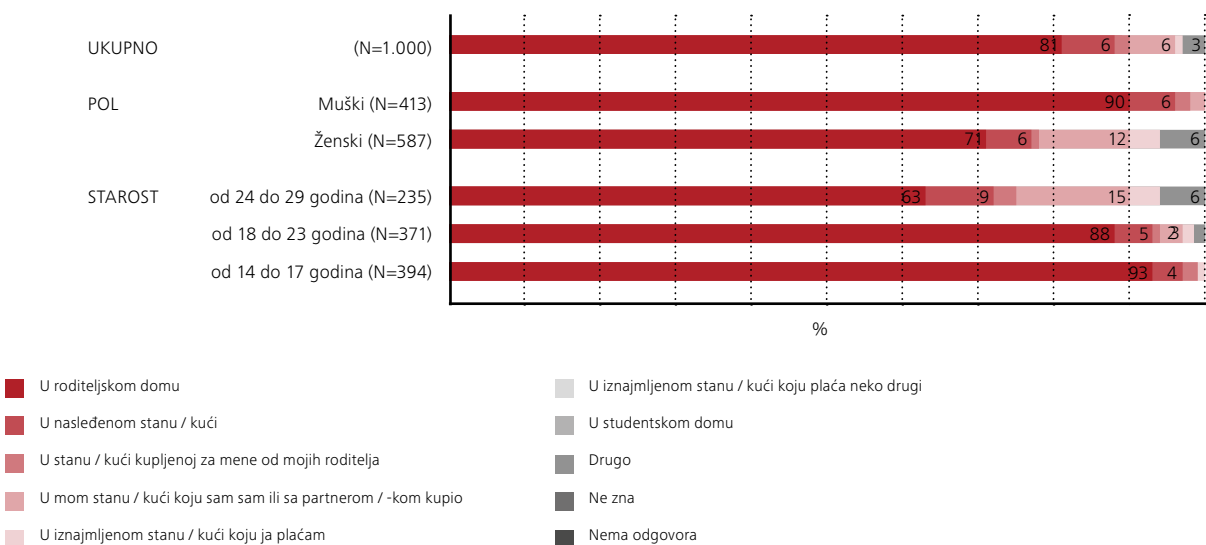

TABELA 6.2: Preferencije mladih u odnosu na mesto stanovanja

za vaspitanje dece. Štaviše, velike porodice su statistički povezane sa indeksom bogatstva, jezikom, obrazovanjem ispitanika i obrazovanjem majke ispitanika. Veće porodice imaju tendenciju da budu siromašnije od manjih porodica po indeksu bogatstva (Spirmanov $ro = -153$, $p < 0.001$). Porodice koje govore albanski su takođe brojnije. Što je veći stepen obrazovanja ispitanika (Spirmanov $ro = -142$, $p < 0.001$) i majke ispitanika (Spirmanov $ro = -112$, $p < 0.001$), manja je porodica. Štaviše, mladi ljudi koji žive u većim porodicama, planiraju da imaju decu u mladom dobu (Spirmanov $ro = -0.84$, $p < 0.001$).

ODNOS SA RODITELJIMA

Uloga roditelja je veoma važna za mlade na Kosovu. Većina od 81 % ispitanika je živela sa roditeljima prošle godine, a još 8 % živi u nasleđenim stanovima / kućama ili stanovima / kućama koje su kupili njihovi roditelji. Čak i mladi od 24 do 29 godina žive u 63 odsto slučajeva u roditeljskom domu, što pokazuje da proces samostalnog života oduzima mnogo vremena. Samo njih 14 % žele da žive sami, ali ih sprečavaju finansijske okolnosti.

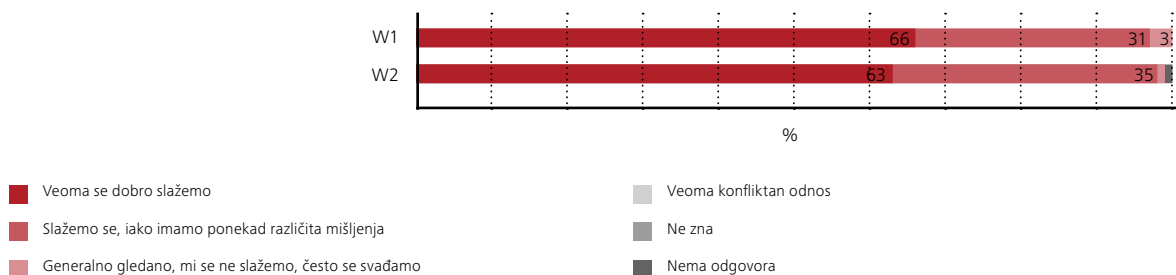
Odnos sa roditeljima ostaje veoma jak i ostao je skoro isti u poslednjih šest godina, u poređenju na prethodno ispitivanje iz

2012. godine (T1 na grafikonu). Na Kosovu je gotovo 98 procenata mladih ljudi izjavilo da imaju dobar odnos sa roditeljima, uključujući 35 procenata koji priznaju da imaju neke razlike u mišljenjima. Ovo potvrđuje veoma stabilan položaj porodice na listi vrednosti mladih ljudi na Kosovu. Samo 1 % mladih je izjavio da imaju konfliktne odnose sa roditeljima. Postoji vrlo malo indikatora koji pokazuju statistički značaj sa ovim aspektom, dok pol, starost i nivo obrazovanja ne utiču na ovaj odnos. Mladi ljudi koji žive u ruralnim područjima imaju tendenciju da budu u konfliktnom odnosu u svojim porodicama (Spirmanov $ro = -180$, $p < 0.001$). Štaviše, oni koji nisu zadovoljni svojim životom, imaju tendenciju da imaju konfliktne odnose sa svojim roditeljima (Spirmanov $ro = -172$, $p < 0.001$), što ukazuje na to da ovi mladi ljudi imaju individualniji pristup.

Iako se čini da se mladi ljudi slažu sa svojim roditeljima, samo 30 % njih bi vaspitalo svoju decu na isti način, dok bi 41 % vaspitalo njihovu decu gotovo isto kao i njihovi roditelji. Četvrtina mladih ljudi bi vaspitala svoju decu drugačije u odnosu na roditelje.

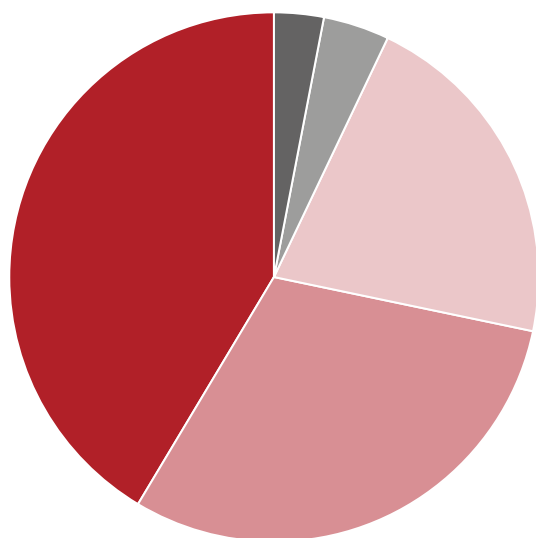
Postoji vrlo malo indikatora koji pokazuju statistički značaj sa ovim aspektom. Mladi ljudi koji žive u porodicama sa boljim ekonomskim standardom vaspitali bi svoju djecu na isti način (Spirmanov $ro = 0.076$, $p = 0.011$). Mladi deo najstarije kohorte u ovoj anketi (starosti od 24 do 29 godina) najviše bi pokušali da druga-

TABELA 6.3: Odnos sa roditeljima

čije vaspita svoju decu (Spirmanov $ro = -.125$, $p = 0.011$). Sa druge strane, što je veći nivo obrazovanja majke kao roditelja, veći su izgledi da predstavljaju dobar primer čak i za sledeću generaciju (Spirmanov $ro = .119$, $p < 0.001$)

TABELA 6.4: Da li biste podigli svoju decu kao što su vas vaši roditelji podigli, ili drugačije?

KAKO MLADI LJUDI DONOSE ODLUKE?

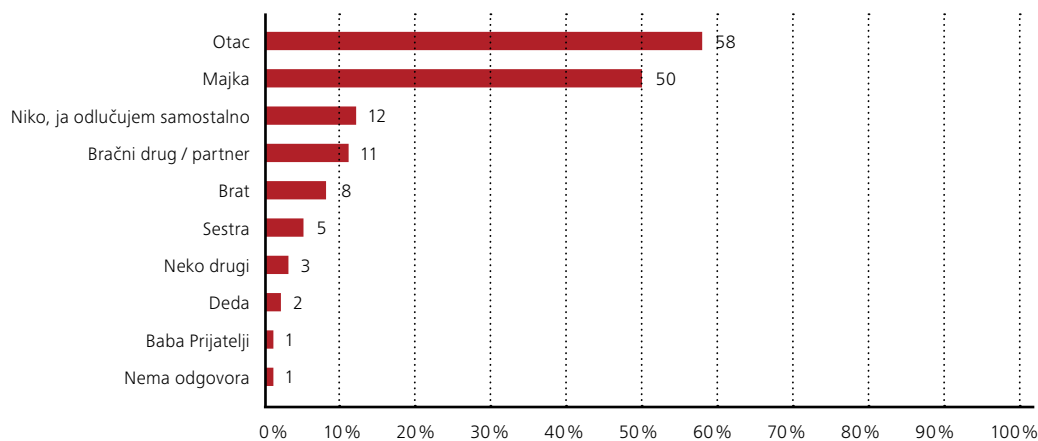
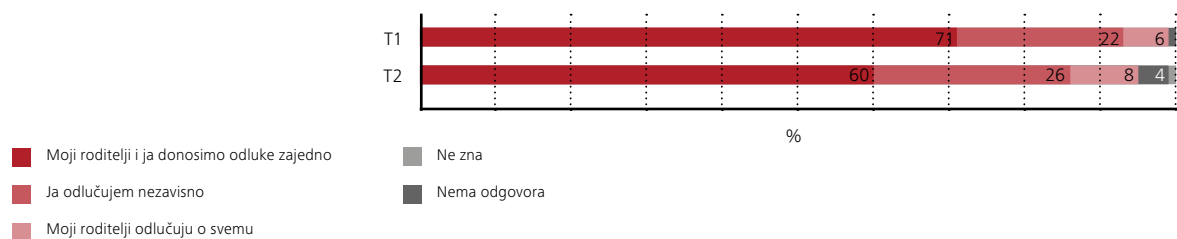
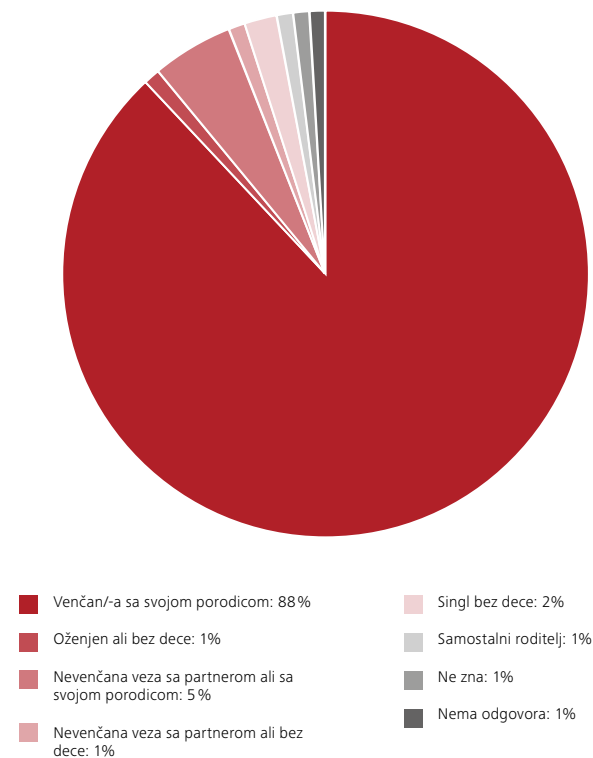
Mladi ljudi su upitani o tome koji članovi porodice najviše utiču na odluke koje donose za važne stvari u životu, uključujući i sebe. Oba roditelja imaju veoma snažan uticaj na važne odluke. Patrijarhalna struktura porodice izgleda ima orijentaciju prema kolegijalnom principu u donošenju odluka, jer 58 odsto bira oca, dok polovina mladih pominje i majku.

U zavisnosti od pola, starosti i prebivališta ispitanika, odgovor na pitanje se takođe menja. Na žene utiču oba roditelja, dok su muškarci pod uticajem očeva (Spirmanov $ro = .209$, $p < 0.001$).

Generalno, 26% ispitanika se čini nezavisnim, što znači da su slobodni u procesu donošenja odluka. Postoji blagi porast od 4% u odnosu na prethodno istraživanje (2012). Blizu 60 odsto mladih ljudi donose važne odluke sa svojim roditeljima. Muškarci imaju veću tendenciju da sami donose odluke (Spirmanov $ro = .092$, $p = 0.003$), dok je zabeleženo značajno povećanje procenta žena koje su izjavile isto u poređenju sa 2012. godinom (sa 17% na 23%). Obrazovani mladi ljudi (Spirmanov $ro = .325$, $p < 0.001$), oni u porodicama sa boljim ekonomskim standardom (Spirmanov $ro = .121$, $p < 0.001$) i stariji (Spirmanov $ro = .412$, $p < 0.001$) su u većem procentu nezavisni u donošenju odluka.

PLANIRANJE PORODICE

Mladi na Kosovu su veoma čvrsti i jednoglasni u načinu na koji predviđaju budućnost njihove porodice, jer je 89% ispitanika izabrala opciju „brak s decom“. U ovom slučaju važni su i zvanični brak i deca, nezvanični brak sa decom ima još 5 odsto podrške kao mogući porodični plan. Planovi porodice bez dece, ili samci sa ili bez dece, imaju kombinovanu minimalnu podršku od manje od 3%.

TABELA 6.5: **Uticaj članova porodice ili poznanika na važne odluke**TABELA 6.6: **Odlučivanje u odnosu na roditelje**TABELA 6.7: **Porodični planovi**

STAROST ZA SKLAPANJE BRAKA

Postoji značajno povećanje poželjne starosne dobi za brak, za muškarce, i kod muškaraca i kod žena, najmanje dve godine u odnosu na prethodnu studiju iz 2012. godine. Muškarci preferiraju nižu starost za sklapanje braka i za muškarce i za žene. Devojke preferiraju u proseku brak sa 26 godina za sebe i 29 godina za muškarce.

TABELA 4: **Adekvatna dob za brak**

Adekvatna starost za brak za žene		
	2012	2018
Muškarci	23	25
Žene	24	26

Adekvatna starost za brak za muškarce		
	2012	2018
Muškarci	26	28
Žene	27	29

Na pitanje o uzrastu kada mladi žele da imaju svoje prvo dete, žene su u proseku odgovorile da žele da imaju svoju prvu bebu u dobu od 25 godina, dok muškarac želi da bude otac u proseku u dobu od 27 godina.

Mladi ljudi u ruralnim područjima (Spirmanov $r = -.093$, $p = 0,015$), i mladi koji su generalno zadovoljni svojim životom (Spirmanov $r = -.076$, $p = 0,045$) žele da imaju prvo dete u mlađem dobu. Mladi ljudi koji dolaze iz porodica u boljem ekonomskom položaju (Spirmanov $r = .164$, $p < 0.001$) i koji imaju roditelje sa višim nivoima obrazovanja (Spirmanov $r = .192$, $p < 0.001$) uglavnom planiraju da imaju svoje prvo dete u dobi koja je veća od proseka.

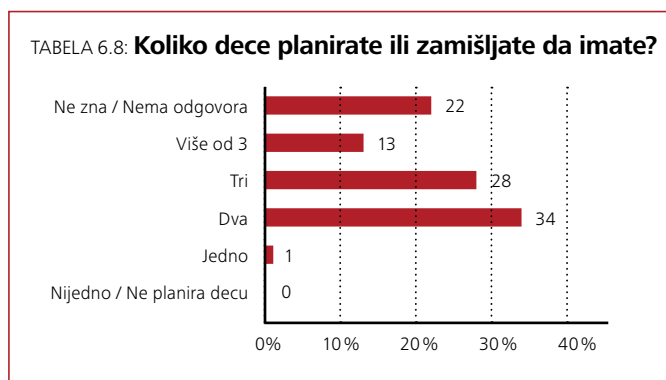
U diskusijama fokus grupa došlo se do činjenice da se percepcija o braku promenila. Pre nekoliko godina, poželjna starost za stupanje u brak je bila 18–19, a sad je oko 27. „Pre smo, zbog mentaliteta, učili da se venčamo mladi sa 18 godina. Danas nas roditelji ne pritiskaju da se venčamo, tako da možemo sačekati dok ne pronađemo pravog partnera.“ (Priština, žena, 23 godine). Iako mladi planiraju brak i da imaju prvo dete posle 25 godina,

imaju veći procenat bez odgovora od najmlađih, čini se da preostali ispitanici imaju zbunjujuće mišljenje o ovom pitanju. U 2012. godini bilo je oko 59 % mladih na Kosovu koje su planirale troje ili više dece. U 2018. godini ima 54 % koji žele troje ili više dece (grafikon sadrži čak i one koji nisu odgovorili na pitanje, što rezultira nižim brojem od 41 %). Najmlađa starosna grupa (Spirmanov $r = .120$, $p < 0.001$) i žene žele manji broj dece (Spirmanov $r = .077$, $p = 0.024$). Osim toga, oni koji su deo porodica sa boljim ekonomskim standardom, generalno žele imati više dece (Spirmanov $r = .090$, $p = 0.090$).

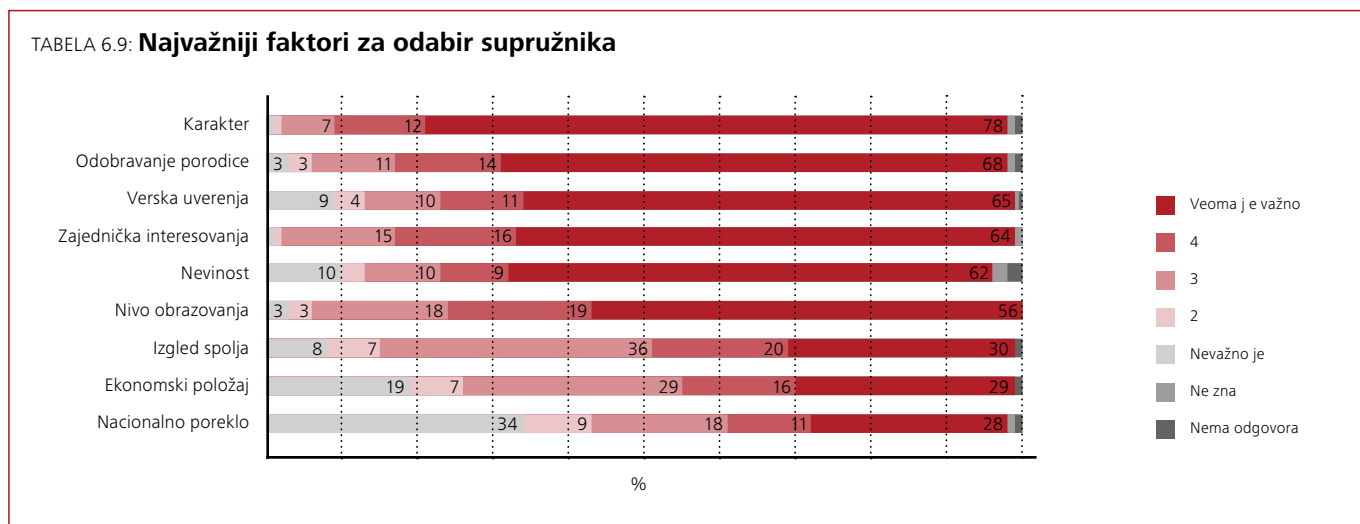
Najvažniji faktori koji doprinose izboru supružnika prilikom formiranja porodice su sledeći: ličnost (78%), odobrenje porodice (68%), veroispovest (65%), zajednički interesi (64%) i nevinost (62%). Manje važni faktori uključuju izgled (30%), ekonomski položaj (29%) i nacionalno poreklo (28%).

Mladi na Kosovu potvrđuju da porodica igra ulogu čak i kada donose tako lične odluke poput braka. Saglasnost porodice za odabir bračnog partnera je važna u 68 odsto slučajeva. Postoje statistički značajne asocijacije između odobrenja porodice i drugih faktora. Kod onih koji bi vaspitali svoju decu na isti način kao i njihovi roditelji veća je verovatnoća da će zatražiti odobrenje od porodice pre braka (Spirmanov $r = .169$, $p < 0.001$). Pored toga, žene su više zavisne od odobrenja porodice u odnosu na muškarce (Spirmanov $r = -.153$, $p < 0.001$). Oni koji žive u porodicama sa lošim ekonomskim standardom su pod većim pritiskom da dobiju odobrenje od porodice pre braka (Spirmanov $r = -.082$, $p = 0.007$). Što su ispitanici bili mlađi, to je češće bio odgovor da moraju da dobiju odobrenje od porodice pre nego što biraju partnera (Spirmanov $r = -.120$, $p < 0.001$).

Na Kosovu 56 procenata mladih e koji smatra da je obrazovanje od primarne važnosti pri izboru partnera. Žene su više zainteresovane za obrazovni nivo partnera u poređenju sa muškarcima (Spirmanov $r = -.113$, $p < 0.001$). Interesantno je da su mladi skloniji da pronađu partnera sa boljim nivoima obrazovanja (Spirmanov $r = 0.084$, $p = 0.005$). Što su ispitanici bili mlađi, to je češće bio odgovor da nivo obrazovanja ima uticaja na izbor bračnog partnera (Spirmanov $r = -.183$, $p < 0.001$). Jedna

oni i dalje žele da imaju veliki broj dece. Rezultati pokazuju da mladi Kosovari i dalje žele velike porodice i da ne žele da mnogo menjaju trenutnu situaciju. Štaviše, rezultati pokazuju nekoliko karakterističnih rezultata. Postoji samo jedan procenat mladih ljudi na Kosovu koji žele samo jedno dete. S druge strane, blizu 22 procenata mladih ljudi ne znaju broj dece koji žele imati, ili ne žele odgovoriti na ovo pitanje. Uprkos tome što

značajna korelacija koja je bila najveće iznenađenje, je činjenica da što je viši stepen obrazovanja oca, to je važniji nivo obrazovanja kod odabira bračnog partnera (Spirmanov $r = .140$, $p < 0.001$).

Pri izboru partnera u braku, žene obraćaju više pažnje na saglasnost porodice, ekonomski položaj i ličnost, dok muškarci obraćaju više pažnje na izgled, nevinost i verska uverenja.

DISKUSIJA

Porodica se smatra najvažnijom vrednošću na Kosovu. Studija je otkrila snažno očuvanje tradicionalnih karakteristika kosovske porodice, kao i slabe tendencije da se izmene određeni aspekti. Kosovske porodice su i dalje velike i lako je preneti tradicionalne vrednosti porodice sa starije generacije na mlađu. Roditelji se brinu o smeštaju mladih ljudi i o ekonomskim problemima. Ponekad roditelji pronalaze zaposlenje mladima ili utiču na rezultate u školi. Svi ovi faktori dovode do jake zavisnosti mladih od svojih roditelja. Nužnost da se postane nezavisan i živi odvojeno povećava se veoma kasno, a mladi ljudi sporo počinju da se brinu kako će da pokriju sopstvene troškove života.

Uopšteno gledano, postoji ogromna razlika između polova u tradicionalnoj strukturi kosovskih porodica. Nadziranje i uticaj na donošenje odluka od strane porodice svakako je češći kod devojaka nego momaka. Kao što je navedeno gore, žene su zavisnije od dobijanja porodične saglasnosti prilikom biranja partnera za

brak. Pripadnice ženskog pola uglavnom donose odluke zajedno sa svojim roditeljima, dok su muškarci nezavisniji u odlučivanju. Najvažnija promena u ovom aspektu je da se na žene više ne vrši pritisak da budu u braku u mladom uzrastu, imaju više vremena da biraju svog bračnog partnera.

Za mlade ljude fundamentalni prostor počinje u roditeljskoj porodici i završava se u njihovoj porodici. Iako prvi socijalni nadzor nad mladima sprovodi sama porodica, mladi ni u kom trenutku ne dovode porodicu u pitanje i izražavaju poverenje samo u članove porodice. Štaviše, oni očekuju da završe obrazovanje i pronađu zaposlenje kroz porodičnu podršku, a sama porodica služi kao zamena za društveni prostor koji mladi trebaju da imaju u spoljnjem svetu.

S druge strane, činjenica da bi samo 30% mladih vaspitalo vlastitu decu upravo onako kako su ih roditelji vaspitali, pokazuje da je deo mladih počeo razmišljati izvan tradicija i normi koje su pratile njihovo odrastanje.

Na kraju, paradigma tradicionalne kosovske porodice je i dalje veoma važna među mladima. Svi neformalni društveni mehanizmi su i dalje povezani sa tradicijama. Politika koju vlada ostvaruje u ovom segmentu treba biti usmerena na pojedince, umesto na porodicu. Vrednosti vezane za lični razvoj, individualizam i nezavisnost su glavni sastojak razvijenog društva i privrede, tako da postoji potreba za novim prenosom, ovih novih vrednosti, kako bi kosovska omladina mogla da ima taj individualizam koji je potreban da se bude ambiciozniji u životu i potraži uspeh izvan porodice.

7

OBRAZOVANJE

Prošle godine Kosovo je potrošilo oko 4,3% BDP-a na obrazovanje¹ (uključujući visoko obrazovanje), iako je gotovo 60% ovih troškova namenjeno platama nastavnika u osnovnom i srednjem obrazovanju. U 2014/2015 godini skoro 110.000 studenata je registrovano u visokoškolskim ustanovama², uglavnom u javnim institucijama, iako ima oko 35% studenata koji su registrovani u 29 privatnih visokoškolskih ustanova akreditovanih od strane Kosovske agencije za akreditaciju. Iako Kosovo još nije zvanično pristupilo Bolonjskom procesu, njegova implementacija je glavni trend u smislu politike visokog obrazovanja.

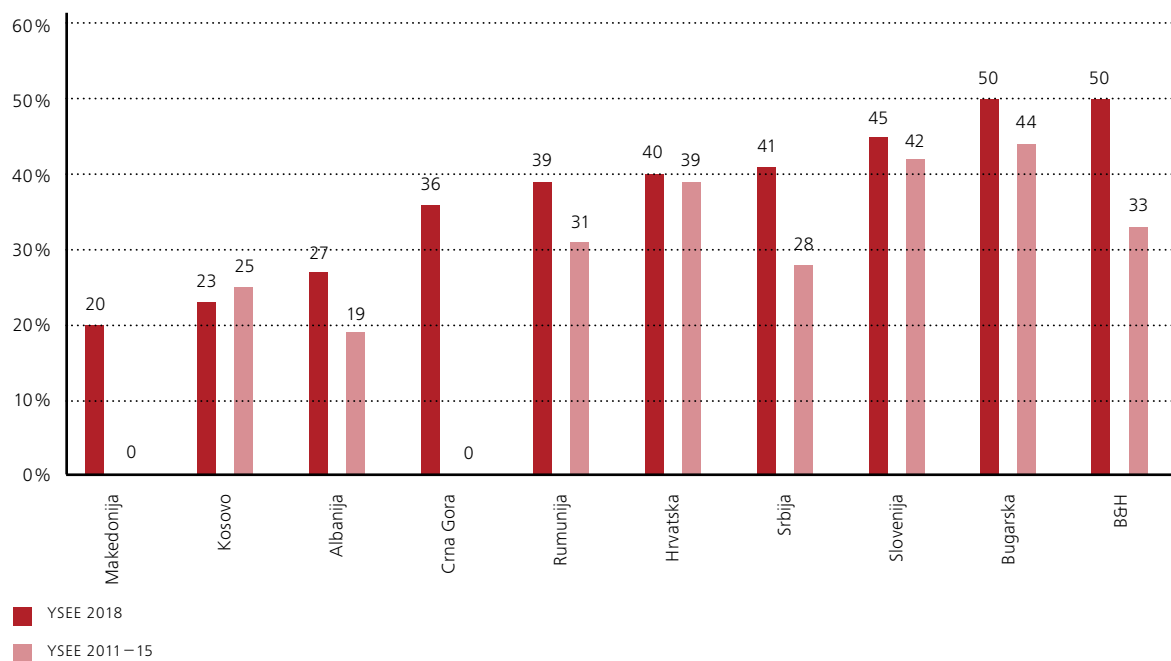
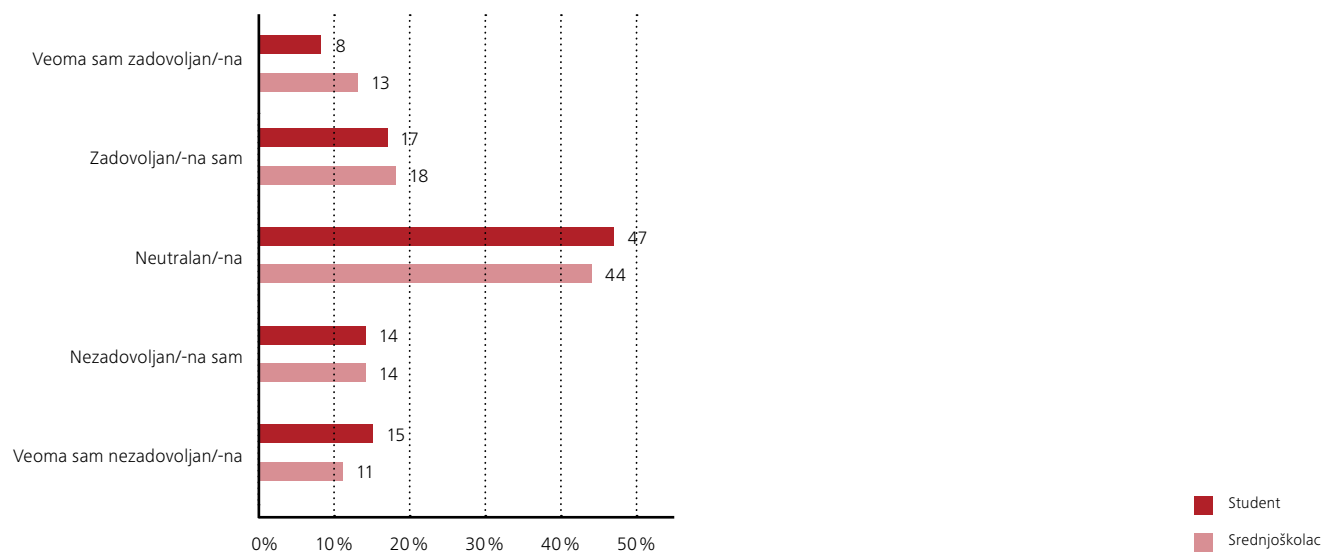
Od obrazovanja se očekuje da obezbedi veštine potrebne za zapošljavanje i postizanje adekvatnog životnog standarda u zemlji ili inostranstvu. Kosovo prati globalni trend brzog rasta mladih ljudi koji ulaze u sistem visokog obrazovanja (GoK, 2016). Štaviše, obrazovanje zauzima značajan deo života mladih u kosovskom društvu i može uticati na njihovo lično i profesionalno ispunjenje i razvoj. Drugi razlog za visoku stopu upisa mogao bi biti pokušaj nekih zemalja u tranziciji da „ublaže pritisak na zaposlenje i smanjuju nezaposlenost mladih“³. Ovo se dešava čak i na Kosovu, gde apsolutna većina od 92% mladih Kosovara želi postići visoko obrazovanje.

Sektor obrazovanja nije adekvatno usklađen sa potrebama tržišta rada, što dovodi do slabije zaposlenosti diplomaca i značajne premije za veštine. Javna potrošnja za obrazovanje ostala je nepromenjena na 4,6% BDP-a u 2016., koja je uglavnom u skladu sa drugim srednje razvijenim zemljama sa sličnim starosnim profilima. Međutim, s obzirom na relativno veliki broj studenata, Kosovo troši znatno manje od nekih susednih zemalja po učeniku u osnovnom i srednjem obrazovanju. Štaviše, u potrošnji na obrazovanje dominira platni račun. Upis u vrtiće i predškolske ustanove je na veoma niskom nivou 4,4% i 33,9%, respektivno, i dalje daleko ispod EU cilja od 95% do 2020. Nasuprot tome postoje relativno visoke stope upisa u osnovne i srednjoškolske ustanove, 96% i 88,1%, respektivno. Upis na tercijarni nivo je veoma visok, sa 120.000 studenata u javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama. Međutim, niske ocene na PISA stu-

diji i visoka stopa nezaposlenosti među diplomcima sa visokim obrazovanjem (26,7% u trećem kvartalu 2017) ukazuju na loš kvalitet obrazovanja u celini i njegovu neusklađenost sa potrebama tržišta rada. S obzirom na ovu situaciju, Kosovo bi trebalo da radi na razvoju tesnije saradnje između obrazovnog sistema i privatnog sektora (Evropska komisija, 2018).

KLJUČNI NALAZI

- Mladi ljudi uglavnom nisu zadovoljni kvalitetom obrazovanja na Kosovu. Samo je 23% zadovoljno kvalitetom obrazovanja i to je jedan od najnižih procenata u čitavom regionu. Štaviše, Kosovo je jedina zemlja u kojoj se pogoršava nivo zadovoljstva kvalitetom obrazovanja. Najmlađa omladina i žene su više zadovoljne kvalitetom obrazovanja.
- Više od 56% mladih se uglavnom slaže da postoje slučajevi podmičivanja u institucijama/univerzitetima na Kosovu. Ova pojava je rasprostranjenija u urbanim područjima.
- Većina mladih koji se školuju troše najmanje dva sata dnevno na učenje. Postoji blagi porast broja učenika i studenata koji uče više od dva sata dnevno. Značajno je veći broj sata učenja kod studenata u poređenju sa drugim grupama. Ovo pokazuje da se srednje škole smatraju manje zahtevnim od univerziteta.
- Postoji smanjenje nivoa stresa na školama / univerzitetima u poslednjih nekoliko godina. Udeo učenika za koje je život u školi „prilično težak i stresan“ i „veoma težak i stresan“ je sa 30% pao na 13%. S druge strane, čini se da studenti na visokom obrazovanju imaju mnogo više stresa od svojih kolega u srednjim školama.
- Samo 28% omladinske populacije učestvuje u praksama ili stažiranju, iako se stepen učešća na praksi povećava kod univerzitetskih studija.

TABELA 7.1: **Zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u regionu (u procentima)**TABELA 7.2: **Zadovoljstvo nivoom obrazovanja?**

Zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja na Kosovu stvara neke mešovite rezultate, pokazujući uglavnom nizak nivo zadovoljstva kvalitetom obrazovanja.

Samo 23% mladih na Kosovu je zadovoljno kvalitetom obrazovanja. Ovo je jedan od najnižih procenata u celoj Studiji omladine u Istočnoj Evropi (SOIE), osim u Makedoniji. Štaviše, Kosovo je jedina zemlja u regionu kod koje se uočava blago pogoršanje zadovoljstva kvalitetom obrazovanja, upoređujući rezultate iz 2012. godine sa 2018. godinom.

Veoma je očigledno da su starije podgrupe (od 24 do 29 godina) mladih najviše nezadovoljne ovim aspektom, dok najmlađi segment stanovništva (od 14 do 17 godina) ima pozitivnije mišljenje. To potvrđuju čak i statističke korelacije (Spirmanov $r = -0.130$,

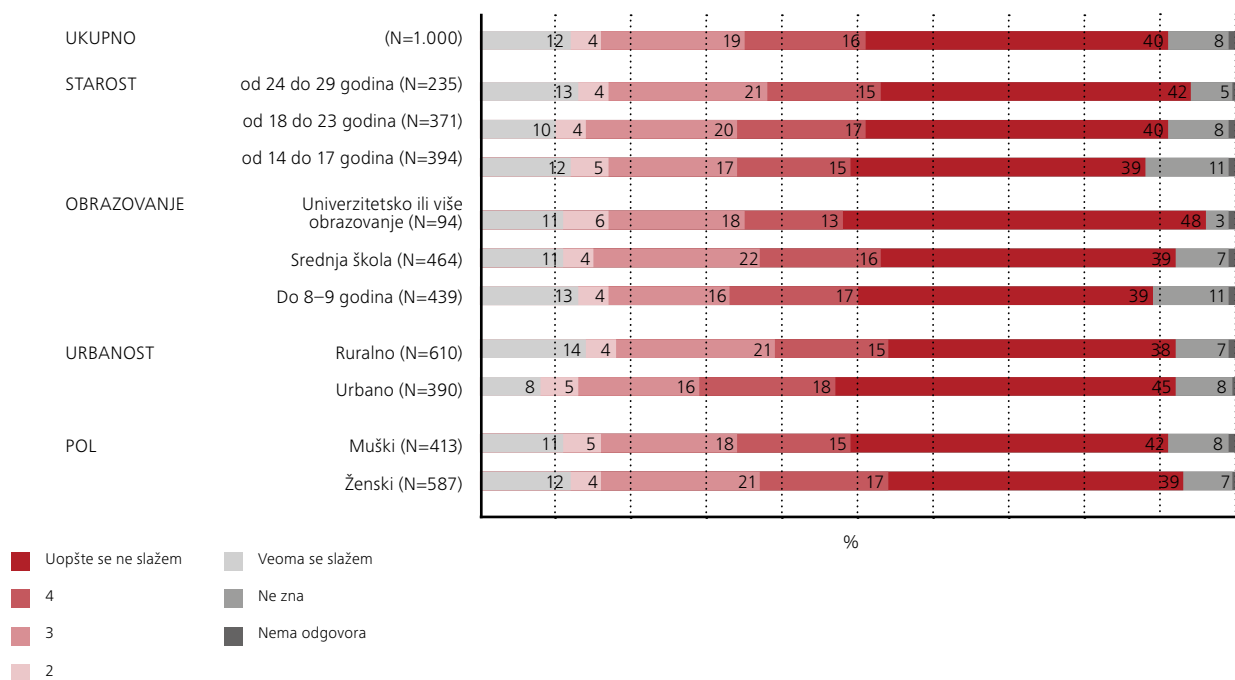
$p < 0,001$). Isto se dešava sa ženskom kohortnom grupom koja je nezadovoljna u 27% slučajeva, dok su muškarci nezadovoljni u 32% slučajeva.

Univerzitetski studenti su očito manje zadovoljni obrazovnim sistemom u poređenju sa srednjoškolicima. Učenici srednjih škola imaju veći stepen zadovoljstva. (Spirmanov $r = -0.096$, $p = 0.013$)

„KUPOVINA“ OCENA

Mladi imaju percepciju da je normalno „platiti“ ispite. Više od 56% ispitanika se uglavnom slaže da postoje slučajevi kada su ispiti kupljeni. Ovo je više prisutno u urbanim područjima nego u

TABELA 7.3: **Da li se slažete da postoje slučajevi u kojima se ocene i ispiti kupuju u institutima / univerzitetima na Kosovu?**

ruralnim područjima (Cramer's $V = .135$). Izgleda da je problem prisutniji kod onih koji su završili treći nivo obrazovanja (univerzitetske studije).

S druge strane, diskusije u fokus grupama otkrivaju da postoji puno načina za polaganje ispita, od davanja novca do uticaja kroz porodične ili društvene krugove. Svi su doživeli ovakve pojave. „Ako roditelji studenta rade u medicini, a sin ili kćer pohađa studiju u istom polju, sigurno je da će položiti sve ispite koristeći uticaj svojih roditelja“. (Priština, muškarac 26).

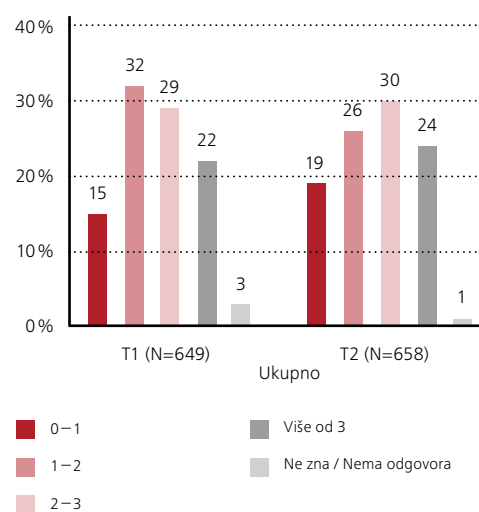
KOLIKO ČASOVA DNEVNO STUDENTI UČE?

Većina mladih koji se školuju provode najmanje dva sata dnevno učeći. Postoji blagi porast broja učenika i studenata koji uče više od dva sata dnevno u 2018. godini. Oni čine oko 54% od ukupnog broja mladih.

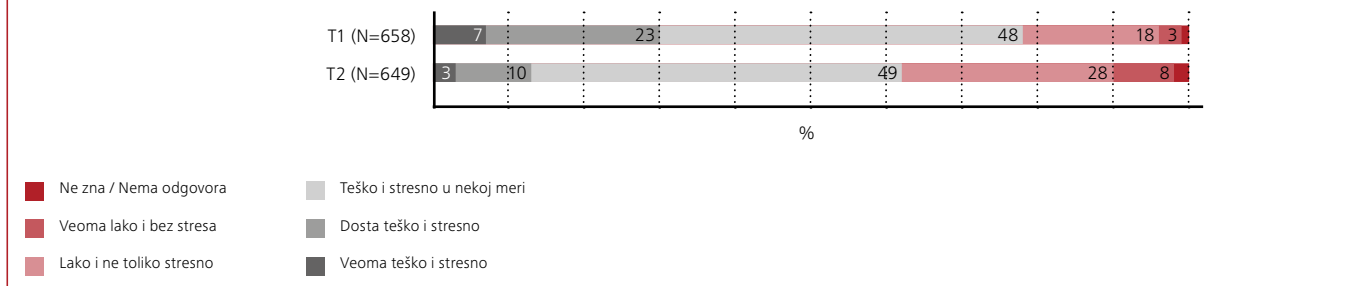
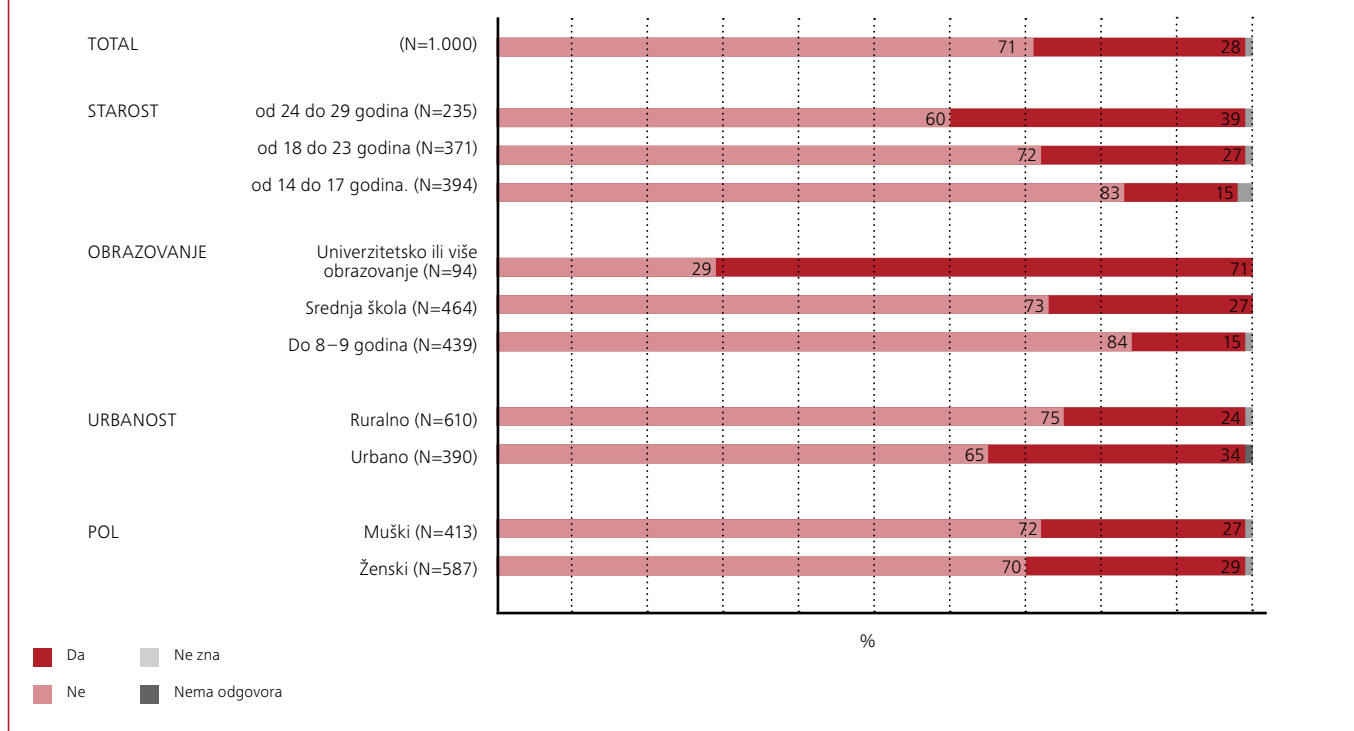
Što se tiče nivoa obrazovanja, značajno je veći broj sati učenja kod studenata i žena, u poređenju sa srednjoškolcima i muškarcima. Sati učenja negativno su povezani sa svakodnevnim životom bez stresa u školama / univerzitetima. Ovo implicira da više učenja donosi više stresa i obrnuto (Spirmanov $r = -0.172$, $p < 0.001$). Istovremeno, devojke su sklonije tome da uče dugo u poređenju sa momcima, a statistički koeficijent je veoma visok za ovu korelaciju (Spirmanov $r = -0.272$, $p < 0.001$).

S druge strane, što je veći nivo studija (bačelor i viši), to je veći broj sati koje studenti trebaju potrošiti za pripremu. Ovo pokazuje da se srednja škola smatra manje zahtevnijom od univerziteta (Spirmanov $r = 0.125$, $p = 0.001$).

TABELA 7.4: **Časovi provedeni studirajući kući dnevno (u proseku)**

Postoji značajan pad **nivoa stresa u školama/univerzitetima** u poslednjih nekoliko godina. Udeo učenika za koje je život u školi „prilično težak i stresan“ i „veoma težak i stresan“ je sa 30% pao na 13%. Studenti koji imaju bolje ocene imaju znatno niži nivo stresa (Spirmanov $r = 0.171$, $p < 0.001$). S druge strane, čini se da studenti na visokom obrazovanju imaju mnogo više stresa od svojih kolega u srednjim školama. (Spirmanov $r = -0.132$, $p = 0.001$).

TABELA 7.5: **Nivo stresa učenika u 2012. godini (talas 1) i 2018 (talas 2)**TABELA 7.6: **Učešće na praksi**

PRAKTIČNA ORIJENTACIJA OBRAZOVANJA I TRANZICIJE NA TRŽIŠTU RADA

Očigledno je da studeni imaju mnogo veći stepen učešća na praksama i stažiranjima. Ovo se uglavnom odnosi na orijentaciju obrazovnog sistema.

Uopšte, samo je 28% mlade populacije ikada učestvovalo u praksi ili stažiranju. Osim toga, dalje smo pitali one koji su studirali (na sekundarnom ili tercijarnom nivou) o njihovom optimizmu u pogledu mogućnosti za pronalazak posla nakon diplomiranja.

Ne postoji korelacija između verovatnoće pronalaska posla i praktične orijentacije obrazovanja.

Većina se učesnika u fokus grupama složila da nema korelacije između obrazovanja i tržišta rada. Teško je naći posao u oblasti koju oni proučavaju. „Na univerzitetu se podučava samo teorija, ali nema praktičnih veština u istoj oblasti. Neki su radili prakse koje su sami našli, ali one nisu bile povezane sa njihovim područjem studiranja.“ (Priština, žena, 25 godina).

DISKUSIJA O OBRAZOVANJU

Program obrazovanja je veliki problem, jer je sadržaj zastareo i nije praktičan. Čak i kada bi postojala velika ponuda radnih mesta na tržištu rada, teško je proceniti u kojoj mери ponuđene veštine u obrazovnom sistemu odgovaraju zahtevima modernog i međunarodnog tržišta rada.

Mladi ljudi na Kosovu ocenjuju da obrazovni sistem nije zadovoljavajući i da obrazovne institucije ne pružaju mladima relevantne veštine i znanje koje bi oni iskoristili na tržištu rada. Ovo bi moglo delimično biti prouzrokovano zastarelim programima visokoškolskih ustanova koji nisu povezani sa praktičnim komponentama tržišta rada.

8

ZAPOSLLENOST

Nezaposlenost mladih je veliki problem na Kosovu. Prema UNDP-u (2017) stopa nezaposlenosti mladih na Kosovu iznosi čak 57,7%. Nacionalna stopa siromaštva obuhvata skoro trećinu stanovništva (29,7%). Ovo pitanje i dalje proističe iz poremećaja nastalih zbog kraja komunističkog režima, neprekidne borbe za nezavisnost i ekonomije koja zavisi od finansijske pomoći iz inostranstva. Međutim, Kosovo je jedna od najmlađih nacija na svetu i trenutno je u kritičnom trenutku. Zemlja pokazuje veliki potencijal zbog svoje mlade populacije koja želi da radi, i koja bi potencijalno mogla značajno podstaći tržište ekonomije i tržište rada ako se pravilno neguje i razvija (UNDP, 2017).⁴

Istovremeno, stopa nezaposlenosti porasla je na 30,4% u poređenju sa 27,5% u 2016. godini, a Kosovo i dalje ima najveću nezaposlenost i najmanju stopu učešća u Evropi. Velika nezaposlenost mladih (51,6%) pokazuje jasnu neusklađenost između ishoda obrazovnog sistema i potreba tržišta rada (npr. neusklađenost između kvalifikacija i veština studenata i onoga što je potrebno na tržištu rada). To zahteva aktivnije politike tržišta rada, predkvalifikacijske programe i programe stručnog usavršavanja (Evropska komisija, 2018).

Osim toga, stopa nezaposlenosti za osobe mlađe od 25 godina pokazuje veliku razliku između polova kao i da mlade žene imaju slabu povezanost sa tržištem rada. Nezaposlenost mladih žena na Kosovu iznosi 67%, šablon koji je sličan samo u Bosni i Hercegovini i Srbiji. S druge strane, nezaposlenost mladih je najviše opala u slučaju visoko kvalifikovanih mladih ljudi, kada se uporedi 2016. sa 2010. godinom, dok se nisko kvalifikovana mlada lica suočavaju sa povećanom stopom nezaposlenosti (WB & WIIW, 2017).

Ministarstvo rada i socijalnog staranja završilo je nacrt Akcionog plana za zapošljavanje mladih a Vlada ga je usvojila 4. januara 2018. godine. Ova mera ima za cilj potpunu funkcionalizaciju Zavoda za zapošljavanje, kako bi osigurala kvalitetne usluge za prelazak sa stručnog usavršavanja na zapošljavanje i širenje aktivnih mera tržišta rada usmerenih na promociju mladih, žena i preduzetništva (GoK, 2018).

U svom izveštaju, Cojocarar iznosi konkretne preporuke koje mogu dovesti do poboljšanja u pogledu nezaposlenosti i stvoriti aktivno zaposlenu omladinu koja pronalazi poslove koji odgovaraju njihovim veštinama. Osim toga, fokusiranje na neophodne veštine, kao što je gore spomenuto, poboljšanje javnih usluga, kao i reforme sistema socijalne zaštite za starije i decu, takođe mogu povećati učešće žena na tržištu rada (Cojocarar, 2017).

Kosovo je 2017. godine bilo među prvih 10 reformatora, prema izveštaju Svetske banke o poslovanju. Bez obzira na to, glavne prepreke za poslovanje i dalje uključuju slabu i neodgovornu administraciju, slabu vladavinu prava, korupciju i rasprostranjenu neformalnu ekonomiju. Iako neformalnost ostaje visoka, oko 30% BDP-a⁵.

Vlada je usvojila strategiju sektora 2018–2022 za politiku zapošljavanja. Takođe, u skladu sa obavezama u okviru Agende za reformu Evrope, vlada je razvila akcioni plan za rešavanje problema nezaposlenosti mladih. Budžet namenjen za aktivne mere tržišta rada ostaje nedovoljan. Javne službe za zapošljavanje poboljšale su svoje rezultate u približavanju poslodavaca sa zaposlenima.

KLJUČNI NALAZI

- Kosovo ima veliki udeo od 25% NEET-a (mladi koji nemaju ni obrazovanje niti obuku). Rodni disparitet u socijalnom statusu je veoma visok. Žene imaju veoma visok nivo NEET-a i obrazovanja, dok su muškarci više prisutni na tržištu rada. Nezaposlenost je veća među mladima čiji roditelji imaju niži stepen obrazovanja, koji dolaze iz siromašnijih domaćinstava i uglavnom iz ruralnih područja.
- Preovlađujuća percepcija je da se poznanstva i veze sa ljudima na vlasti, odnosno položaj pojedinca na društvenoj lestevici, smatraju veoma važnim za pronalaženje posla u 54–58% slučajeva. Štaviše, obrazovanje i stručnost imaju isti uticaj.
- Mladi ljudi na Kosovu su često u situaciji (54% njih) da rade poslove koji nisu u okviru njihove profesije. Ovo pokazuje

visoku neusklađenost između kvalifikacija radne snage i potreba i tražnje tržišta radne snage. Izgleda da žene imaju veću tendenciju da rade u svojoj profesiji.

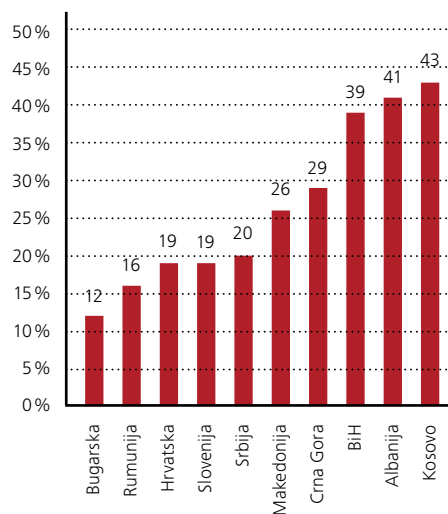
- Prekomerna edukacija je još jedna važna dimenzija visoke neusklađenosti veština. Na Kosovu oko 44% poslova mladih zahteva manji nivo formalnog obrazovanja u poređenju sa postojećim nivoom mladih zaposlenih na tim poslovima.
- Zapanjujuć podatak o najpoželjnijem zaposlenju je da 70% ispitanika želi da radi u javnom sektoru, a samo 23% u privatnom sektoru. Želja za radom u javnom sektoru je prilično problematična u poređenju sa drugim zemljama u regionu. Samo 18% zaposlenih mladih ljudi na Kosovu radi u javnom sektoru, dok su razlike između realnosti i preferencija najviše u regionu.
- Sigurnost radnog mesta je glavni faktor koji mladi ljudi na Kosovu razmatraju pri izboru posla. To podrazumeva veliku zabrinutost zbog prava zaposlenih, dužih sati rada, problema sa platama, itd. Oni koji su više zabrinuti za sigurnost posla imaju veću želju za radom u javnom sektoru i manje su zadovoljni kvalitetom obrazovanja na Kosovu.

Kosovo, zajedno sa BiH i Albanijom, pati od visoke stope nezaposlenosti. Nezaposlenost je veća među mladima čiji roditelji imaju niži stepen obrazovanja, koji dolaze iz siromašnih domaćinstava i uglavnom iz ruralnih područja.

Kosovo ima veliki udeo NEET-a (mladi koji nemaju ni obrazovanje, nisu obučeni, niti zaposleni i mogu se nazvati „izgubljene duše“⁶). Procenat onih koji nisu ni zaposleni niti studiraju je oko 25% (prosek EU 28 u 2014. godini: 17%). S druge strane, blizu 23% mladih je zaposleno, ili istovremeno radi i studira (8%).

Sa druge strane, većina mladih je uključena u neku vrstu obrazovanja ili obuke. 52% mladih samo studira i nije u radnom odnosu, dok 8% istovremeno studira i radi. NEET omladina se najviše nalazi u ruralnim područjima. Pored toga, rodni disparitet u socijalnom statusu je veoma visok. Žene imaju veoma visok nivo NEET-a i obrazovanja, dok su muškarci prisutniji na tržištu rada.

TABELA 8.1: **Stopa nezaposlenosti mladih, kao % radne snage**

VAŽNI FAKTORI ZA PRONALAZENJE POSLA

Postoji nekoliko faktora za koje se smatra da imaju sličan uticaj na pronalazjenje posla. Najčešća percepcija je da su poznanstva i veze sa ljudima na vlasti, odnosno položaj osobe na društvenoj lestvici, za koju smatram da je veoma važna u 54–58% slučajeva. Štaviše, obrazovanje i stručnost imaju isti uticaj. S druge strane, partijsko članstvo i poreklo su manje važni. Postoji blaga razlika u odnosu na pol, gde žene razmatraju stručnost i nivo obrazovanja kao glavne faktore za pronalazjenje posla, dok se muškarci više orijentišu na korišćenje poznanstava i veza sa ljudima na vlasti.

TABELA 8.2: **Zapošljavanje ili obrazovanje mladih**

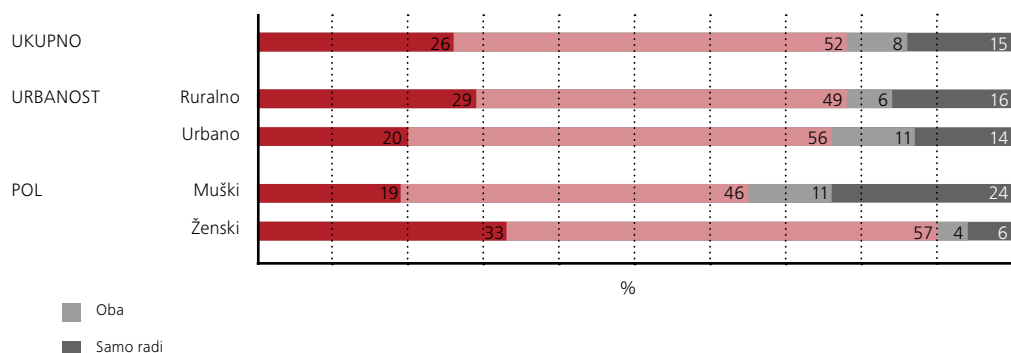
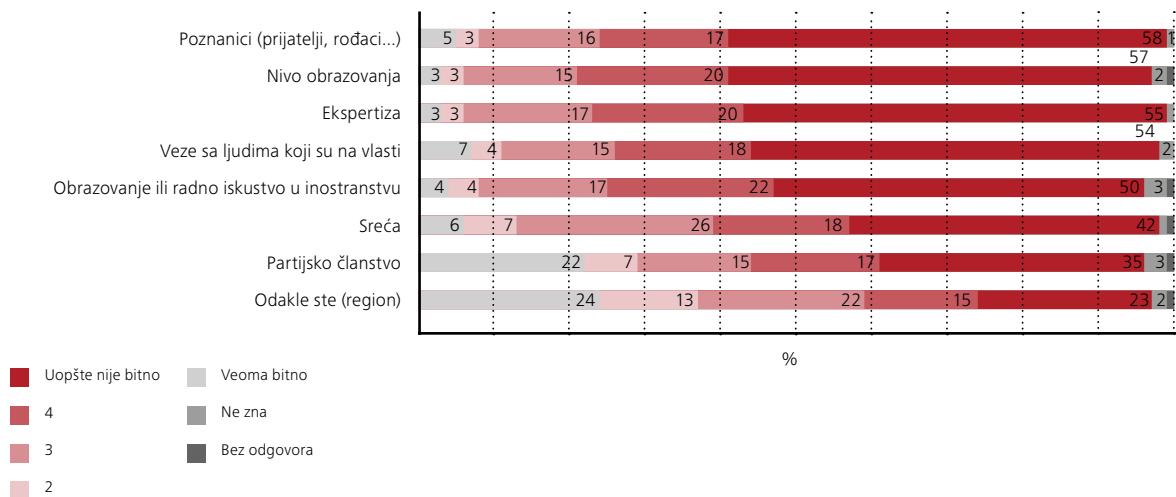

TABELA 8.3: **Važni faktori za pronalaženje posla**

NEUSKLAĐENOST VEŠTINA

Mladi ljudi na Kosovu su često u situaciji (54%) da rade poslove koji nisu u okviru njihove profesije. Od mladih koji su trenutno zaposleni, samo 27% trenutno radi u svojoj izabranoj profesiji, dok 9% radi poslove koji su slični njihovoj profesiji. Ovo je neto smanjenje od 6% u odnosu na 2012. godinu. Sa druge strane, veoma je visok porast broja mladih koji smatraju da ne rade u svojoj profesiji, sa skokom od 36% na 54% zaposlene omladine u poslednjih šest godina. Ovo pokazuje visoku neusklađenost između kvalifikacija radne snage i potrebe i tražnje tržišta radne snage. Izgleda da žene imaju veću tendenciju da rade u svojoj profesiji, dok muškarci češće ne rade u svojoj struci (Spirmanov ro = - 180, p = 0.008). Što je niži stepen obrazovanja oca, veća je verovatnoća da osoba ne radi u struci (Spirmanov ro = - 188, p = 0.005). S druge strane, mladi ljudi koji su stažirali i imaju iskustva u praksi imaju veće šanse da rade u svojoj profesiji (Pearson Chi-Square V = 28.634, Spirmanova korelacija = .344, p < 0.001).

PREKVALIFIKOVANOST

Prekvalifikovanost je još jedna važna dimenzija neusklađenosti višestrukih veština i predstavlja značajan problem na Kosovu, u Srbiji i Albaniji. Na Kosovu oko 44% poslova koje obavljaju mladi zahteva niži nivo formalnog obrazovanja u poređenju sa postojećim nivoom zaposlenih mladih ljudi na tim poslovima. Preostalih 46% mladih na Kosovu izgleda da ima posao u skladu sa ostvarenim nivoom obrazovanja, što je skoro dva puta niži trend nego u Hrvatskoj ili Bugarskoj. Nije iznenađenje da prekvalifikovanost svakako prevlađuje među visoko obrazovanim mladim ljudima na Kosovu (Spirmanov ro = - 201, p = 0.004).

IZBOR POSLA

Samo mali deo mladih na Kosovu je deo radne snage. Zapanjujući podatak o najpoželjnijem zapošljenju je da 70% ispitanika želi da radi u javnom sektoru, a samo 23% u privatnom. Samo 47 procenata kosovske omladine bilo je zainteresovano za posao u javnom sektoru 2012. godine. Treba naglasiti da se procenat mladih ljudi zainteresovanih za rad u međunarodnim institucijama sa 19% u 2012. smanjio na 5% u 2018. godini. Smanjeno prisustvo međunarodnih institucija na Kosovu ima implikacije na broj mladih Kosovara koji žele da rade za njih.

TABELA 8.4: **Mladi ljudi koji rade ili nisu u svojoj profesiji**

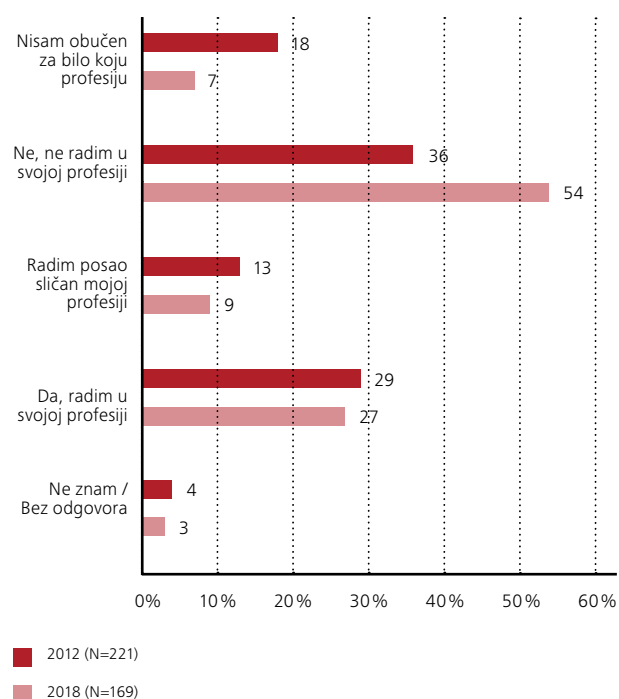
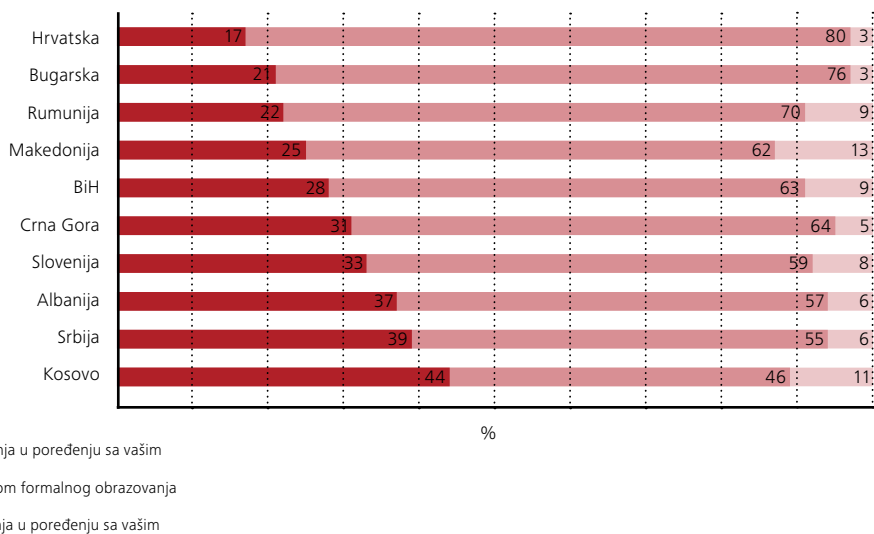
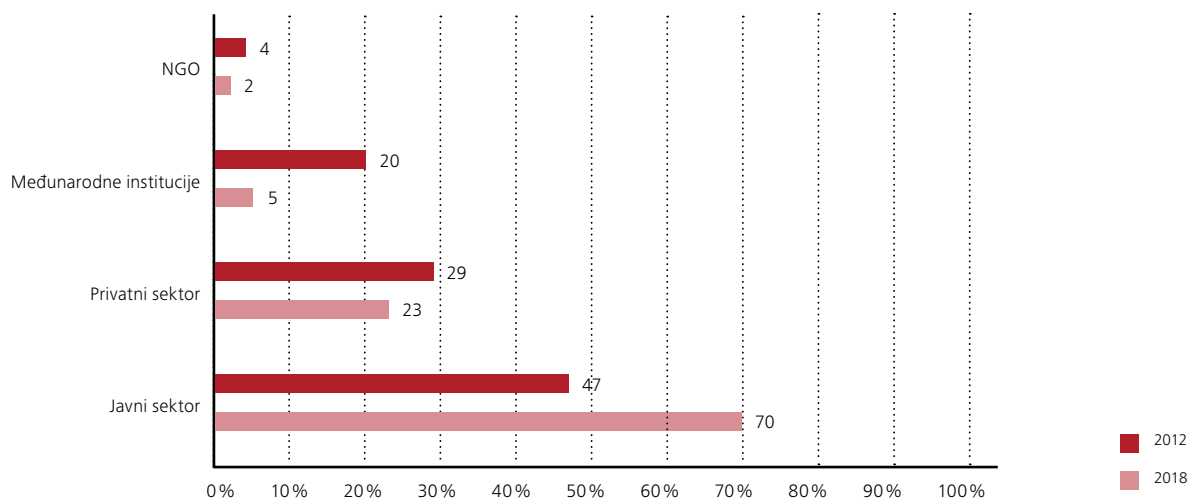

TABELA 8.5: **Nivo obrazovanja kao uslov za rad mladih**TABELA 8.6: **Stvarnost i želja za radom u javnom sektoru u regionu**

Želja za radom u javnom sektoru je prilično problematična u poređenju sa drugim zemljama u regionu. Samo 18% zaposlenih mladih na Kosovu radi u javnom sektoru, dok je diskrepanca između realnosti i preferencija najviša u regionu. Žene su više sklone da rade u javnom sektoru (71%), dok muškarci češće rade u privatnom sektoru (Spirmanov $ro = -146$, $p < 0.001$). Mladi ljudi koji žive u manjim naseljima skloniji su da rade u javnom sektoru (Spirmanov $ro = .109$, $p = 0.001$), iako su prilike za ove poslove češće u većim naseljima. S druge strane, što je viši stepen obrazovanja roditelja, to je veća želja mladih da rade u javnom sektoru (Spirmanov $ro = -.080$, $p = 0.011$).

FAKTORI KOJI UTIČU NA IZBOR POSLA

Prilikom izbora posla, mladi su uglavnom orijentisani pitanjima prava radnika, koji se smatraju veoma važnim u 83 odsto slučajeva. Sigurnost radnog mesta i slobodno vreme pored posla potvrđuju rasprave fokus grupa da su glavna zabrinutost radnika u privatnom sektoru prava zaposlenih, dugotrajni radni staž i problemi sa platama. Postoji puno značajnih statističkih korelacija u pogledu sigurnosti posla mladih na Kosovu. Oni koji su zabrinuti za sigurnost posla, takođe su ubeđeniji da bi prihodi siromašnih i bogatih mogli biti ravnopravniji (Spearmanov $rho = .244$, $p < 0.001$) u prilično jakoj korelaciji. Pogoršanje uslova za posao podstiče mlade ljude da podrže politiku levo od centra. Istovremeno, oni koji su zabrinuti za sigurnost posla istovremeno su zainteresovani za politiku (Spirmanov $ro = .091$, $p = 0.005$). Moguće je da imaju jaču želju za radom u javnom sektoru, jer se smatra da posao u javnom sektoru nudi mnogo više sigurnosti (Spirmanov $ro = -.096$,

TABELA 8.7: Izbor željene oblasti

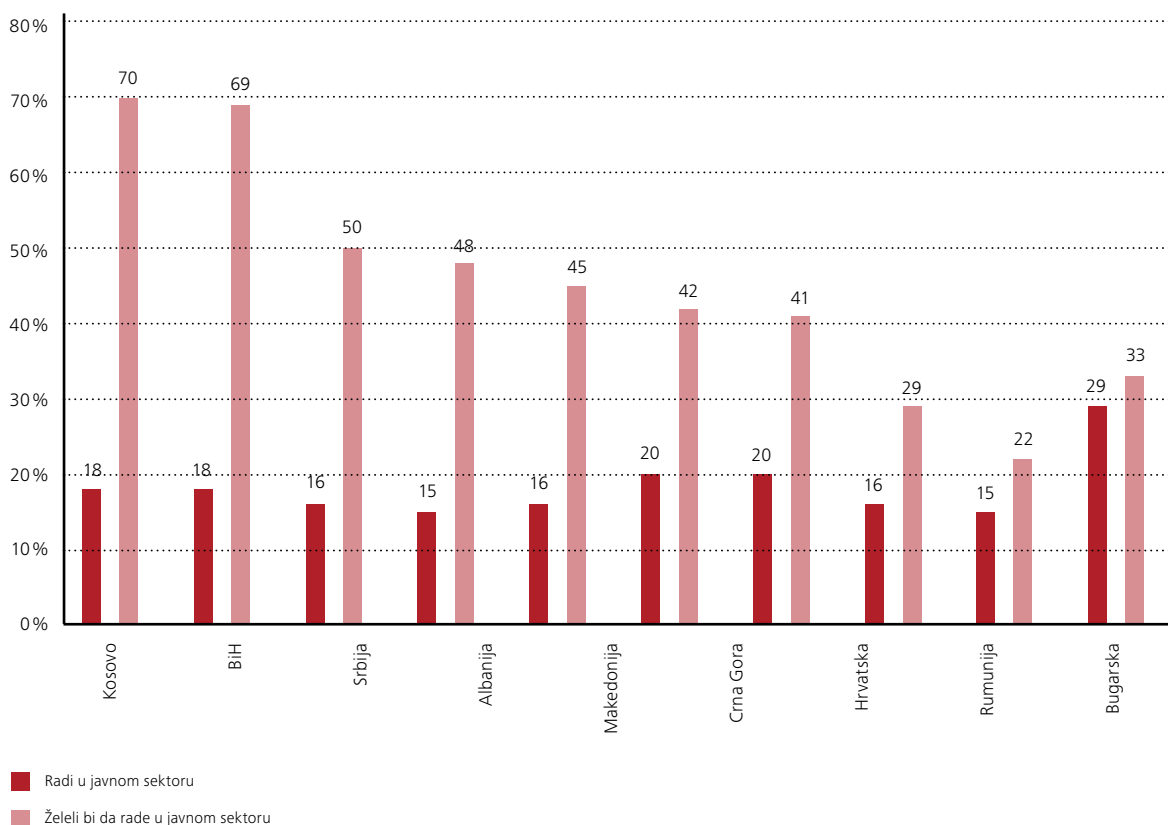
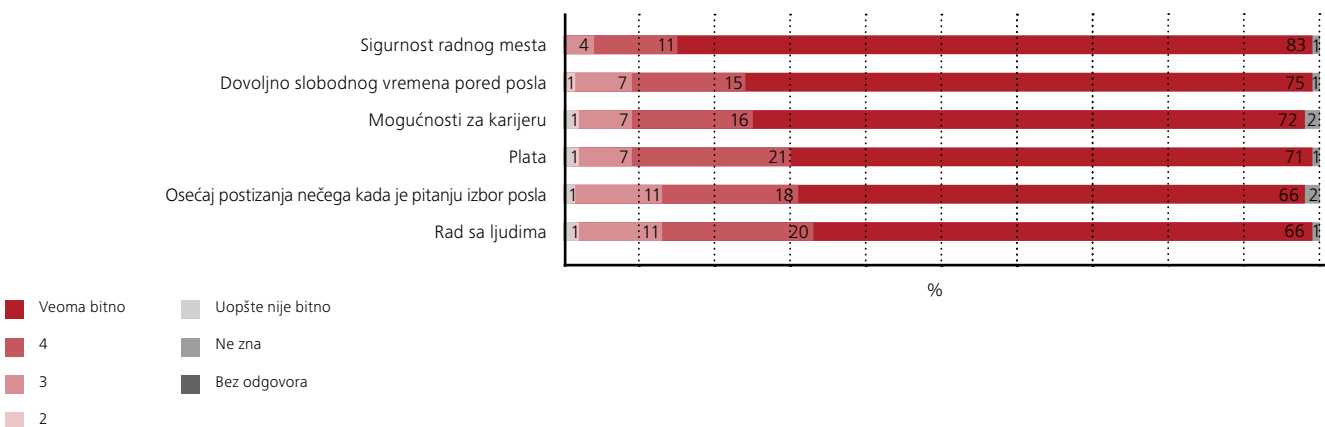

TABELA 8.8: Glavni faktori za izbor posla

$p = 0.002$). Istovremeno, oni koji su nezadovoljni stepenom sigurnosti radnog mesta na Kosovu nisu zadovoljni ni kvalitetom obrazovanja (Spirmanov $ro = -.083$, $p = 0.009$), ali s druge strane izgledaju zadovoljniji svojim životima uopšte (Spirmanov $ro = .220$, $p < 0.001$).

Mladi ljudi koji su zainteresovaniji za prihod/platu su prisutniji u ruralnim područjima (Spirmanov $ro = .095$, $p = 0.003$), a takođe izgleda i da su zadovoljniji svojim životima uopšte (Spirmanov $ro = .088$, $p < 0.001$).

Diskusije fokus grupa otkrivaju da su radna mesta u javnom sektoru poželjnija zbog sigurnosti posla, trajnih ugovora i prava

zaposlenih. „Preferiram da radim u javnom sektoru jer poslodavci iz privatnog sektora ne plaćaju poreze ili penzije. Čak ni ne isplaćuju plate svakog meseca. U javnom sektoru postoje bolji uslovi rada, kao što su godišnji odmori „(Dragaš, žena, 28 godina). S druge strane, izgleda da je suviše teško naći posao u javnom sektoru. „Posedovanje političke veze je glavni faktor za pronalazjenje posla. Ako osoba želi da se zaposli u javnom sektoru, sve što im treba je diploma i rodbina/političke veze. Veoma je važno pripadati političkoj partiji ili imati vezu za pristup ovim institucijama. „(Priština, žena, 26 godina).

DISKUSIJA O ZAPOSLENOSTI

Rezultati istraživanja odražavaju visoku neusaglašenost između ponude na tržištu rada i tražnje za poslovima kod generacije mladih ljudi.

Rezultati istraživanja ukazuju na strahove mladih u vezi sa šansom da rade u privatnom sektoru u poređenju sa javnim sektorom. Niže plate u privatnom sektoru, zajedno sa slabim nivoom sigurnosti radnog mesta, su neka osnovna pitanja koja povećavaju nepoverenje u tržište rada i ekonomsko okruženje.

9

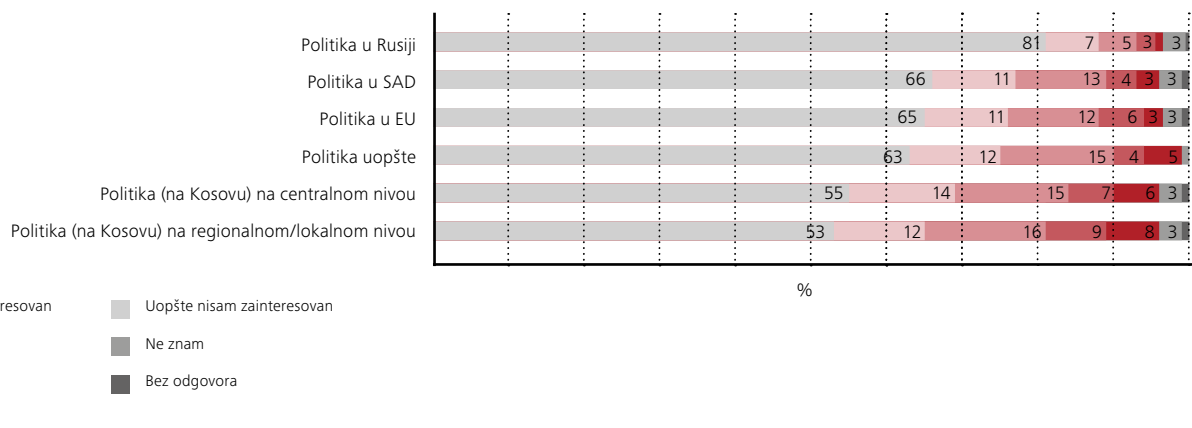
DEMOKRATIJA I VLAST

U ovom delu studije predstavili smo stavove mladih ljudi na Kosovu o politici – osećaju reprezentacije i uticaja u politici, poverenju u institucije i njihovoj ideološkoj orijentaciji. Način na koji mladi vide politički sistem i politiku u društvu je važan za aktivno učešće u demokratskom društvu i za uverenje da je to dobro za sve i da obezbeđuje jednake uslove za razvoj.

Kosovo je imalo vrlo intenzivnu političku aktivnost 2017. godine, jer su iste godine održani i parlamentarni izbori i lokalni izbori (lokalni izbori 22. oktobra 2017, i parlamentarni izbori 11. juna 2017. godine).

KLJUČNI NALAZI

- Postoji dramatično smanjenje interesovanja mladih za političke događaje u odnosu na 2012. Mladi ljudi izražavaju malo više interesa za lokalnu samoupravu. Dve trećine mladih ljudi na Kosovu ne diskutuje ili retko razgovara o politici sa porodicom ili poznanicima. Mladi ljudi češće učestvuju u političkim razgovorima sa porodicom ili poznanicima ako poseduju viši nivo obrazovanja ili ako žive u urbanim sredinama.
- Uticaj roditelja na politička gledišta mladih na Kosovu nije visok. Oko trećine mladih na Kosovu ne usklađuje svoje stavove i verovanja sa svojim roditeljima, dok jedna četvrtina mladih ljudi ne zna ili je odbila da odgovori na ovo pitanje. Ove brojke pokazuju visok potencijal promene političke orijentacije između generacija.
- Samo 10% mladih Kosovara smatra da su njihovi interesi „dobro“ predstavljeni u nacionalnoj politici. Ovakav stav o nedostatku reprezentacije gotovo je isti u glavnim demografskim aspektima mlade populacije (urbani, pol, starosna dob, itd.).
- Televizija i internet su glavno informativno sredstvo za politička pitanja, iako internet u kombinaciji sa društvenim mrežama predstavlja sadašnjost i budućnost sveta informacija za mlade ljude. Što više mladi koriste internet kao alat za prikupljanje informacija, to je manje verovatno da su glasali na poslednjim izborima i pesimističniji su po pitanju ekonomske situacije na Kosovu u budućnosti.
- Iako mladi vole da kažu da nisu zainteresovani za nacionalnu politiku, mladi na Kosovu su uzeli veoma visoko učešće na poslednjim izborima. Ovi podaci pokazuju da postoje i drugi razlozi koji motivišu mlade ljude da izađu i glasaju.
- Mladi na Kosovu imaju problema da definišu da li se oslanjaju na „desnu stranu“ ili „levu stranu“ političke orijentacije. Što se tiče pozicioniranja na skali u smislu leve-desne političke strane, mladi imaju tendenciju da ne razumeju ove kategorije i pozicioniranje na skali. Mala većina ispitanika smatra da dele „desničarsku“ političku orijentaciju, ali podržavaju „levo“ mišljenje o ekonomskim i socijalnim pitanjima, kao i po pitanju uloge države u pružanju socijalne pomoći.
- Postoji rekordno nepoverenje i apatija mladih na Kosovu prema svim političkim institucijama, posebno prema političkim strankama i vlasti na centralnom nivou. Štaviše, postoji veći skepticizam među mladima o organizacijama civilnog društva i medijima. S druge strane, postoji veće poverenje u verske institucije i međunarodne organizacije poput NATO-a i OEBS-a.
- Jedna četvrtina mladih ljudi na Kosovu zadovoljna je stanjem demokratije na Kosovu. Politička kriza i krhke vlade utiču da skoro 60 odsto mladih ljudi na Kosovu favorizuje snažno liderstvo, od kojih 18 posto favorizuje jasnu diktaturu u nekim okolnostima.
- Izraz političkog stava kroz građanski aktivizam je uglavnom nepopularan, jer je samo 13 odsto učestvovalo u volonter-

TABELA 9.1: **Interesovanje za političke događaje**

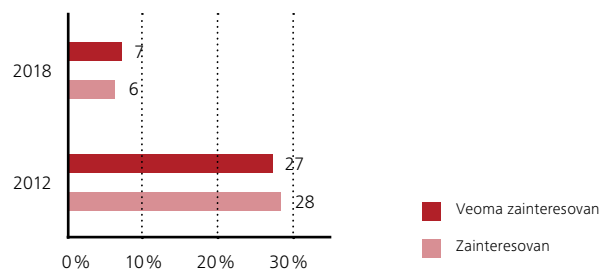
skim aktivnostima civilnog društva. Mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama i koji dolaze iz porodica boljeg ekonomskog statusa su skloniji da učestvuju u političkom aktivizmu.

- Iako postoji visok nivo frustracije sa situacijom u svim važnim oblastima koji su od značaja za sadašnjost i budućnost, mladi ljudi na Kosovu se osećaju prilično optimistično u svojoj prognozi za budućnost, jer 62 odsto njih smatra da će se ekonomska situacija na Kosovu poboljšati u narednih 10 godina. Mladi ljudi koji su deo porodica sa nepovoljnim ekonomskim uslovima takođe su optimističniji po pitanju budućnosti, zajedno sa mladima koji žive u ruralnim područjima.
- Iznenađujuće je što obe glavne etničke grupe izdvajaju „siromašne“ i „osobe sa invaliditetom“ kao grupe koje imaju manje prava na Kosovu. Ovo potvrđuje da su najveći problemi socio-ekonomske prirode, koji se odnose na siromaštvo i nezaposlenost.

Mladi ne izražavaju veliko interesovanje za politička dešavanja, bez obzira da li govorimo o globalnoj politici, politici na lokalnom nivou, politici Kosova ili EU. Između 65% i 76% ispitanika nije zainteresovano ili uopšte nije zainteresovano za političke događaje, u zavisnosti od skale političkih događaja. Mladi izražavaju veće interesovanje za lokalnu samoupravu, zatim za politiku na nacionalnom nivou, dok ih manje interesuje EU i svetska politika.

Sa druge strane, među mladima na Kosovu postoji dramatična promena u odnosu na istu studiju iz 2012. godine. U 2012. godini interesovanje za nacionalnu politiku bilo je značajno, sa oko 56% intervjuisanih mladih ljudi koji su bili „veoma zainteresovani“ ili „zainteresovani“ za kosovsku politiku, dok je nakon 6 godina ta brojka 4 puta niža (13%). Ova snažna promena u pogledu interesa za nacionalnu politiku, zajedno sa smanjenjem poverenja u političare i političke institucije, više odražava veliko odbijanje da se smatraju zainteresovanim za politiku, nego stvarno smanjenje ovog faktora.

Diskusije u fokus grupama oslikavale su nešto drugačiju situaciju. Učesnici su izjavili da politiku vide kao deo svog svakodnevnog života. Oni ne učestvuju u političkim inicijativama, već se informišu,

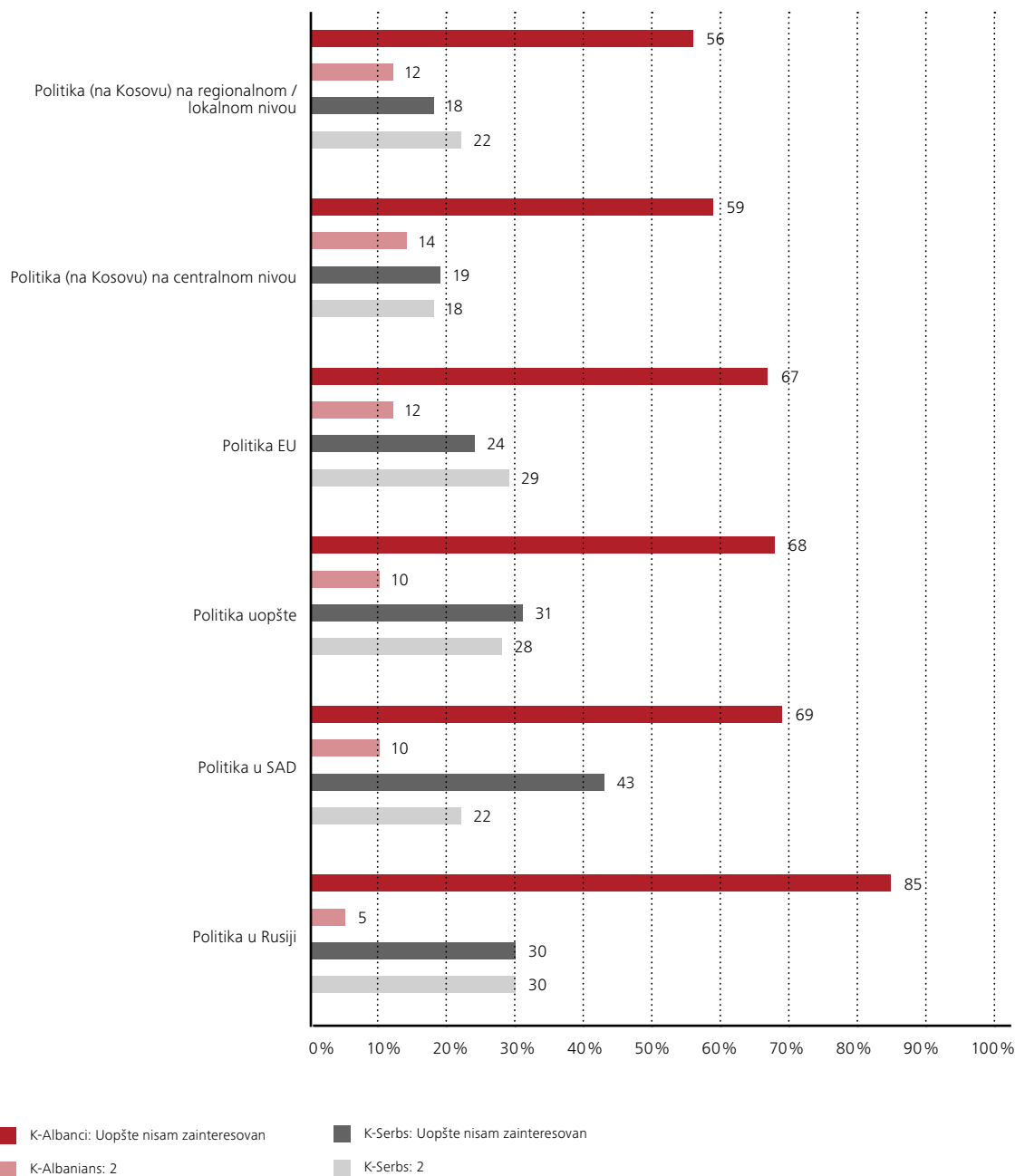
TABELA 9.2: **Interesovanje za politiku 2018. u poređenju 2012.**

razgovaraju i raspravljaju gotovo svakodnevno. Mnogi nisu zadovoljni ukupnim političkim razvojem. Njihova percepcija je da je politička elita korumpirana, ali takođe ističu da je to slučaj sa čitavim društvom na Kosovu. „Kako da budemo srećni kada je naš premijer, koji je veoma bogat, uvećao svoju platu? To je sve što je učinio.“ (Vučitrn, žena, 25 godina).

Ispitanici su zainteresovaniji za nacionalnu politiku kada poseduju viši nivo obrazovanja (Spirmanov ro = .224, p < 0.001), ili ako njihov otac poseduje visok nivo obrazovanja (Spirmanov ro = .233, p < 0.001). Starija omladina je očigledno zainteresovanija za politiku od njihovih mlađih vršnjaka (Spirmanov ro = .153, p < 0.001). Štaviše, mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama su nešto više zainteresovani od onih u ruralnim područjima (Spirmanov ro = -.129, p < 0.001).

Ispitanici iz različitih etničkih grupa imaju veoma različite odgovore na ovo pitanje. Izgleda da kosovski Albanci nisu zainteresovani za politiku, dok kosovski Srbi i kosovski Turci imaju više interesovanja za politiku na lokalnom i nacionalnom nivou, i za politiku uopšte.

TABELA 9.3: **Nezainteresovanost za politiku kod različitih etničkih grupa (pokazuje samo one koji nisu "uopšte zainteresovani" i "nisu zainteresovani")**

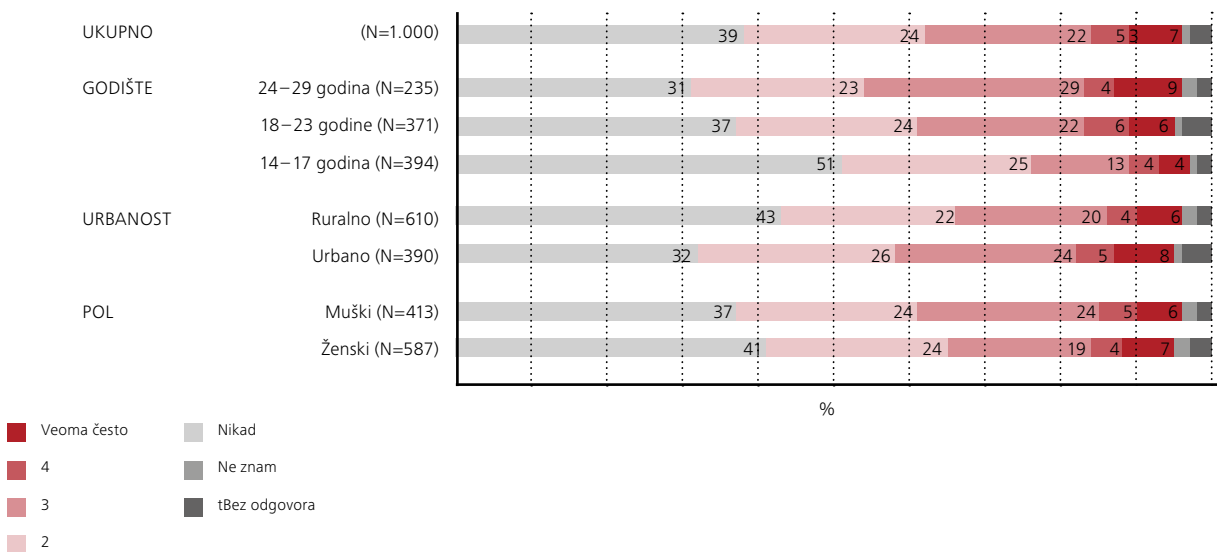
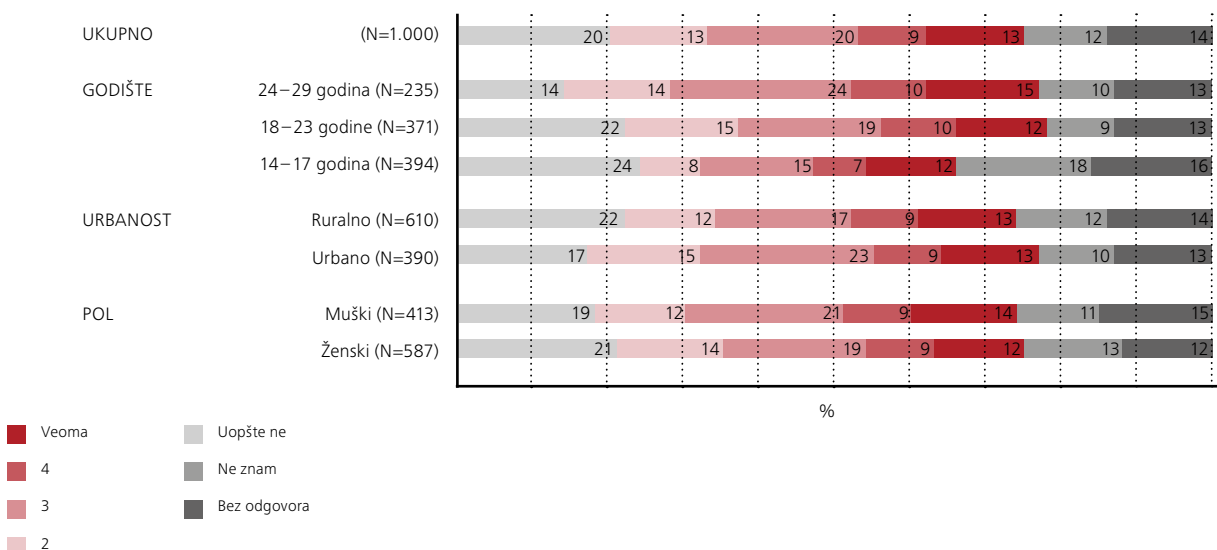
KOLIKO ČESTO RAZGOVARATE O POLITICI SA SVOJOM PORODICOM ILI POZNANICIMA?

Oko 63% mladih na Kosovu odgovara „nikad“ ili „retko“ na pitanje o tome koliko često razgovaraju o politici sa porodicom ili poznanicima. Ispitanici diskutuju više o politici sa porodicom ili poznanicima kada poseduju viši nivo obrazovanja (Spirmanov $ro = .265$, $p < 0.001$), ili ako njihov otac ima viši nivo obrazovanja (Spirmanov $ro = .272$, $p < 0.001$). Starija omladina je očigledno više zainteresovana za politiku od svojih mlađih vršnjaka (Spearmanov $ro = .207$, $p < 0.001$). Štaviše, mlađi ljudi koji žive u urbanim sredinama su nešto više zainteresovani od onih u ruralnim

područjima (Spirmanov $ro = -.098$, $p < 0.001$). Postoji jaka korelacija između mladih ljudi koji su zainteresovani za nacionalnu politiku, sa onima koji više o ovome razgovaraju sa porodicom i prijateljima (Spirmanov $ro = .576$, $p < 0.001$).

KOLIKO SU VAŠA POLITIČKA GLEDIŠTA I UVERENJA USKLAĐENA SA POLITIČKIM GLEDIŠTIMA I UVERENJIMA VAŠIH RODITELJA?

Roditelji nemaju veliki uticaj na politička gledišta mladih na Kosovu. Oko trećine mladih na Kosovu ne usklađuje svoje

TABELA 9.4: **Nivo diskusije o politici sa porodicom ili poznanicima**TABELA 9.5: **Usaglašavanje političkih gledišta u odnosu na roditelje**

stavove i verovanja sa roditeljima, dok još jedna četvrtina mladih ljudi ne zna ili ne želi da odgovori na ovo pitanje. Ove brojke pokazuju visok potencijal promene političke orijentacije između generacija.

Statistička korelacija pokazuje neke slične rezultate sa prethodnim pitanjima. Najupadljivija korelacija povezuje činjenicu da su politički stavovi usklađeniji u porodicama koje češće razgovaraju o politici (Spirmanov $r = .487$, $p < 0.001$). Ponovo, što je viši nivo obrazovanja oca u porodici, sličniji su politički pogledi mladih osoba sa njihovim roditeljima (Spirmanov $r = .223$, $p < 0.001$).

KOLIKO MISLITE DA SU INTERESI MLADIH PREDSTAVLJENI U NACIONALNOJ POLITICI?

Samo 10% mladih Kosovara smatra da su njihovi interesi predstavljeni „dobro“ ili „veoma dobro“ u nacionalnoj politici. Ovo mišljenje o nedostatku reprezentacije je gotovo isto u glavnim demografskim aspektima mlade populacije. Jedina značajna statistička korelacija se pojavljuje kod mlađih pojedinaca koji su vrlo optimistični u pogledu ekonomske situacije ljudi na Kosovu u narednih 10 godina (Spearmanov $r = .150$, $p < 0.001$).

TABELA 9.6: Interesi mladih predstavljeni u nacionalnoj politici

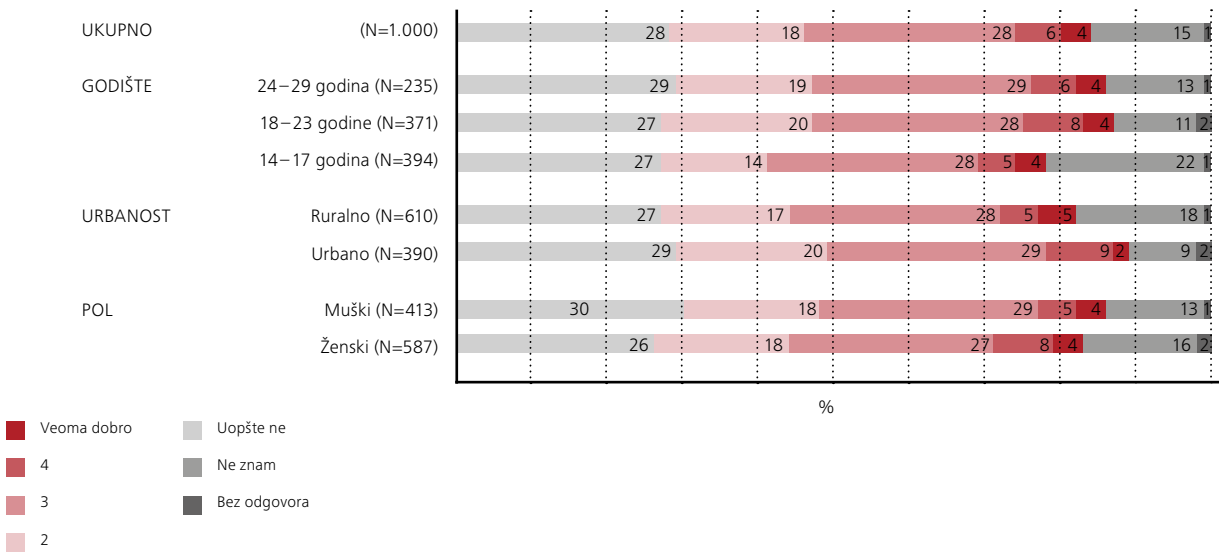
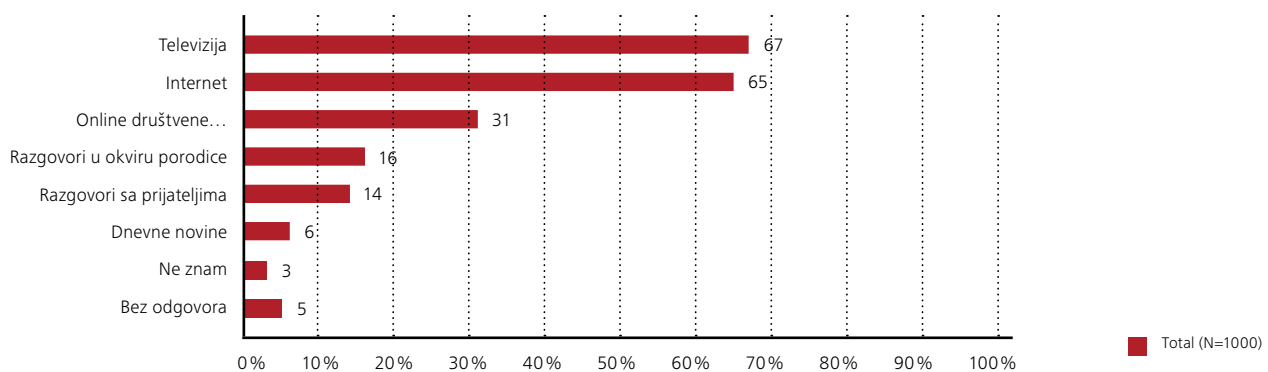

TABELA 9.7: Glavni izvori informacija o politici

KOJI SU VAŠI GLAVNI IZVORI INFORMACIJA O POLITICI?

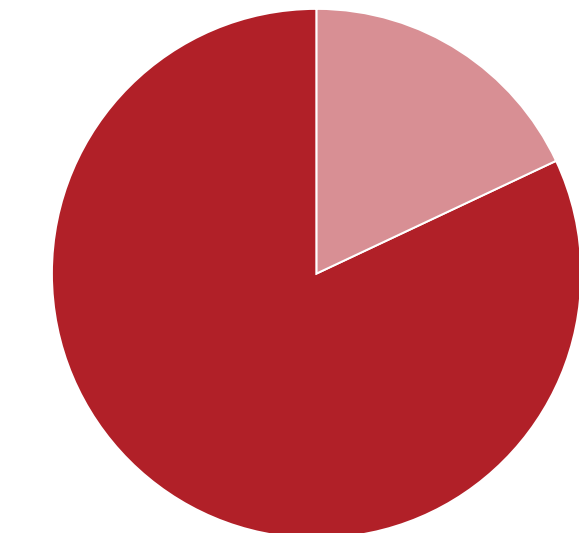
Što se tiče interesovanja za politička dešavanja, mladi su upitani kako dobijaju informacije o politici. Televizija i internet se takmiče kao glavna informativna sredstva o političkim pitanjima. Ako kombinujemo internet i online društvene mreže, onda imamo najvažniji alat za ova pitanja. Postoji prilično zanimljiva razlika između mladih koji koriste televiziju ili internet kao glavni izvor informacija. Novine i radio retko služe kao izvor informacija mladima. Mladi koji pripadaju grupi starijih (24–29 godina) koristi internet kao osnovni informacioni alat (Spirmanov ro = .071, p = 0.025). Štaviše, što je veći nivo obrazovanja, to se više koristi internet kao glavni alat (Spirmanov ro = .185, p < 0.001). Sa druge strane, za one koji koriste internet kao alat za prikupljanje informacija je manje verovatno da su glasali na poslednjim izborima (Spirmanov ro = -.165, p < 0.001).

Omladinu koja uglavnom koristi televiziju da bi dobila informacije, obično čine malo mladi (Spirmanov ro = -.063, p = 0.046),

sa nižim nivoom obrazovanja (Spirmanov ro = -.079, p = 0.013) i iz ruralnih područja (Spirmanov ro = .127, p < 0.001). Oni su imali veću tendenciju glasanja na poslednjim izborima (Spirmanov ro = .080, p < 0.012) i mnogo su optimističniji za ekonomsku situaciju na Kosovu u narednih 10 godina (Spirmanov ro = .143, p < 0.001).

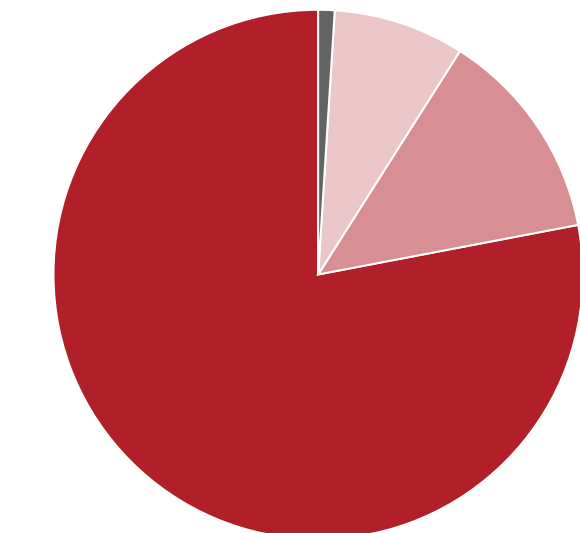
GLASANJE TOKOM IZBORA

Posle niskog nivoa interesovanja za politiku i niskog nivoa diskusije o politici, očekivao bi se neizbežno nizak nivo učešća mladih u političkom životu korišćenjem demokratskog prava glasa. U ovoj studiji, mladi su upitani koliko često glasaju na parlamentarnim i lokalnim izborima. Iako je nivo interesovanja za politiku nizak, nivo učešća mladih na izborima je veoma visok, jer je 82 odsto onih koji su imali pravo glasa glasalo na poslednjim izborima. Ovi podaci ukazuju na to da postoje drugi razlozi koje bi trebalo istražiti u daljem istraživanju koji motivišu mlade ljude da izađu i glasaju, bez obzira na njihovu nezainteresovanost za politiku.

TABELA 9.8: **Glasanje na poslednjim izborima**

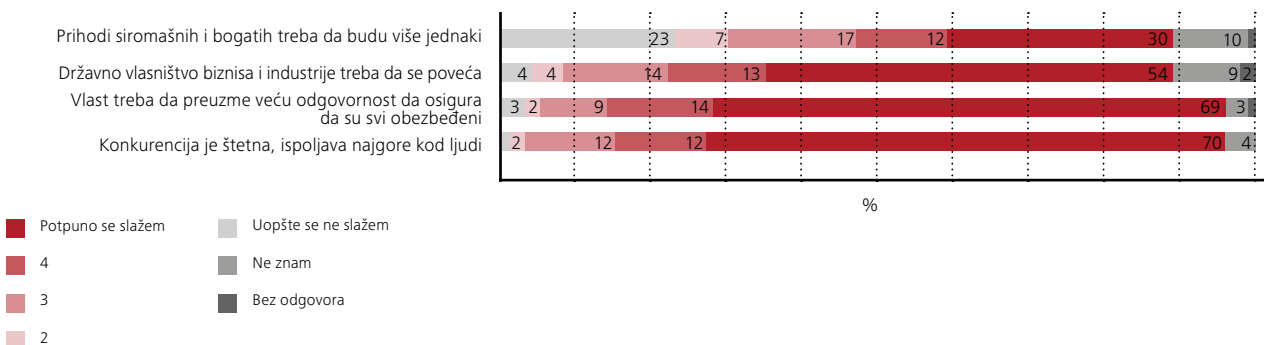
Total (N=616)

- Da: 82 %
- Ne, iako sam imao pravo glasa: 18 %

TABELA 9.9: **Glasanje ukoliko bi izbori bili održani danas**

Total (N=1.000)

- Da: 78 %
- Ne: 13 %
- Ne znam: 8 %
- Bez odgovora: 1 %

TABELA 9.10: **Stav prema različitim politikama**

U nekim slučajevima pronađene su statistički značajne razlike između grupa ispitanika. Žene su manje sklone glasanju u odnosu na muškarce (Spirmanov ro = -0.068, p = 0.025), a mladi ljudi u ruralnim područjima imaju višu stopu učešća na poslednjim izborima (Spirmanov ro = -0.065, p = 0.033).

Postoje vrlo slični rezultati kada su mladi upitani da li bi glasali na parlamentarnim izborima u slučaju da se izbori održe danas i kad bi imali pravo glasa. 78 odsto mladih bi glasalo na narednim izborima, a 13 odsto je odgovorilo da ne bi glasalo.

SUPROTSTAVLJENI POLITIČKI STAVOVI – LEVO I DESNO OD CENTRA

Što se tiče pozicioniranja na skali leve-desne strane političke orijentacije, mladi ljudi imaju problema sa razumevanjem ovih kategorija i pozicioniranjem na skali. Većina ispitanika (65%) veruje da oni više dele političku orijentaciju centra, dok samo 20% i 15% dele „političke stavove“ desničarske i levičarske politike.

Političke kategorije „levo-desno“ ne znače ništa za veliki broj mladih ljudi; Stoga je njihov stav prema politici različit. Na pitanje da li bi prihodi siromašnih i bogatih trebalo biti ravnopravniji, čini se da je ovaj stav češće odobren od strane mlađih ljudi koji se deklariraju kao „desno“ krilo politike, odražavajući nejasnost i kontradikciju u odnosu na ove političke aspekte (Spearmanovrho = .155, p = 0.001). Štaviše, mladi ljudi koji više podržavaju ove „levo“ ideje su prisutniji u ruralnim područjima (Spirmanov ro = .093, p = 0.003) i uglavnom nisu zadovoljni stanjem demokratije na Kosovu (Spirmanov ro = -0.105, p = 0.001).

TABELA 9.11: Zadovoljstvo sa stanjem demokratije

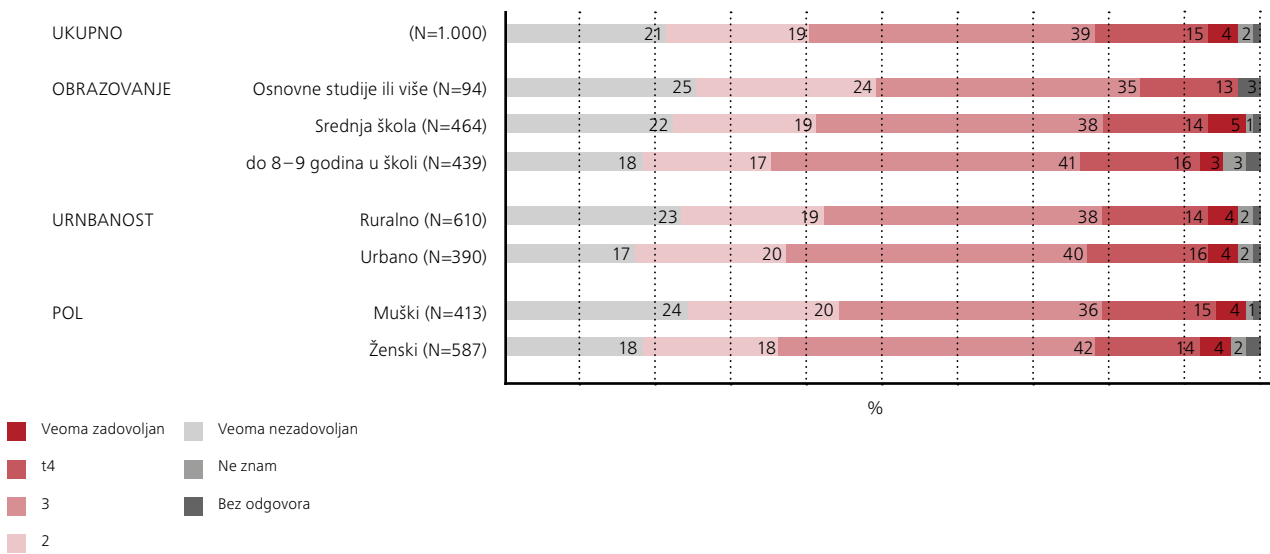
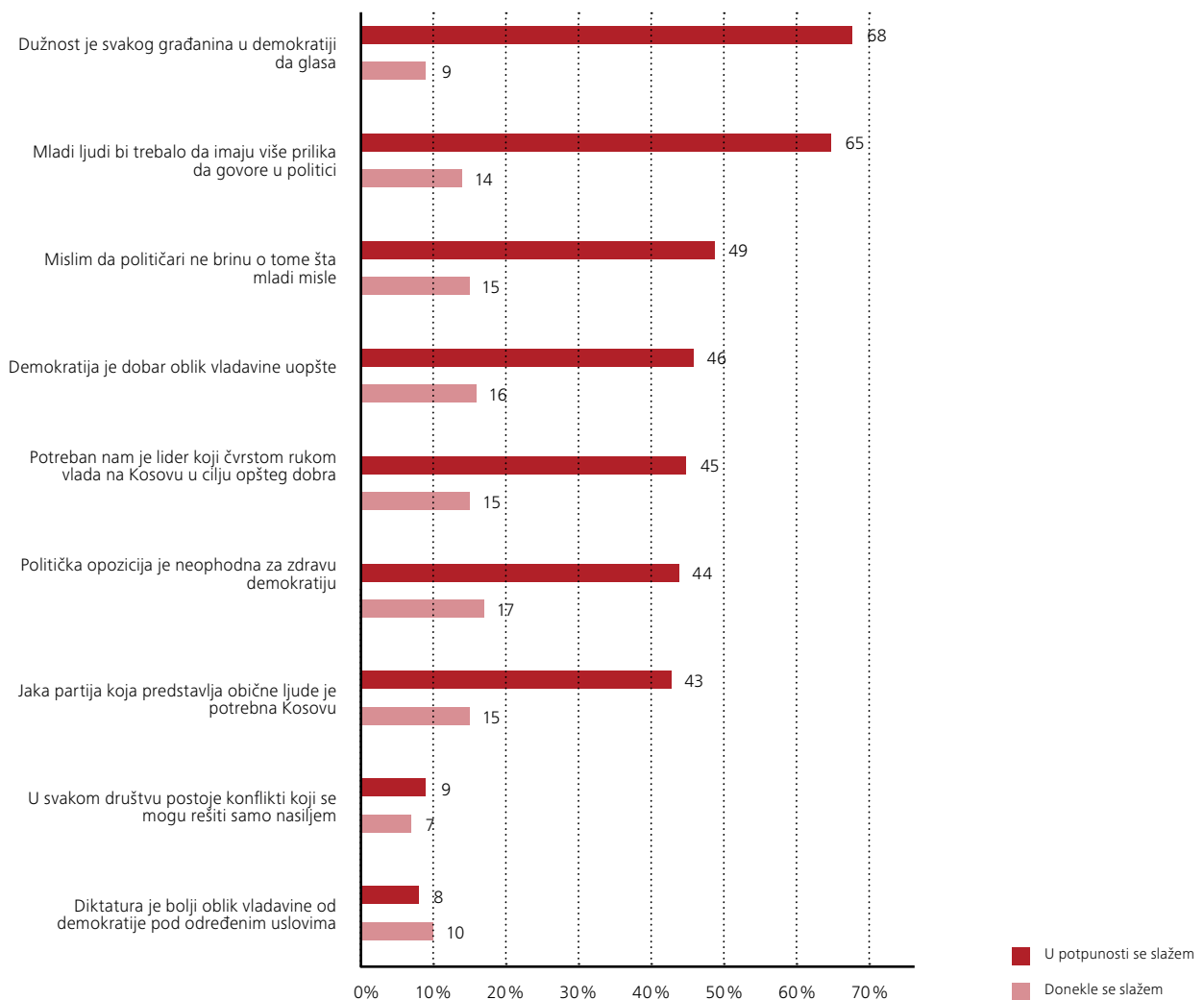

TABELA 9.12: Slaganje sa specifičnim političkim stavovima

KOLIKO STE ZADOVOLJNI SA STANJEM DEMOKRATIJE NA KOSOVU UOPŠTE?

Samo 19 procenata mladih na Kosovu je „zadovoljno“ ili „veoma zadovoljno“ sa stanjem demokratije na Kosovu. Mladi koji imaju više od 23 godine i manje od 30 godina, manje su zadovoljni u poređenju sa mlađim ispitanicima (Spirmanov ro = $-.080$, $p = 0.008$). Istovremeno, mladi koji imaju viši nivo obrazovanja uglavnom su manje zadovoljni stanjem demokratije (Spirmanov ro = $-.099$, $p = 0.001$). S druge strane, mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama su nešto više zadovoljni stanjem demokratije na Kosovu (Spirmanov ro = $-.062$, $p = 0.039$).

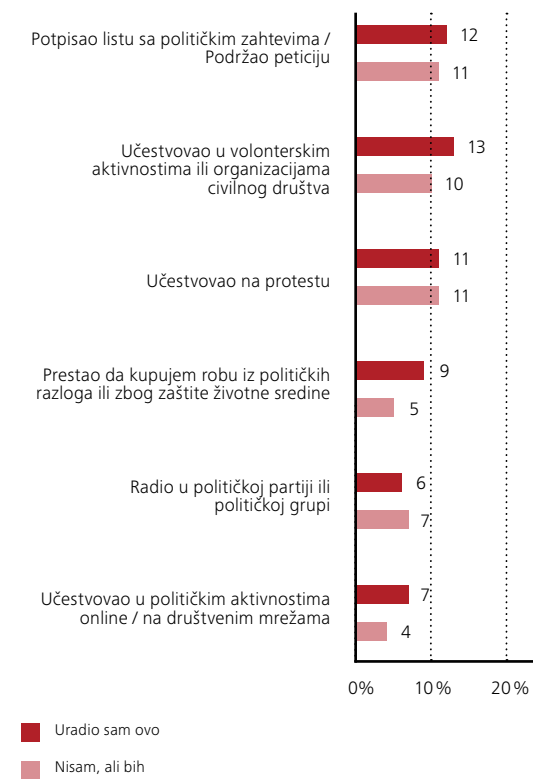
POLITIČKA MIŠLJENJA

Postoji dobar konsenzus od 77 posto da se mladi donekle ili potpuno slažu da su građani dužni glasati u demokratskom društvu. Oko 62 posto misli da je demokratija na neki način dobar oblik vlasti, a opozicija je potrebna za zdravu demokratiju. Međutim, politička kriza i nestabilne vlade verovatno doprinose da skoro 60 odsto mladih ljudi favorizuje „snažno liderstvo“, koji bi mogao biti sačinjen od jakog demokratskog lidera ili snažnog lidera sa nekim diktatorskim tendencijama. Štaviše, čini se da je 18 procenata mladih favorizovalo jasnu diktaturu pod određenim okolnostima.

MLADI I POLITIČKA PARTICIPACIJA

Što se tiče drugih načina izražavanja političkog mišljenja, malo je mladih koji se bave nekim od glavnih oblika aktivizma. Identifikovali smo koliko su kosovski mladi muškarci aktivni u javnom i građanskom životu i da li su angažovani u različitim aktivnostima ili ne. Rezultati ovog kvantitativnog istraživanja pokazuju da je građanski aktivizam mladih nepopularan, jer se samo 13% dobrovoljno odazvalo aktivnostima civilnog društva. Učešće u drugim političkim aktivnostima, kao što je učešće u političkim demonstracijama, i potpisivanje peticija čini oko 11–12 procenata, i dalje je nisko. Među svim drugim metodama izražavanja političkog stava, kosovska omladina se malo koristi i „potrošačkim aktivizmom“, što znači izražavanje političkog stava bojkotovanjem robe iz neke zemlje, iako je samo 9 posto mladih ljudi koji su koristili ovaj način izražavanja. Ljudi koji žive u urbanim sredinama (Spirmanov ro = $-.174$, $p < 0.001$) i muškarci (Spirmanov ro = $.098$, $p = 0.001$) obično imaju nešto veću tendenciju da se uključe u ove aktivnosti. Štaviše, mladi ljudi koji su deo porodica boljeg ekonomskog položaja skloniji su da učestvuju u građanskim aktivnostima (Spirmanov ro = $.150$, $p < 0.001$). Kao što se očekivalo, mladi Kosovari koji su manje zadovoljni svojim životom uopšte, imaju veće šanse da učestvuju u aktivizmu (Spirmanov ro = $-.063$, $p = 0.038$).

TABELA 9.13: **Angažovanje u različitim oblicima aktivizma**

Uzimajući u obzir etničku poddelu, kosovski Srbi imaju mnogo veći volonterski aktivizam, gde je najmanje 30 odsto mladih učestvovalo u volonterskim aktivnostima, a malo više je bilo angažovano u političkim aktivnostima.

U KOJOJ MERI BI SE CENTRALNA VLAST TREBALO USREDSREDITI NA OSTVARIVANJE SLEDEĆIH CILJEVA?

Najprioritetniji zadatak za vlast od strane mladih na Kosovu jeste rešavanje problema nezaposlenosti, a ovo mišljenje dele tri glavne etničke grupe na Kosovu. Drugi važni zadaci na koje se treba fokusirati uključuju ekonomski rast i borbu protiv kriminala i korupcije. Ova pozicija odražava stav većine kosovskih mladih ljudi o političkim prioritetima. Rezultati istraživanja pokazuju relativno homogenu percepciju kosovskih Albanaca i kosovskih Srba o raznim pitanjima, sa nekoliko statističkih razlika po nekim pitanjima. Izgleda da kosovski Albanci očekuju sve od vlade, jer smatraju da je najmanje devet ciljeva veoma važno za više od 70 odsto njihovog odobrenja. Borba protiv korupcije je drugi po redu cilj vlade za kosovske Srbe i kosovske Turke, dok kosovski Srbi ne odobravaju jačanje vojne moći i negovanje nacionalnog identiteta. Grafikon pokazuje da je gotovo svaki problem koji se postavlja u okviru ove studije alarmantan za mlade kosovske Albance.

Veliki deo učesnika fokus grupa priznao je da su bili svedoci podmičivanja ili nepotizma u pogledu obrazovanja i zapošljavanja,

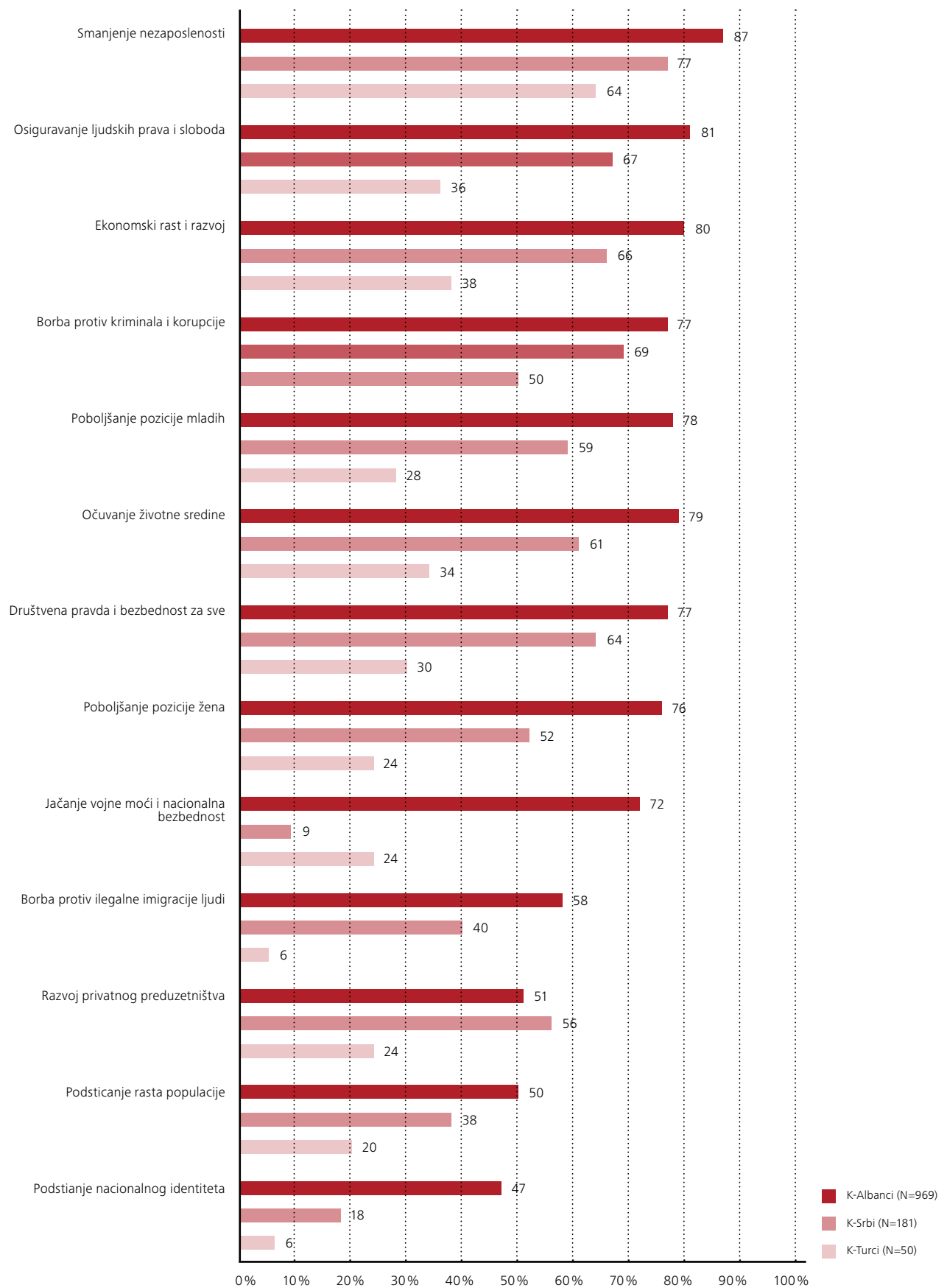
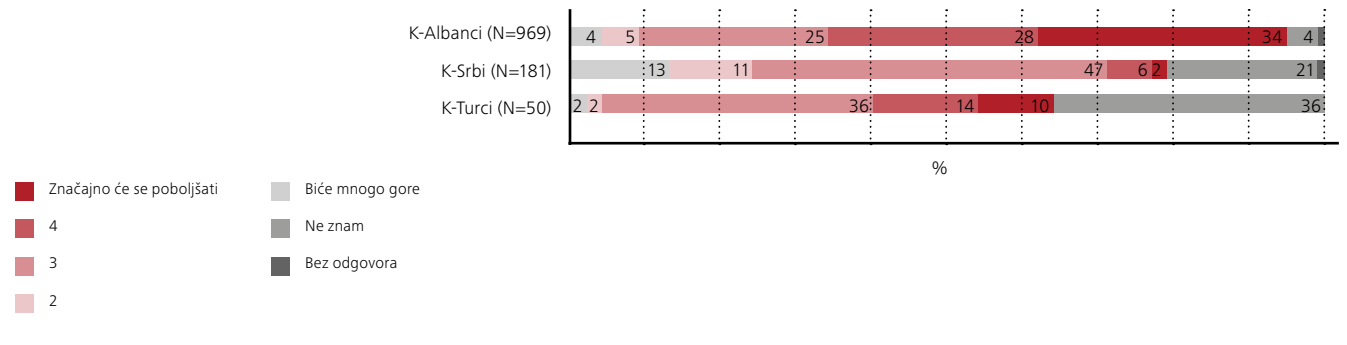
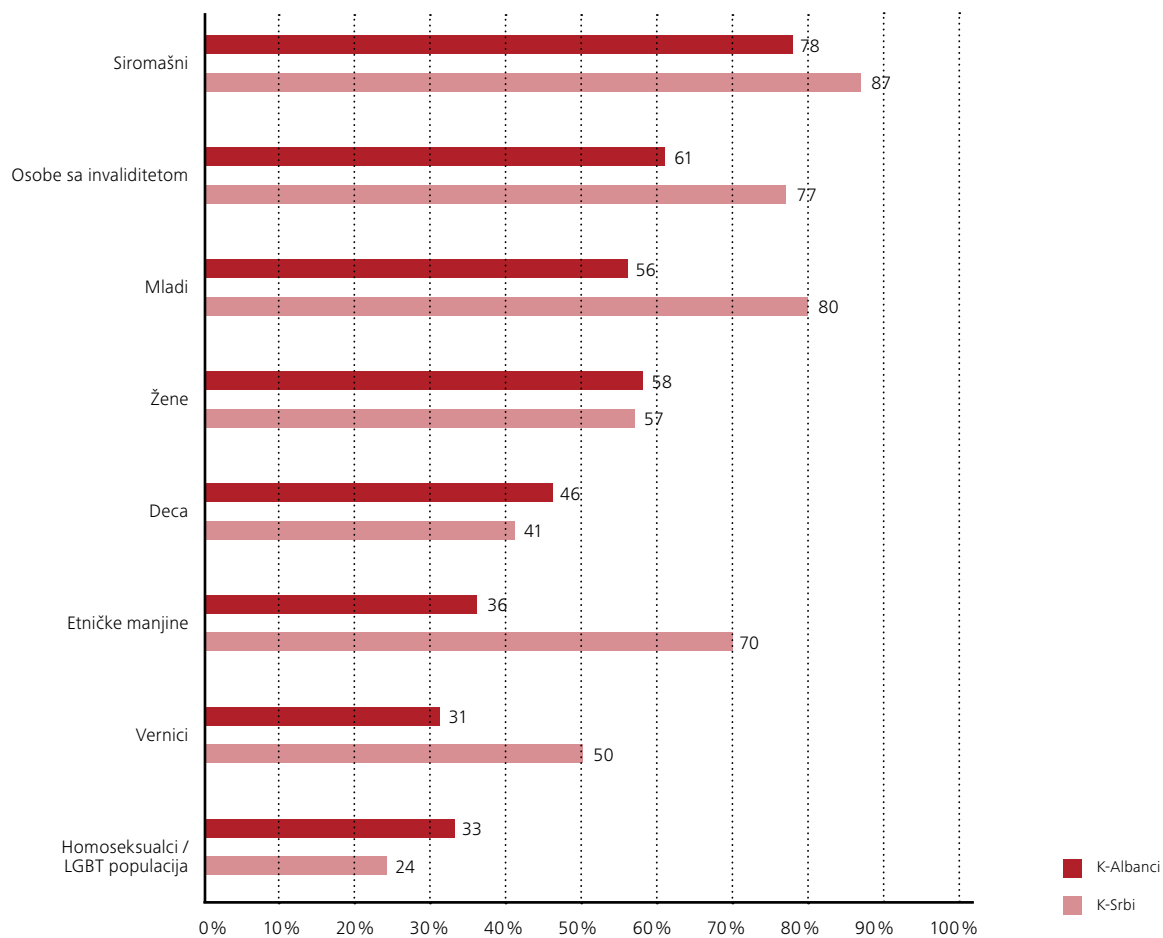
TABELA 9.14: **Željeni ciljevi za nacionalnu vlast prema različitim etničkim grupama**

TABELA 9.15: **Buduća očekivanja za ekonomsku situaciju na Kosovu**TABELA 9.16: **Grupe koje nemaju dovoljno prava prema mladim ljudima**

potvrđujući da fer radni angažman, zajedno sa nezaposlenošću i korupcijom ostaju prioritetni zadaci koje vlada treba rešiti u cilju bolje budućnosti mladih ljudi na Kosovu.

EKONOMSKA SITUACIJA LJUDI NA KOSOVU U NAREDNIH 10 GODINA

Što se tiče očekivanja od budućnosti, mladi kosovski Albanci se osećaju prilično optimistično, jer 62 odsto njih misli da će se ekonomska situacija ljudi na Kosovu poboljšati u narednih 10 godina (34% – značajno će se poboljšati, 28% – u određenoj meri će se poboljšati). Očekivalo se da će malo kosovskih Srba misliti da će se ekonomska situacija na Kosovu poboljšati, pri čemu najveći deo njih smatra da se situacija neće promeniti. Mladi kosovski Turci izgleda da imaju mišljenje koje pada negde između dve druge etničke grupe, iako dosta njih nije znalo kako odgovoriti na ovo pitanje. Statističke korelacije pokazuju da su mladi ljudi koji su na siromašnoj strani indeksa bogatstva nešto optimističniji po pitanju budućnosti (Spirmanov $r = -0.70$, $p = 0.021$). Štaviše, mladi ljudi koji žive u ruralnim područjima su i optimističniji (Spirmanov $r = .160$, $p < 0.001$).

KOJE GRUPE NEMAJU DOVOLJNO PRAVA U VAŠOJ ZEMLJI?

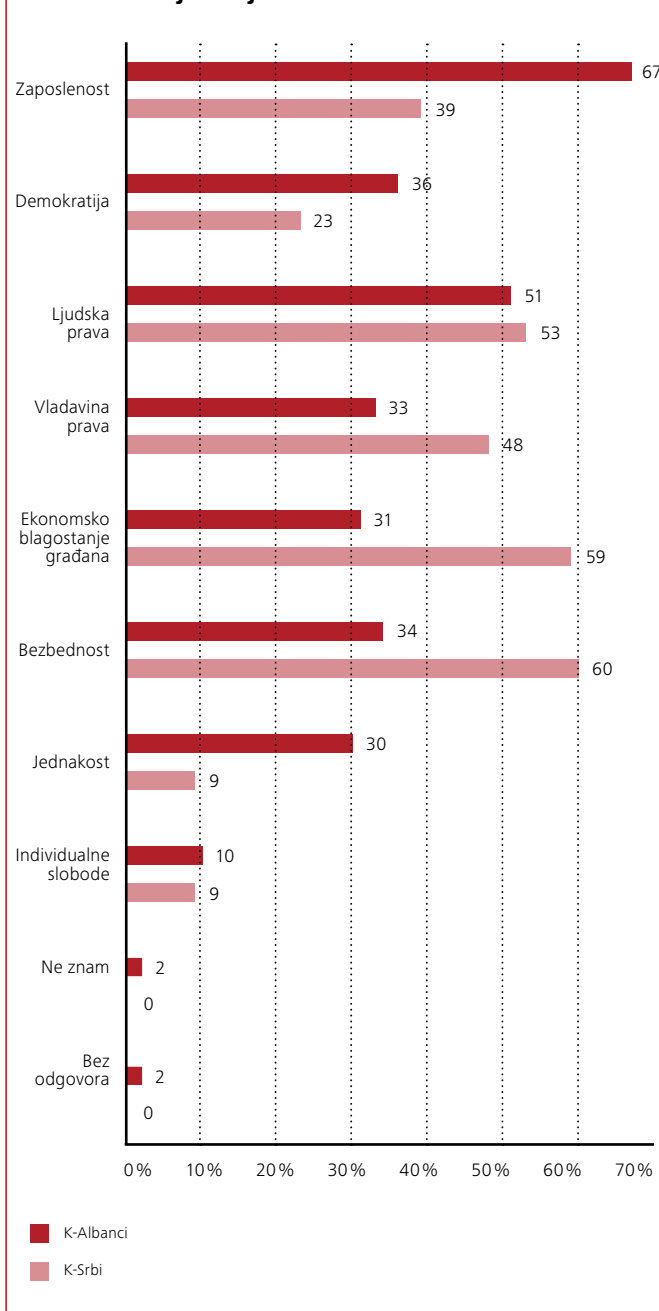
Iznenadujuće je što obe najveće etničke grupe izdvajaju „siromašne“ i „osobe sa invaliditetom“ kao grupe koje imaju manje prava na Kosovu. Ovo je verovatno vezano za eksplicitan stav o problemima u kosovskom društvu, pošto su najveći problemi socio-ekonomske prirode, koji se odnose na siromaštvo i nezaposlenost, i skrivanje drugih pitanja koja bi mogla biti više povezana sa ljudskim pravima u kosovskom društvu. Saznanja studije izgledaju kao relativno homogena percepcija između obeju glavnih etničkih grupa, osim kada se upitaju o pravima etničkih grupa.

TRI NAJVAŽNIJE VREDNOSTI

Na pitanje o tri najvažnije vrednosti za mlade na Kosovu, glavna vrednost za kosovske Albance ostaje zapošljavanje (67 posto), dok su kosovski Srbi uglavnom usmereni na ekonomsku dobrobit građana (59 posto). Vredi pomenuti da su obe grupe uključile ljudska prava u najviše tri vrednosti.

S druge strane, kosovski Srbi su više zabrinuti zbog „sigurnosti“, vrednost koju su u 60 odsto slučajeva svrstali u top tri prioriteta.

TABELA 9.17: Najvažnije vrednosti

POVERENJE U INSTITUCIJE

Prema sadašnjoj studiji, mladi ljudi veruju međunarodnim organizacijama, institucijama EU i NATO-u više nego centralnim ili lokalnim institucijama. Njihovo veliko poverenje u međunarodne organizacije može se objasniti aktivnom ulogom međunarodnih institucija u pomaganju Kosovu da stekne nezavisnost i da izgradi demokratsko društvo.

Od ispitanika je zatraženo da procene nekoliko grupa i institucija na skali od 1–5, gde 1 znači „uopšte ne“, a 5 znači „potpuno“.

Među mladim ljudima na Kosovu, političke partije, vlada, parlament i predsednik su u proseku grupe kojima se najmanje veruje, sa manje od 2 boda na skali od 5. Ova informacija, prema kojoj mladi ljudi na Kosovu imaju više poverenja u međunarodne političke institucije u odnosu na domaće institucije, medije i civilno

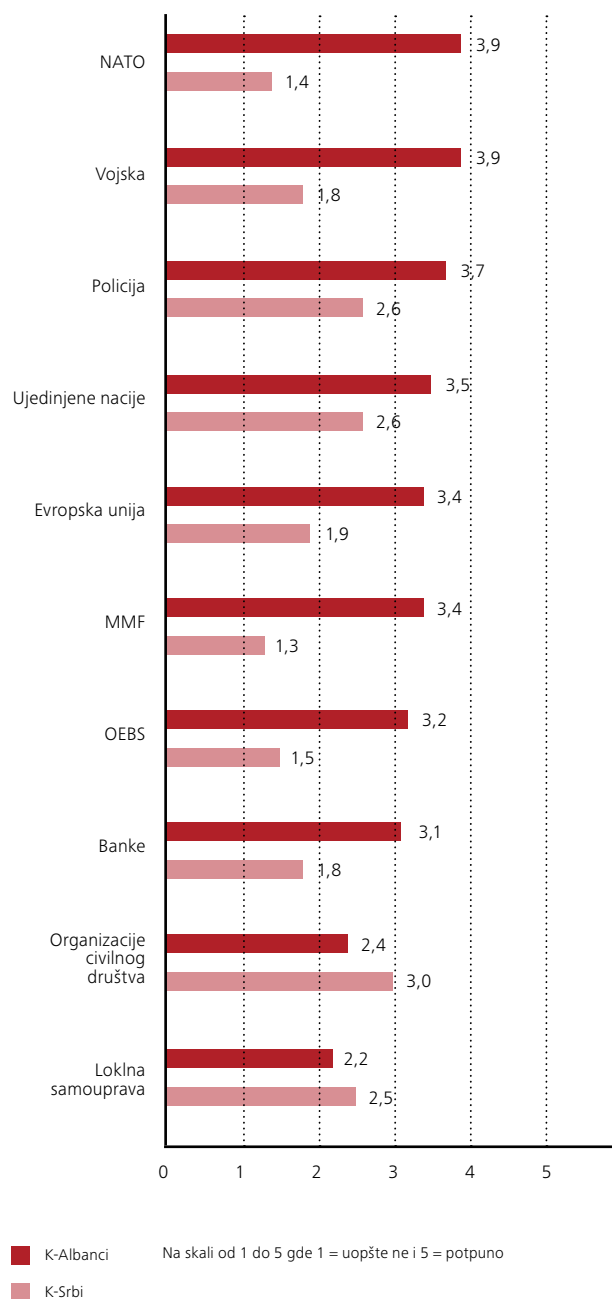
TABELA 9.18: **Poverenje u institucije**

Na skali od 1 do 5 gde 1 = uopšte ne i 5 = potpuno

društvo, predstavlja loš pokazatelj stanja demokratije. Poverenje koje je dato policiji i vojsci su jedini dobri primeri institucija koje imaju i dalje veliko poverenje i treba ih koristiti kao primer za druge domaće institucije.

Statistički značajne razlike i jasna podela između dve etničke grupe pronađeni su za najmanje 9 institucija. Kosovski Albanci imaju veliko poverenje u međunarodne organizacije, počev od NATO-a, Ujedinjenih nacija, EU, MMF-a i OEBS-a. Sa druge strane, kosovski Srbi imaju veoma malo poverenja u NATO, MMF i OEBS, a prosečno poverenje u Ujedinjene nacije.

Ipak, postoje samo dva slučaja gde mladi kosovski Srbi imaju veće poverenje u odnosu na mlade kosovske Albance. Oni imaju veće poverenje za organizacije civilnog društva i lokalnu samoupravu.

TABELA 9.19: **Razlike u poverenju institucijama između dve etničke grupe**

Na skali od 1 do 5 gde 1 = uopšte ne i 5 = potpuno

■ K-Albanci
■ K-Srbi

DISKUSIJA

U pogledu političke ideologije, u većini slučajeva, mladi ljudi na Kosovu imaju sklonost da izbegavaju jasnu političku orijentaciju. Sa druge strane, oni veruju da je vlada odgovorna za obezbeđivanje društveno jednakog okruženja i osiguravanja osnovnih potreba za svakog građanina. Štaviše, mladi u nepovoljnom položaju imaju veću potrebu za socijalnom pravdom. Ipak, potreba za više socijalnih politika se ne ispoljava kroz građanski aktivizam mladih, jer osećaju sigurnost kroz podršku njihovih porodica.

Rezultati istraživanja pokazuju da se mlade osobe na Kosovu ne interesuju preterano za političke aktivnosti i imaju negativan stav prema političarima i političkim institucijama. Mladi gledaju na politiku kao na neformalni posao kao i da ljudi koji učestvuju u politici imaju ogromnu moć i deluju isključivo zbog svojih ličnih interesa.

Mladi ljudi na Kosovu osećaju da su isključeni iz političkih procesa odlučivanja.

10

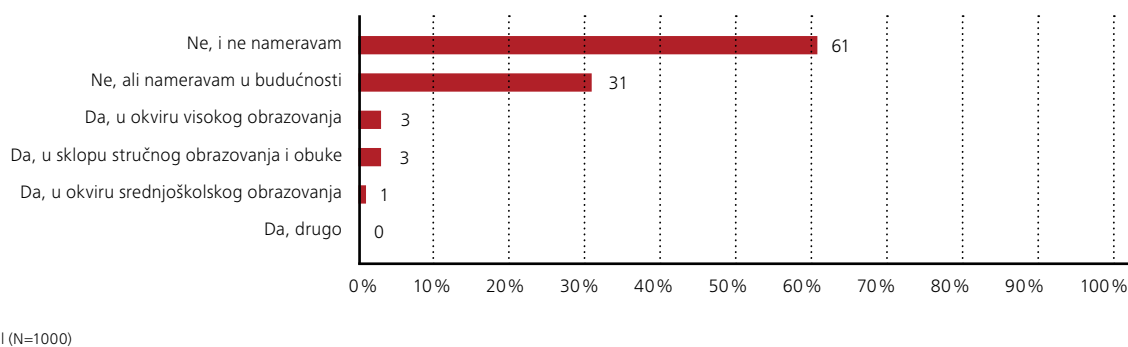
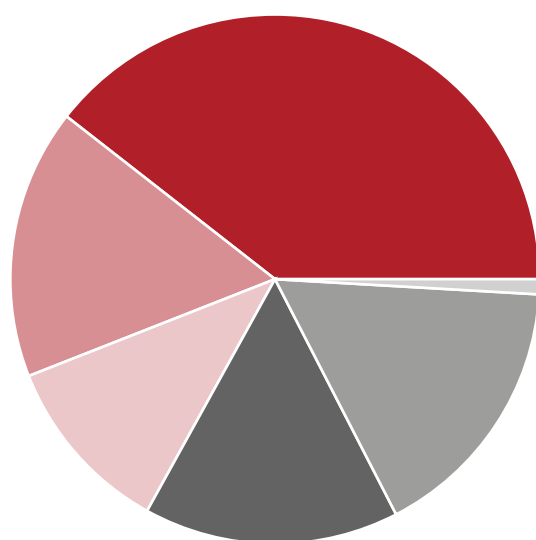
ASPIRACIJE ZA MIGRACIJOM

Ova studija ispitala je određene aspekte migracije mladih. Tokovi migracija – dobrovoljni i nehotični su kontinuirani obrazac promena u populaciji Kosova. Tokom poslednje dve decenije migracioni tok je drastično intenziviran u kontekstu raspada Jugoslavije i rata za nezavisnost. U periodu od 2014. do 2015. godine, došlo je do novog talasa migracije prema Evropskoj uniji. Iako ove mlade osobe, svojim kreativnim potencijalom daju pozitivan doprinos u drugim razvijenim društvima, njihova matična država ostaje u grupi nekoliko nerazvijenih zemalja u Evropi.

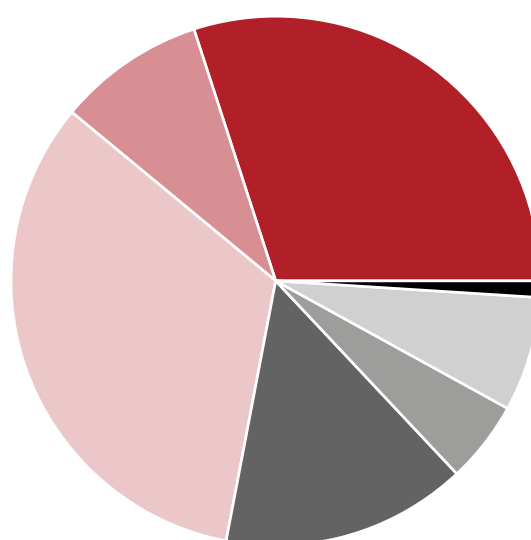
Kosovo je 14. juna 2012. godine dobilo svoju dugoočekivanu mapu puta za viznu liberalizaciju. Mapa puta navodi sve reforme i zahteve koje Kosovo treba da dovrši da bi se kvalifikovalo za bezvizna putovanja u šengenskom prostoru. Zaista, to je bilo dugo čekanje. Kosovo je jedina zemlja na Balkanu od čijih se građana i dalje traži da dobiju vize za ulazak u šengensku zonu⁷. Kosovo čeka konačnu odluku o procesu liberalizacije viznog režima od strane Evropskog parlamenta.

KLJUČNI NALAZI

- Većina mladih ljudi na Kosovu nema nameru da studira ili da se obučava u inostranstvu. Ove brojke pokazuju nisku integraciju sa sistemima obrazovanja i obuke u inostranstvu, dok mladi na Kosovu najviše očekuju lokalno obrazovanje i obuku.
- Skoro polovina mladih kosovskih Albanaca ima umerenu do jaku nameru da napusti Kosovo. Istovremeno, oko 55% kosovskih Srba odgovara na isti način. Ne postoji razlika u nameri za migracijom između starosnih grupa, nivoa obrazovanja i indeksa bogatstva, tako da sve različite grupe imaju slične namere da migriraju.
- Od onih ispitanika koji su pokazali želju za migracijom, čini se da kosovski Albanci imaju jaču nameru da migriraju u bliskoj budućnosti, u najmanje 51 posto slučajeva. Sa druge strane, od onih kosovskih Srba koji imaju nameru da migriraju, u 55 posto slučajeva nisu sigurni kada će se to desiti.
- Skoro 40 odsto kosovskih Albanaca želi da migrira kratkoročno ili na neko srednje vreme od pet godina. Sa druge strane, blizu 35 posto želi trajno da migrira. Mladi ljudi koji žive u ruralnim područjima imaju jaču želju da migriraju na duže periode.
- Ekonomski razlozi su izabrani kao glavni razlog za migraciju od strane oko 63% svih onih koji žele da napuste Kosovo. Oni koji se mogu smatrati „siromašnim“ su voljniji da navedu ekonomske razloge kao razloge za migraciju.
- Švajcarska i Nemačka su najpoželjnije zemlje za migraciju za Kosovare, jer su glavna preferencija za migraciju u 49 odsto slučajeva. Postoji značajan porast preferencija za Francusku, Austriju i Švedsku, a postoji i pad preferencija za SAD i Englesku.
- Jedna četvrtina mladih ljudi sa Kosova koji su spremni da migriraju imaju neka dobra radna znanja na jeziku njihove zemlje destinacije. Interesantno je da većina onih koji žele da migriraju, ne rade ništa da bi se unapred pripremili za buduću migraciju, ili imaju samo želju za migracijom, bez preduzimanja daljih koraka u cilju materijalizacije migracionog procesa.
- Postoji visok nivo od 63 odsto mladih ljudi sa Kosova, koji bi prihvatili poslove za koje lokalno stanovništvo ne bi želelo. Oni koji prihvataju manje željene poslove uglavnom migriraju iz „ekonomskih razloga“, i očigledno je da su oni povezani sa „siromašnijim“ kvintilom indeksa bogatstva.

TABELA 10.1: **Namera studiranja u inostranstvu**TABELA 10.2: **Namera da migriraju na više od šest meseci**

K-Albanci (N=969)

K-Srbi (N=181)

U kontekstu ovog istraživanja, ispitanicima je postavljeno nekoliko pitanja o potencijalnim težnjama za promenom mesta boravka, odgovarajućim motivima i preferencijalnim zemljama u kojima žele da emigriraju.

UČENJE ILI OBUKA U INOSTRANSTVU

Iako u inostranstvu postoji snažna dijaspora, posebno u Evropi, većina mladih na Kosovu (61 % slučajeva) ne namerava da studira ili da se obučava u inostranstvu. Veoma mali broj njih je putovalo u inostranstvo i njihov kontakt sa svetom nije značajan. Samo tri odsto mladih Kosovara je bilo u inostranstvu u svrhu sticanja visokog obrazovanja. Još tri odsto njih je bilo u inostranstvu u cilju stručnog obrazovanja. Ove brojke pokazuju nizak stepen integracije mladih na Kosovu sa sistemima stranog obrazovanja i obuke, koji uglavnom očekuju da imaju lokalno obrazovanje i obuku. Mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama imaju više iskustava sa studijama u inostranstvu.

Mladi ljudi sa Kosova žele da idu u inostranstvo, ali pre svega ne u cilju obrazovanja i učenja.

Samo 12 odsto mladih ljudi na Kosovu je bilo van Kosova duže od šest meseci. Oni se mogu smatrati „povratnicima“, u smislu da su bili deo migracije, ali su iz mnogih razloga odlučili da se vrate na Kosovo.

NAMERA ZA MIGRACIJOM NA DUŽE OD ŠEST MESECI

47 odsto mladih kosovskih Albanaca ima umerenu ili jaku nameru da napusti Kosovo. Istovremeno, oko 53 odsto kosovskih Srba odgovara na isti način. Ne postoji razlika u nameri za migracijom između starosnih grupa ili nivoa obrazovanja. Ne postoji razlika ni u slučajevima kada su mladi deo porodica različitog ekonomskog položaja. Postoji samo jedna statistički značajna korelacija koja je identifikovana između ove varijable i pola ispitanika, jer muškarci imaju jaču tendenciju za migracijom (Spirmanov $r = .062$, $p = 0.041$). Kao što se očekivalo, oni koji žele migrirati su u korelaciji sa onima koji žele da migriraju što pre (Spirmanov $r = -.263$, $p < 0.001$) i onima koji žele da ostanu duže u zemlji destinacije (Spirmanov $r = .304$, $p < 0.001$).

TABELA 10.3: Trenutak napuštanja Kosova za one koji planiraju da migriraju

VREME ODLASKA SA KOSOVA U CILJU MIGRACIJE I PLANOVI MIGRACIJA

Što se tiče vremena migracije, postoji prilično velika razlika između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Samo ispitanici koji su pokazali neku želju za migracijom, bili su pitani o vremenu kada misle da će otići sa Kosova u cilju migracije. Izgleda da kosovski Albanci imaju snažnu nameru da migriraju u bliskoj budućnosti, bar u 51 odsto slučajeva. Kosovski Srbi uglavnom žele da migriraju, ali u 55 odsto slučajeva nisu sigurni kada će se to desiti. Testirali smo nekoliko pokazatelja kako bismo pronašli statistički značaj želje da se što pre migrira i pronašli smo neke korelacije. Doba mladih pokazuje snažnu korelaciju, odnosno što su stariji, toliko brže žele migrirati u inostranstvo (Spirmanov $r = -.354$, $p < 0.001$). Istovremeno, mladi pripadnici muškog pola žele brže migrirati, isto kao i mladi ljudi koji žive u ruralnim područjima (Spirmanov $r = -.136$, $p = 0.003$).

Što se tiče planova o trajanju migracije u zemlji odredišta, ponovo se javljaju različiti rezultati između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Skoro 40 posto kosovskih Albanaca želi da migrira

TABELA 10.4: Dužina planiranog boravka u zemlji destinacije

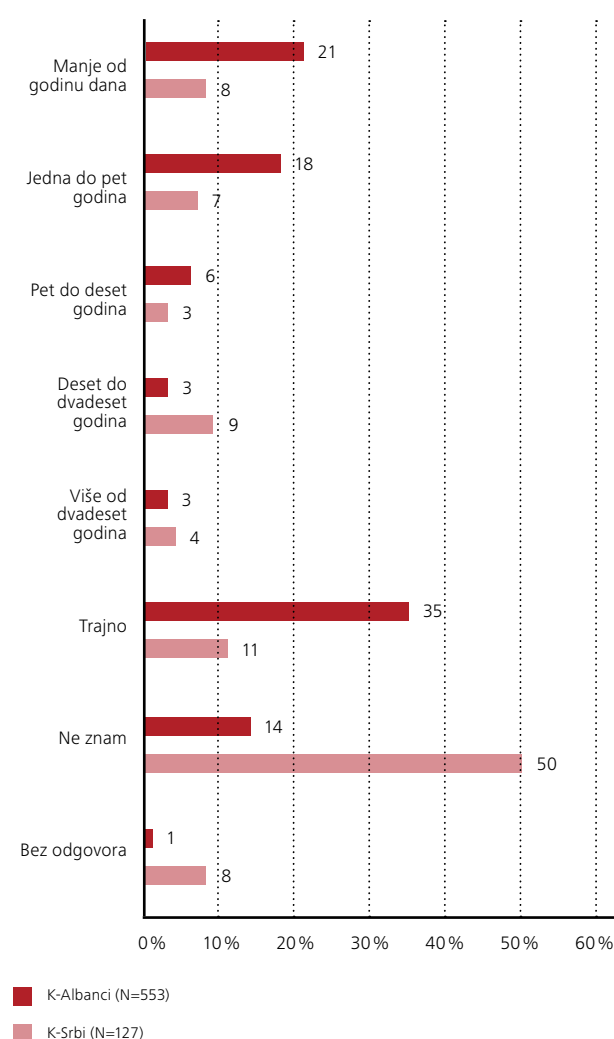
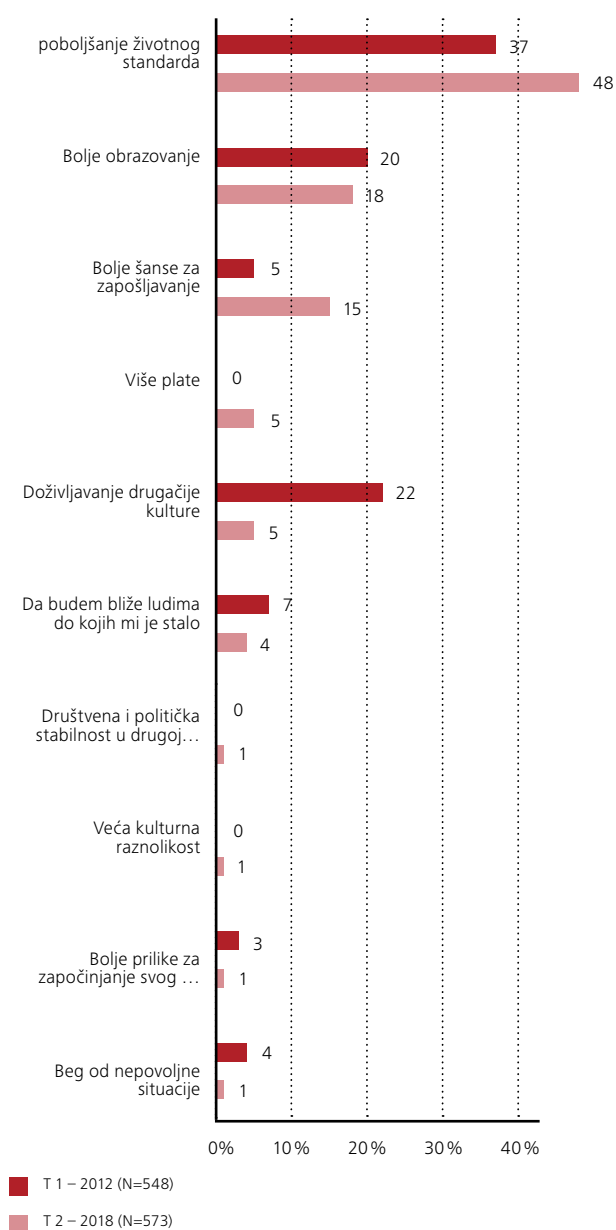

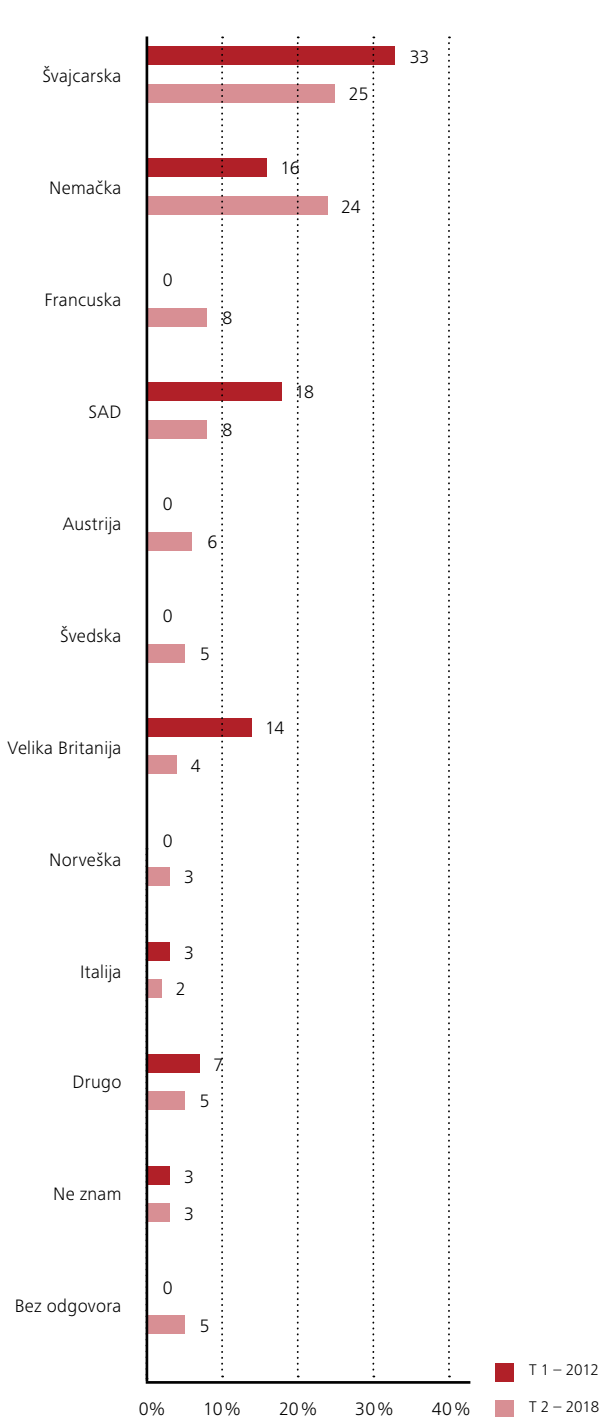
TABELA 10.5: Razlozi za migriranje 2018. u poređenju sa 2012.

na srednji rok, odnosno na manje od pet godina. S druge strane, blizu 35 posto želi da trajno migrira. Oko polovine kosovskih Srba nije sigurno u vezi dužine boravka verovatne migracije.

Mladi ljudi koji žive u ruralnim područjima imaju jaču želju da migriraju na duže periode (Spirmanov $r = -0.165$, $p < 0.001$), a što je starija omladina koja želi da migrira, to duže želi ostati u migraciji (Spirmanov $r = 0.177$, $p < 0,001$).

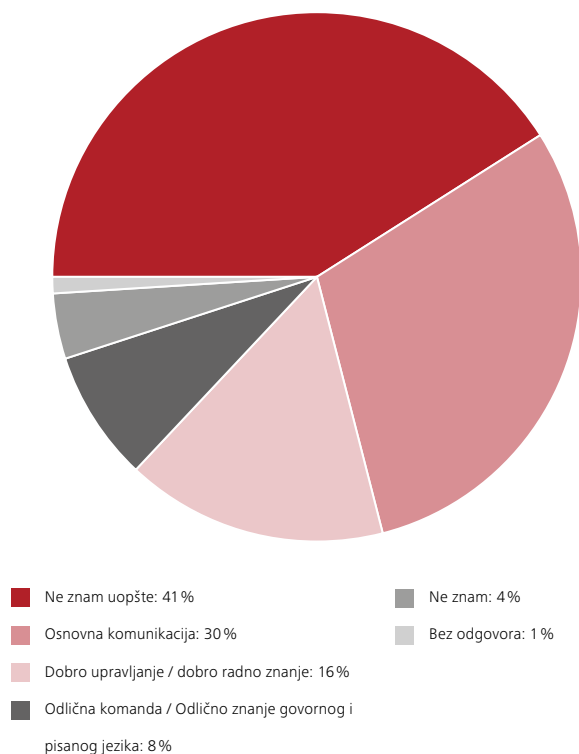
RAZLOZI ZA MIGRACIJU

Ispitanici su upitani o tome šta su do sada uradili kako bi napustili zemlju i da navedu razloge za migraciju. 69 odsto onih koji žele da migriraju izjavili su da nisu uradili ništa po tom pitanju. Oni samo imaju želju da migriraju, ali nisu preduzeli nikakve korake u

TABELA 10.6: Preferirane zemlje za migraciju 2018. u odnosu sa 2012.

vezi s tim. Skoro 20 % njih je kontaktiralo prijatelje/rođake kako bi im pomogli da se presele u inostranstvo. Napravili smo poređenje o razlozima za migraciju iz 2012. i 2018. godine. Očigledno je da u 2018. godini mladi ljudi na Kosovu žele da migriraju najviše iz ekonomskih razloga. Bolji standard života u inostranstvu se ističe kao glavni razlog u 48 % slučajeva. Štaviše, bolje mogućnosti za zapošljavanje čine treći glavni razlog za migraciju. Spajajući ova dva razloga, izračunali smo kombinovane „ekonomske razloge“, koji se biraju iz oko 63 % svih onih koji žele da napuste Kosovo. Postoji nekoliko statistički značajnih korelacija između „ekonom-

TABELA 10.7: **Stepen stručnosti službenog jezika u zemlji odredišta (N=573)**

sikh razloga“ za napuštanje Kosova i drugih varijabli. Rezultati indeksa bogatstva su negativno korelirani, što znači da oni koji se mogu smatrati „siromašnim“ su voljniji da navedu ekonomske razloge za migraciju (Spirmanov $ro = -.096$, $p = 0.017$). Štaviše, oni koji žive u ruralnim područjima (Spirmanov $ro = .099$, $p = 0,014$) i oni koji poseduju viši nivo obrazovanja, ponovno navode ekonomske razloge kao glavne razloge za migraciju.

POŽELJNE ZEMLJE ZA MIGRACIJU

Švajcarska i Nemačka su najpoželjnije zemlje za migraciju za Kosovare, i to u 49 odsto slučajeva. Postojanje velike kosovske dijas-pore u Švajcarskoj i Nemačkoj odražava proporciju odgovora koje su dali ispitanici. Sa druge strane, zabeležen je značajan porast preferencija ka Francuskoj, Austriju i Švedskoj, koje nisu bile deo preferencija pre šest godina. S druge strane, postoji pad preferencija ka SAD i Engleskoj, a obe zemlje su veoma poželjne u 2012. godini. Iako se Kosovari vide u samo 23 odsto slučajeva kao Evropljani, Evropa ostaje neosporna omiljena destinacija u migracijske svrhe.

U pomenutim zemljama treba napomenuti postojanje relativno velikih zajednica kosovske dijas-pore. Veličine ovih zajednica skoro odražavaju proporcije odgovora koje smo dobili od mladih ljudi na Kosovu.

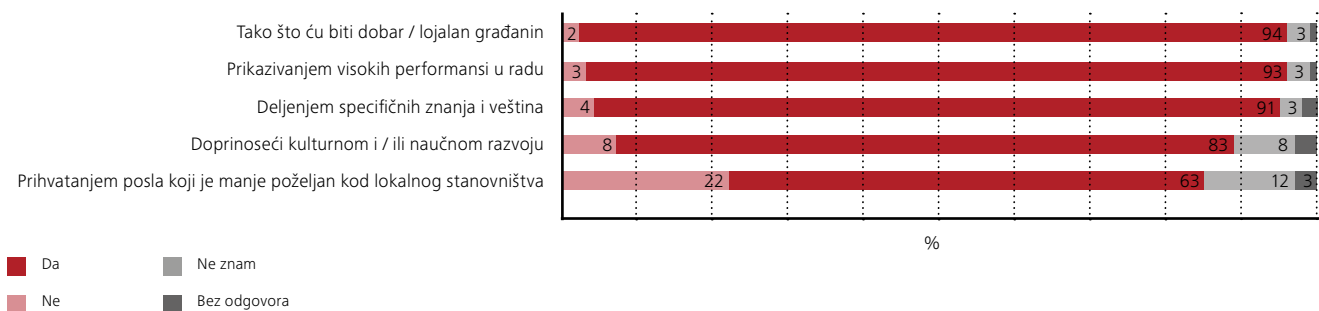
POZNAVANJE JEZIKA KOJI SE GOVORI U ZEMLJI DESTINACIJE

Samo 24 odsto mladih ljudi sa Kosova koji žele da migriraju imaju dobro radno znanje na jeziku njihove planirane zemlje destinacije. Ova brojka pokazuje da se mladi unapred ne pripremaju za buduću migraciju, ili da imaju samo želju za migracijom, bez preduzimanja daljih koraka da se materijalizuje migracioni proces. Sa druge strane, oko 87 odsto mladih Kosovara želi da nauči jezik zemlje destinacije. Postoje statistički značajne korelacije između nivoa znanja jezika zemlje destinacije i drugih varijabli. Rezultati indeksa bogatstva su korelirani pozitivno, što znači da oni koji se mogu smatrati „bogatim“ imaju veće šanse da znaju jezik zemlje destinacije (Spirmanov $ro = .210$, $p < 0.001$). Sa druge strane, oni koji planiraju da migriraju u bliskoj budućnosti imaju veće znanje jezika zemlje destinacije, pokazujući da se ovi mladi ljudi pripremaju odavno za ovu predstojeću migraciju (Spirmanov $ro = -.091$, $p = 0,051$).

DOPRINOS RAZVOJU I PROSPERITETU ZEMLJE DESTINACIJE

Oni koji žele da migriraju pokazuju i veliku želju da doprinesu razvoju i prosperitetu zemlje destinacije. U više od 90 posto slučajeva, mladi ljudi sa Kosova teže da budu dobri građani u inostranstvu i da pokažu visoke performanse na svojim poslovima.

Postoji čak i visok nivo od 63 odsto onih mladih ljudi sa Kosova, koji bi prihvatili poslove koje lokalno stanovništvo ne želi. Postoje statistički značajne korelacije između „prihvatanja manje željenog posla“ i drugih varijabli. Oni koji prihvataju manje željene poslove uglavnom migriraju iz „ekonomskih razloga“ (Spirmanov $ro = .130$, $p = 0.003$). Oni takođe imaju snažnu želju da migriraju (Spirmanov $ro = .149$, $p = 0.001$) i žele da što pre migriraju (Spirmanov $ro = -.211$, $p < 0.001$). Očigledno, oni obično čine „siromašniji“ kvintil indeksa bogatstva (Spirmanov $ro = -.129$, $p = 0.003$).

TABELA 10.8: **Nivo doprinosa u zemlji destinacije**

DISKUSIJA O MIGRACIJI

Istraživanje o migracionim stavovima kosovske omladine pokazalo je neke mešovite rezultate. S jedne strane, većina mladih ljudi sa Kosova je zadovoljna svojim životom uopšte, kao i da veliki deo ispitanika očekuje poboljšanje njihove lične budućnosti za 10 godina.

Sa druge strane, beznađe u pronalaženju dobrog zaposlenja i poboljšanja njihove ekonomske situacije predstavljaju neke od razloga zbog kojih oko 47 odsto mladih kosovskih Albanaca ima umerenu i jaku nameru da migrira u bliskoj budućnosti. Osim toga,

nezadovoljstvo obrazovanjem, korupcijom, niskim poverenjem u institucije, kao i druga pitanja dovode do porasta nezadovoljstva, tako doprinoseći migracijama.

Ciljne zemlje mladih ostaju Švajcarska i Nemačka, što odražava uticaj velike kosovske dijaspe u ove dve zemlje. Veliki broj mladih ljudi sa Kosova bi prihvatio radna mesta koja lokalno stanovništvo ne želi. Pored toga, motivacija za migraciju iz obrazovnih razloga ostaje prilično niska, stvarajući neravnotežu između željnosti da se migrira i radi u zemlji destinacije i želje za stranim i boljim obrazovanjem, što može doneti bolje šanse za rad u zemlji destinacije.

11

KOSOVSKI IDENTITET, EU I SUSEDNE ZEMLJE

Kao što je ranije rečeno, poverenje mladih na Kosovu prema međunarodnim institucijama bilo je vrlo visoko. Spoljna politika Kosova činila je veoma važan sektor Vlade Kosova, naročito u pokušajima da dobije više priznanja za svoju nezavisnost, kao i da preduzme dalje korake ka EU. Uprkos kašnjenju procesa liberalizacije viznog režima, postoji veliko poverenje u Evropsku uniju i snažna podrška za članstvo u EU. Sa druge strane, Kosovo i Albanija su napravile korake u cilju intenziviranja međusobnih odnosa, dok istovremeno dijalog Kosova i Srbije, pod pokroviteljstvom EU, ima za cilj normalizaciju odnosa između Beograda i Prištine.

KLJUČNI NALAZI

Anketa je pokazala da je nacionalni i lokalni identitet kosovskih Albanaca i kosovskih Turaka mnogo jači od drugih tipova identiteta. Izgleda da mladi ljudi na Kosovu pokazuju samo prosečan nivo identiteta lokalnog grada, dok uglavnom odbijaju kosovski identitet.

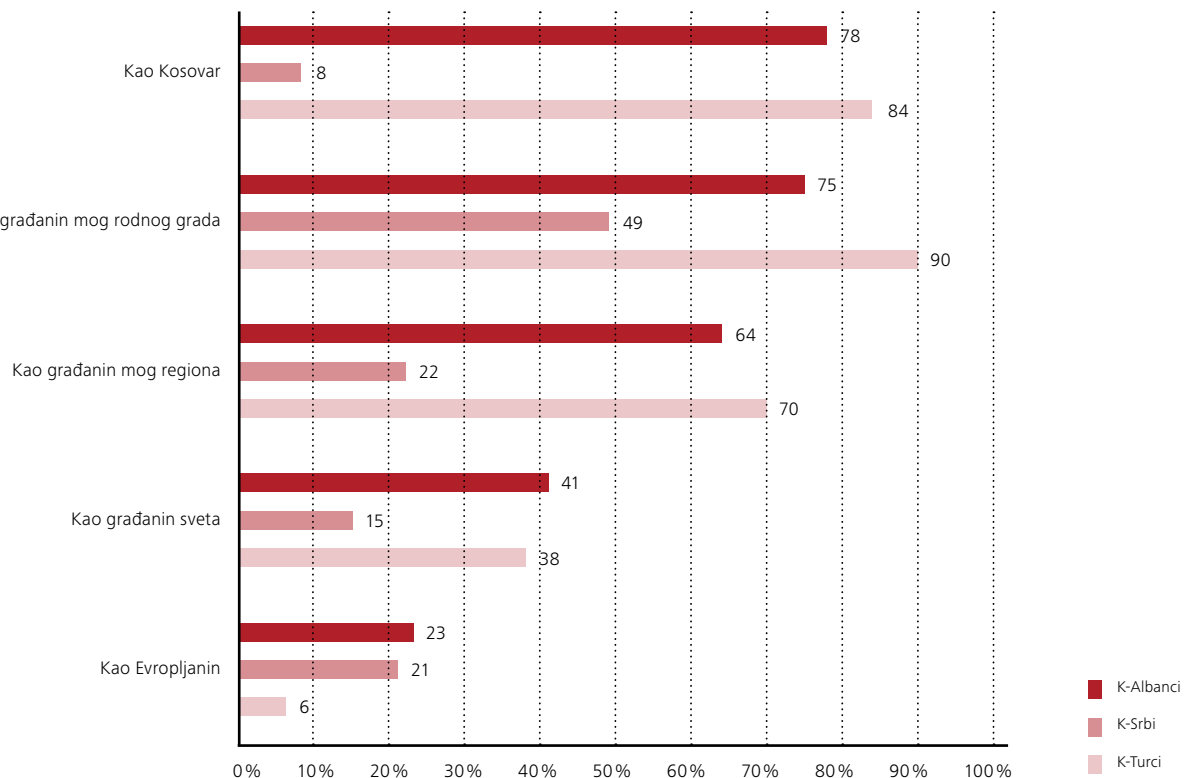
- Kosovski Albanci i kosovski Turci podržavaju članstvo u EU u više od 83% slučajeva. Sa druge strane, izgleda da mladi iz zajednice kosovskih Srba imaju podeljeno mišljenje o članstvu u EU.
- Na Kosovu postoji visok optimizam među mladima da će njihova zemlja uskoro pristupiti Evropskoj uniji. Manje od polovine ispitanika (43%) veruje da će to biti moguće u narednih pet godina.

- Mladi na Kosovu misle da Albanija i Kosovo u određenoj meri saraduju, ali ne i dovoljno. Štaviše, polovina mladih Kosovara želi da Kosovo i Albanija imaju samo susedne odnose kao nezavisne države, dok jedna trećina želi da se dve zemlje spoje.
- Kosovski Albanci imaju podeljeno mišljenje u vezi sa mogućim priznanjem Kosova od strane Srbije. Polovina Albanaca smatra da će Srbija priznati Kosovo u bliskoj ili daljoj budućnosti, dok druga četvrtina misli da Srbija nikada neće priznati Kosovo.

NACIONALNI IDENTITET

Anketa je pokazala da su nacionalni i lokalni identitet kosovskih Albanaca i kosovskih Turaka mnogo jači od drugih vrsta identiteta. Kosovski Srbi pokazuju samo prosečan nivo lokalnog identiteta ili identiteta rodnog grada, dok uglavnom odbijaju kosovski identitet. Oko 40 odsto kosovskih Albanaca se u potpunosti smatra građanima sveta. Što se tiče evropskog identiteta, samo 23 odsto kosovskih Albanaca u potpunosti smatra sebe Evropljanima.

Postoji vrlo malo indikatora koji imaju značajnu korelaciju sa percepcijom identiteta građanina sveta ili građanina Evrope, iako oba stava imaju snažnu korelaciju (Spirmanov $r = .478$, $p < 0.001$). Muškarci sebe više smatraju građanima sveta (Spirmanov $r = -.096$, $p = 0.001$), dok ljudi koji žive u ruralnim područjima malo češće identifikuju sebe kao Evropljane (Spirmanov $r = .078$, $p =$

TABELA 11.1: **Nivo identiteta različitih etničkih grupa**

0.010). Štaviše, mladi ljudi koji su generalno optimistični po pitanju budućnosti nakon 10 godina, takođe su skloni da sebe smatraju svetskim ili evropskim građanima.

SPOLJNOPOLITIČKA ORIJENTACIJA

Sledeća grupa pitanja analizira spoljnopoličku orijentaciju mlade populacije u Republici Kosovo, prvenstveno u vezi sa integracijom u Evropsku uniju, kao i u vezi odnosa sa Srbijom i Albanijom.

DA LI BI KOSOVO TREBALO DA SE PRIDRUŽI EVROPSKOJ UNIJI?

Mladi na Kosovu i dalje snažno podržavaju EU integracije. Na pitanje da li bi Kosovo trebalo da se pridruži EU, oko 83% kosovskih Albanaca odgovorilo je sa „da“, a samo 5% je dalo negativan odgovor. Slično odobravanje se može videti među kosovskim Turcima. Sa druge strane, mišljenje kosovskih Srba podeljeno je na tri različita odgovora. 33 odsto njih misli da Kosovo ne bi trebalo da se pridruži EU, dok 30 odsto njih odobrava ovaj potez. Još 37% ne zna kako da odgovori ili je odbilo da da odgovor. Pre šest godina, samo jedan procenat kosovskih Srba je želelo da se Kosovo pridruži EU. Kao što se i očekivalo, mladi ljudi koji imaju više poverenja u Evropsku uniju su voljniji da podrže članstvo u EU (Spirmanov $ro = -229$, $p < 0.001$). Štaviše, što je mlađa generacija

nezadovoljnija stanjem demokratije na Kosovu, to će više tražiti članstvo u EU (Spirmanov $ro = -142$, $p < 0.001$). Mladi ljudi koji žive u urbanim područjima (Spirmanov $ro = .106$, $p < 0.001$) i oni koji ređe prisustvuju verskim službama (Spirmanov $ro = -.100$, $p = 0.001$) takođe češće podržavaju članstvo u EU.

Uopšteno govoreći, stopa odobravanja da Kosovo uđe u EU iznosi 82 odsto, što je blago smanjenje u odnosu na 88%, rezultata dobijenog iz iste studije 2012. godine. Razlog za ovaj pad je verovatno zbog zamora procesom koji vodi do sporazuma o viznoj liberalizaciji i procesom EU integracija, koji izgleda da traje mnogo duže nego što se očekivalo.

Mladi na Kosovu su i dalje optimisti u odnosu na EU. Sveukupno gledano, postoji visok optimizam među mladima na Kosovu da će njihova zemlja uskoro ući u Evropsku uniju. Manje od polovine ispitanika (43%) veruje da će to biti moguće u narednih pet godina, a dodatnih 18% predviđa da će se to desiti u narednih 10 godina. Postoji značajna promena kod kosovskih Srba u vezi sa ovim pitanjem. Pre šest godina kosovski Srbi bili su skoro u potpunosti protiv pridruživanja Kosova EU, a sada uglavnom ne žele odgovoriti u 54% slučajeva. Oko 16% kosovskih Srba veruje da bi Kosovo moglo da se pridruži EU za manje od 10 godina.

TABELA 11.2: Nivo podrške za pridruživanje EU

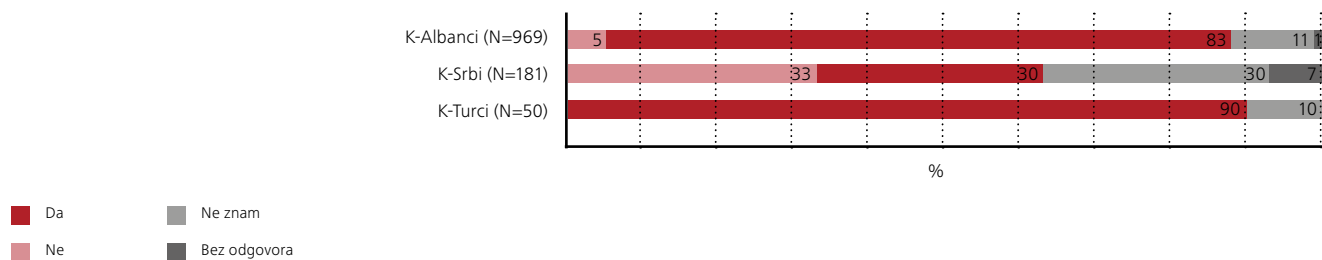

TABELA 11.3: Mogući vremenski okvir ulaska u EU

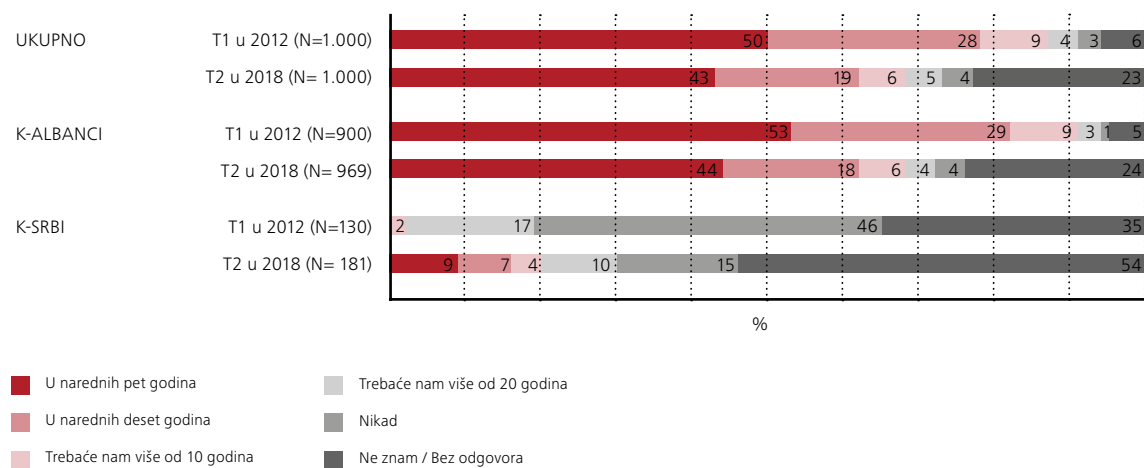

TABELA 11.4: Mišljenje o mogućnostima studiranja u Albaniji

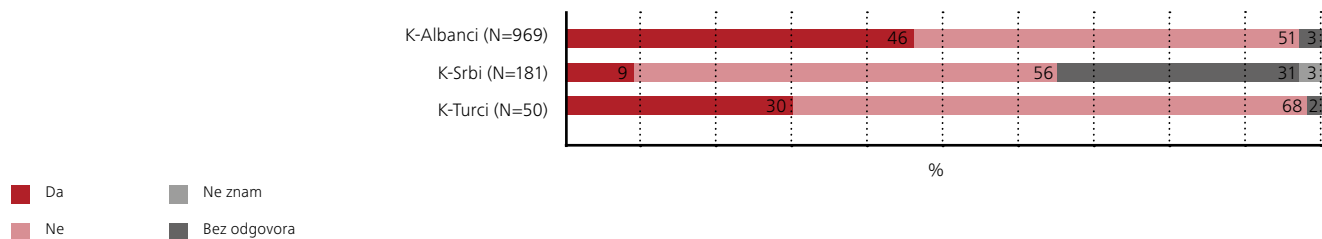

TABELA 11.5: Rade u Albaniji

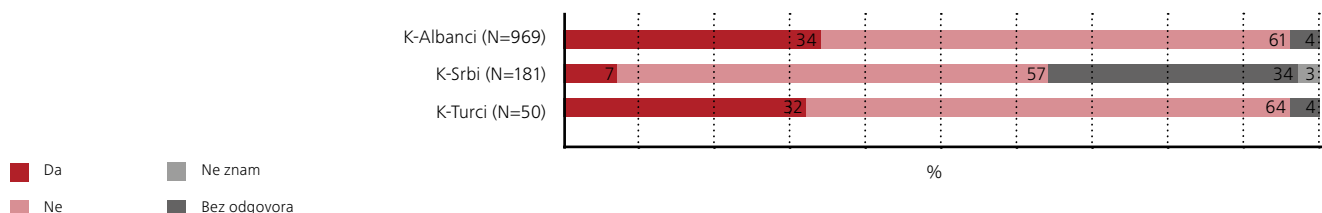
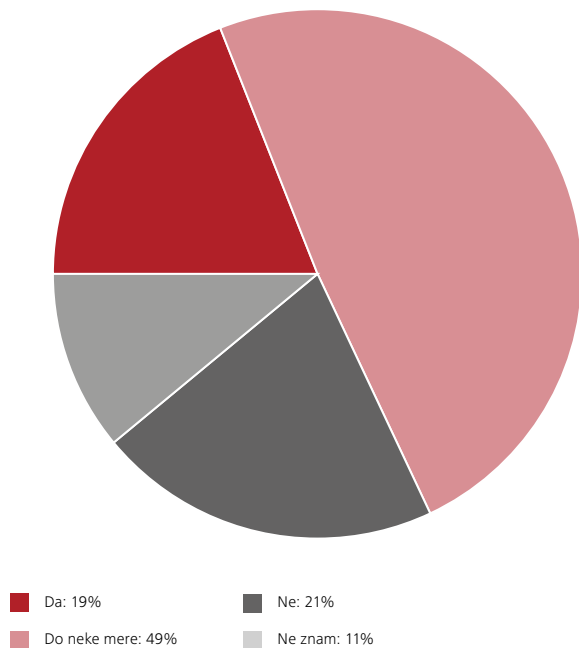

TABELA 11.6: **Do li misliš da Kosovo i Albanija dovoljno saraduju?**

ODNOSI SA ALBANIJOM

Manje od polovine mladih kosovskih Albanaca bi studiralo u Albaniji uz stipendiju. Sa druge strane, broj kosovskih Srba koji bi studirali u Albaniji je vrlo nizak. Jedna trećina kosovskih Albanaca radije bi radila u Albaniji, tako pokazujući manje interesovanje za radom Albaniji, u poređenju sa interesovanjem za obrazovanje.

Diskusije fokus grupa otkrivaju da nema velike razlike između mladih na Kosovu i u Albaniji. Za mlade u Albaniji se smatra da su obrazovaniji u nekim oblastima i da imaju više mogućnosti zbog vizne liberalizacije. Učesnici su imali mešovita mišljenja o odnosu između dve zemlje. Većina njih, uglavnom starijih učesnika, se slaže da Kosovo i Albanija treba da budu jedna država zbog beneficija od politike i ekonomije. „*Mi radimo na tome da se jednog dana pridružimo EU i zajedno smo jači. Ne radi se o nacionalizmu ili patriotizmu, već o boljoj edukaciji i ekonomiji. To predstavlja veliki interes za obe zemlje.*“ (Priština, muškarac, 29 godina). Mlađi učesnici su uglavnom protiv spajanja dveju zemalja a nekoliko njih je za ideju konfederacije. „*Ne mislim da je dobra ideja za obe zemlje da se spajaju. Možda bi trebalo da budemo kao SAD, različite zemlje sa istim ustavom.*“ (Prizren, žena, 21 godina)

Povremeno, vlade Kosova i Albanije organizuju zajedničke sastanke kako bi podstakli bolju saradnju. Na tim sastancima su potpisani mnogi sporazumi, ali ima mnogo interesnih strana koje se i dalje žale da saradnja na papiru nije uvek praćena praktičnim delom. Čak i mladi ljudi na Kosovu smatraju da Kosovo i Albanija imaju delimičnu saradnju u polovini svojih odgovora. Mladi ljudi koji žive u urbanim sredinama skloniji su da odgovore na to da Kosovo i Albanija ne saraduju dovoljno (Spirmanov $ro = -0.63$ $p = 0.037$).

Polovina mladih Kosovara želi da Kosovo i Albanija imaju samo susedske odnose kao nezavisne države, dok jedna trećina želi spajanje Albanije i Kosova.

Najmlađa starosna grupa je sklonija ideji spajanja dve zemlje u poređenju sa starijim ispitanicima (Spirmanov $ro = -.064$ $p = 0.035$). Štaviše, oni čije porodice imaju lošiji ekonomski status su otvoreniji za udruživanje dveju zemalja (Spirmanov $ro = -.080$ $p = 0.008$). Oni koji se smatraju vernicima više podržavaju ideju o nacionalnoj uniji između Albanije i Kosova (Spirmanov $ro = .065$ $p = 0.032$).

TABELA 11.7: **Mišljenje o formalnom odnosu između Kosova i Albanije**

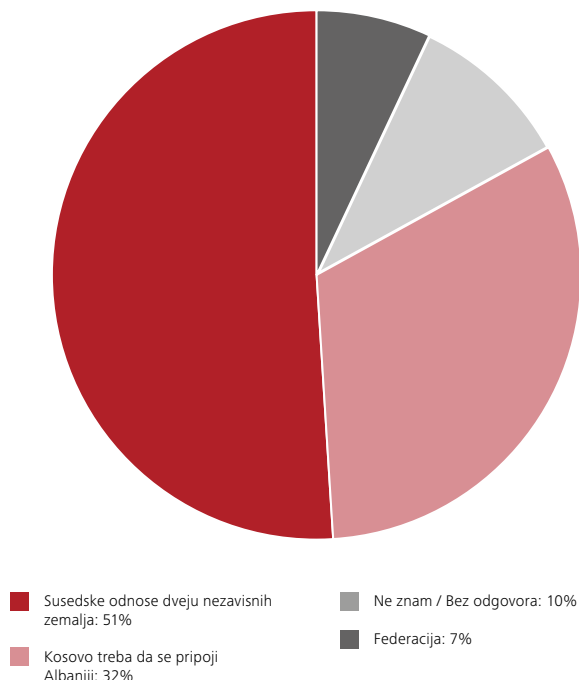

TABELA 11.8: Kada će Srbija priznati Kosovo?

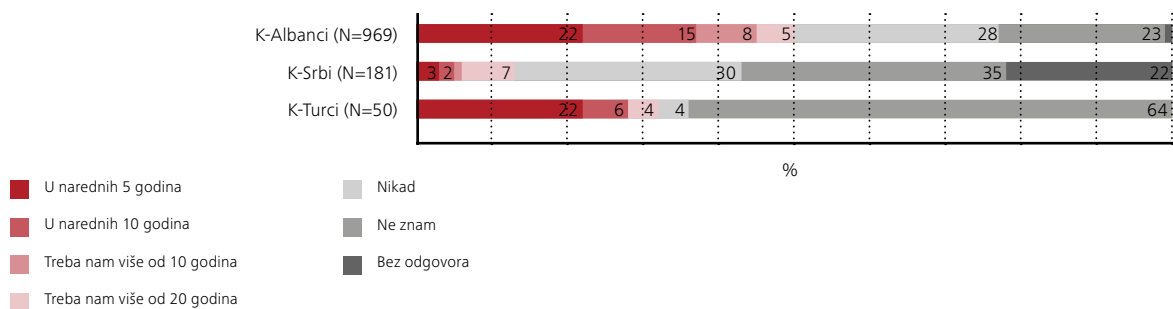

TABELA 11.9: Mišljenje o kupovini srpske robe

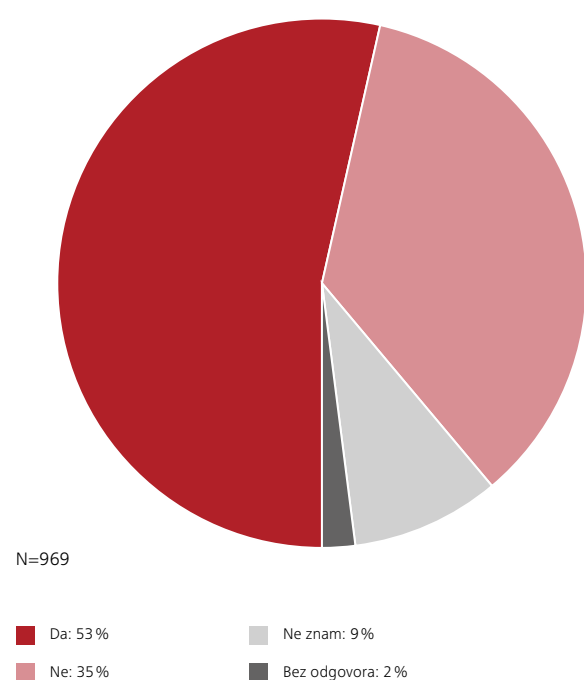
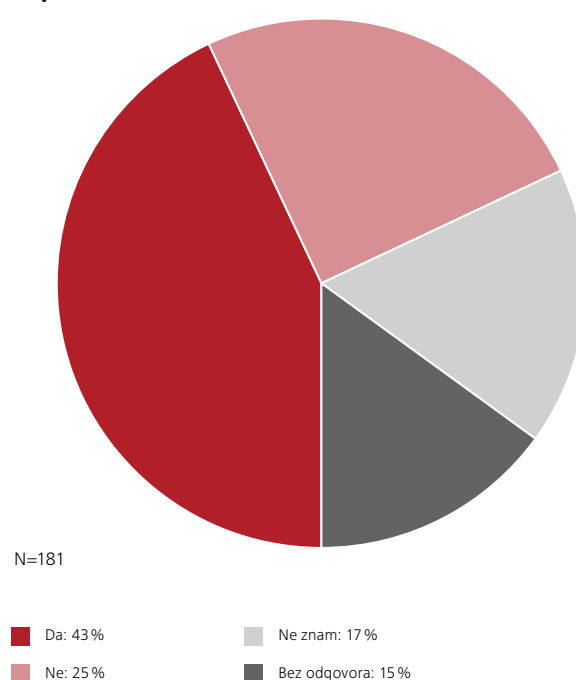

TABELA 11.10: Mišljenje o kupovini kosovske robe u supermarketu?

ODNOSI SA SRBIJOM

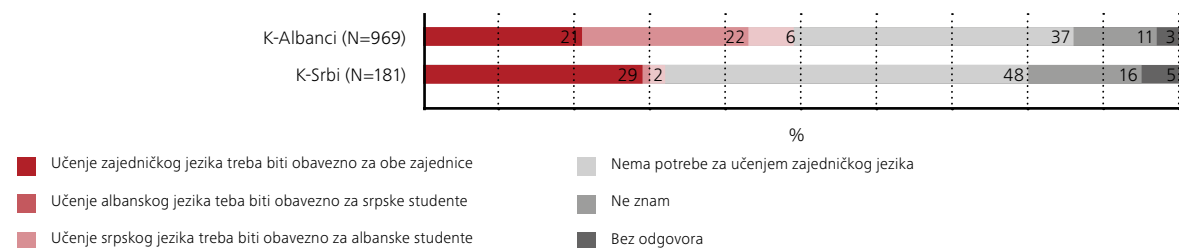
Glavno pitanje između Kosova i Srbije ostaje priznanje Kosova kao nezavisne države. Kosovski Albanci imaju mišljenje podeljeno na četiri dela o ovom pitanju. Manje od četvrtine kosovskih Albanaca smatra da će Srbija priznati Kosovo u narednih 5 godina. Još jedna četvrtina njih se nada da će Srbija priznati Kosovo u daljoj budućnosti. Treća četvrtina ne veruje da će Srbija ikada priznati Kosovo, dok poslednja četvrtina nema mišljenje po ovom pitanju.

Manje od polovine mladih kosovskih Srba je želelo da odgovori na ovo pitanje. 14% njih prihvata mogućnost da Srbija u budućnosti prizna Kosovo, dok 30% njih ne očekuje da se ovo ikad desi.

Više od polovine mladih kosovskih Albanaca kupuje srpsku robu u supermarketima. Malo više od jedne trećine izražava „potrošački aktivizam“, što znači izražavanje političkog stava bojkotujući robu poreklom iz Srbije. Slične rezultate pokazuju i kosovski

Srbi, iako je jedna trećina odgovorila da ‘ne zna’ ili nije želela da da odgovor.

Broj kosovskih Albanaca obuhvaćenih studijom je dovoljno velik da ima značajne statističke korelacije. Što su ispitanici mlađi, to su skloniji da odbiju da kupuju srpske proizvode (Spirmanov $r = -.085$ $p = 0.009$). Mladi ljudi koji su optimističniji po pitanju ekonomske budućnosti Kosova ređe kupuju srpske proizvode (Spirmanov $r = .147$ $p < 0.001$).

TABELA 11.11: **Mišljenje o učenju jezika među različitim etničkim grupama**

UČENJE JEZIKA DRUGE GRUPE

Više od jedne trećine mladih Albanaca i gotovo polovina mladih Srba uvereno je da nema potrebe učiti drugi jezik. S druge strane, 29% mladih Srba misli da bi učenje zajedničkog jezika trebalo da bude obavezan predmet za obe zajednice. Štaviše, 21% mladih Albanaca misli isto.

Učesnici fokus grupa bi generalno voleli da se Srbi koji žive na Kosovu integrišu i da bar treba da govore albanski. „*Ne sviđa mi se što ne govore albanski. U svakoj zemlji morate znati zvanični jezik, ako tamo živite*“ (Prizren, muškarac, 29 godina).

12

ZAKLJUČCI

Studija je zasnovana na reprezentativnom uzorku od 1000 ispitanika, dodajući uzorku još 200 ispitanika kako bi imali bolju reprezentaciju kosovskih Srba i kosovskih Turaka. Ispitanici potpadaju pod kategoriju starosti od 14 do 29 godina i dolaze sa celog Kosova. Softverski paket SPSS korišćen je za analizu inferencijalnih podataka.

Ova studija istražila je karakter mladih koji predstavljaju generaciju nezavisnosti. Mladi ljudi na Kosovu su veoma optimistični po pitanju svoje budućnosti i budućnosti Kosova, ali su takođe veoma pesimistični u pogledu stvarne situacije u obrazovanju, na tržištu rada, političkoj situaciji itd. Obično oni izražavaju konzervativni stav koji u centar stavlja ustanovu porodice.

Porodica predstavlja najvažniju instituciju za mlade po pitanju gotovo svih najvažnijih osobina života, jer gotovo svi ispitanici veruju da je osobi potrebna porodica da bi imala bolji život. Porodica nudi stabilnost koju nijedan prijatelj, posao ili politička situacija ne može pružiti. Sa druge strane, značajno je povećanje željene pretežne starosne dobi za brak za muškarce u poslednjih šest godina od strane muškaraca i žena.

Tržište rada je manje sigurno, a mladi ljudi na Kosovu nisu u mogućnosti da pronađu poslove koji koriste i unapređuju veštine koje su stekli u obrazovnom sistemu. Postoji velika potreba za fleksibilnošću rada i obrazovanjem kako bi se smanjile praznine u veštinama mladih ljudi. Oni koji su više zabrinuti za sigurnost radnog mesta imaju veću želju da rade u javnom sektoru i manje su zadovoljni kvalitetom obrazovanja na Kosovu.

Rezultati pokazuju da mladi žele da migriraju iz ekonomskih razloga. Kosovo bi trebalo da izgradi sopstvene ekonomske osnove koje bi omogućile mladima da pronađu svoju sreću na Kosovu. Štaviše, to bi pomoglo mladima da se odvoje od roditelja i da traže druge prilike dalje od roditeljskog doma.⁸

Rekordno je nepoverenje i apatija mladih na Kosovu prema svim političkim institucijama, posebno prema političkim strankama i centralnoj vlasti. S druge strane, postoji veće poverenje u verske institucije i međunarodne organizacije poput NATO-a i OEBS-a.

Rezultati studije pokazuju da mladi ljudi na Kosovu veoma zavise od svojih porodica. Profil mlade osobe na Kosovu bi bio neko ko ne radi u struci za koju se školovao, ali ima snažnu želju da radi u javnom sektoru. U svakom slučaju, on/ona zna da samo političke veze ili porodične mreže mogu pomoći u dobijanju posla. Mladi Kosovar ne veruje kosovskim institucijama i izražava nizak nivo političkog angažmana. On/ona uglavnom nije zadovoljan obrazovanjem na Kosovu, ali želi da dobije univerzitetsku diplomu. Osim toga, prosečna osoba ima umerenu želju da migrira u EU, iako još uvek ne zna jezik zemlje u koju želi da migrira. Sa druge strane, ova mlada osoba je veoma optimistična u vezi svoje budućnosti na Kosovu i budućnosti Kosova uopšte. Osoba je generalno religiozna, ali vrlo netolerantna prema homoseksualcima. Glavna svrha njegovog/njenog života je da mu/joj roditelji budu ponosni i da imaju dobar brak. On/ona bi se konsultovao sa roditeljima o najvažnijim odlukama u životu. Preferirana starost za stupanje u brak za njega bi bila 28–29 godina, a za nju 25–26 godina. On/ona želi da ima troje ili više dece, iako želi da ima prvo dete posle 25 godina.

FUSNOTE

- [1] Izračunato prema „<http://www.institutigap.org/spendingsEng/#/~~/budget-of-kosovo---planning/education-and-science>“
- [2] https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/countrifyche_kosovo_2017_0.pdf
- [3] Lavric, „Youth in Education Across South East Europe.“ Lost in Transition?
- [4] <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/countryinfo/>
- [5] Progress toward Meeting the Economic Criteria for EU Accession (European Commission, 2018).
- [6] Izraz je skovan u „Izgubljeni u demokratskoj tranziciji“? Politički izazovi i perspektive mladih u jugoistočnoj Evropi (2015).
- [7] <https://www.esiweb.org/index.php?id=444&lang=en>
- [8] <https://www.esiweb.org/index.php?id=444&lang=en>

REFERENCA

- Cojocar, A. (2017). *Jobs Diagnostic Kosovo*. World Bank Group.
- European Commission. (2018). *Progress Toward Meeting the Economic Criteria for EU Accession*. European Commission.
- GoK. (2016). *Kosovo Education Strategic Plan 2017–2021*. Government of Kosovo.
- GoK. (2018). *Kosovo Economic Reform Programme (ERP) 2018–2020*. Government of Kosovo.
- WB & WIIW. (2017). *Western Balkans Labor Market Trends 2017*. World Bank Group and WIIW.

TABELA ZA GRAFIKU

14	TABELA 4.1: Najvažnije vrednosti mladih na Kosovu	33	TABELA 6.8: Koliko dece planirate ili zamišljate da imate?
14	TABELA 4.2: Zadovoljstvo mladih na Kosovu	33	TABELA 6.9: Najvažniji faktori za odabir supružnika
15	TABELA 4.3: Procenat mladih ljudi koji izražavaju visoko zadovoljstvo njihovim životom	38	TABELA 7.1: Zadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u regionu (u procentima)
15	TABELA 4.4: Kako vidiš svoju ličnu budućnost za 10 godina?	38	TABELA 7.2: Zadovoljstvo nivoom obrazovanja?
16	TABELA 4.5: Mišljenje mladih o budućnosti Kosova	39	TABELA 7.3: Da li se slažete da postoje slučajevi u kojima se ocene i ispiti kupuju u institutima / univerzitetima na Kosovu?
16	TABELA 4.6: Brige mladih na Kosovu	39	TABELA 7.4: Časovi provedeni studirajući kući dnevno (u proseku)
16	TABELA 4.7: Ponašanje koje može biti opravdano ili ne	40	TABELA 7.5: Nivo stresa učenika u 2012. godini (talas 1) i 2018 (talas 2)
17	TABELA 4.8: U kojoj meri verujete sledećim ljudima?	40	TABELA 7.6: Učešće na praksi
17	TABELA 4.9: Reakcija / osećaj ako bi se sledeća lica preselila u susedstvo	44	TABELA 8.1: Stopa nezaposlenosti mladih, kao % radne snage
18	TABELA 4.10: Religioznost glavnih etničkih grupa	44	TABELA 8.2: Zapošljavanje ili obrazovanje mladih
19	TABELA 4.11: Učestvovanje u verskim službama	45	TABELA 8.3: Važni faktori za pronalaženje posla
19	TABELA 4.12: Učestalost odnosno pohađanje verskih obreda prema različitim nivoima religioznosti roditelja	45	TABELA 8.4: Mladi ljudi koji rade ili nisu u svojoj profesiji
22	TABELA 5.1: Aktivnosti u slobodno vreme	46	TABELA 8.5: Nivo obrazovanja kao uslov za rad mladih
24	TABELA 5.2: Pristup internetu	46	TABELA 8.6: Izbor željene oblasti rada
24	TABELA 5.3: Glavni razlozi za korišćenje interneta	47	TABELA 8.7: Stvarnost i želja za radom u javnom sektoru u regionu
24	TABELA 5.4: Zadovoljstvo sopstvenim fizičkim izgledom	47	TABELA 8.8: Glavni faktori za izbor posla
25	TABELA 5.5: Pušenje kod mladih na Kosovu	52	TABELA 9.1: Interesovanje za političke događaje
25	TABELA 5.6: Korišćenje alkohola mladih ljudi na Kosovu	52	TABELA 9.2: Interesovanje za politiku 2018. u poređenju 2012.
26	TABELA 5.7: Nivo prihvatanja upotrebe alkohola	53	TABELA 9.3: Nezainteresovanost za politiku kod različitih etničkih grupa (pokazuje samo one koji nisu „uopšte zainteresirani“ i „nisu zainteresovani“)
27	TABELA 5.8: Nivo seksualnog iskustva mladih na Kosovu	54	TABELA 9.4: Nivo diskusije o politici sa porodicom ili poznanicima
27	TABELA 5.9: Korišćenje prezervativa	54	TABELA 9.5: Usaglašavanje političkih gledišta u odnosu na roditelje
27	TABELA 5.10: Mišljenje o nevinosti mladih na Kosovu	55	TABELA 9.6: Interesi mladih predstavljeni u nacionalnoj politici
30	TABELA 6.1: Broj članova porodice u domaćinstvima	55	TABELA 9.7: Glavni izvori informacija o politici
30	TABELA 6.2: Preferencije mladih u odnosu na mesto stanovanja	56	TABELA 9.8: Glasanje na poslednjim izborima
31	TABELA 6.3: Odnos sa roditeljima	56	TABELA 9.9: Glasanje ukoliko su izbori održani danas
31	TABELA 6.4: Da li biste podigli svoju decu kao što su vas vaši roditelji podigli, ili drugačije?	56	TABELA 9.10: Stav prema različitim politikama
32	TABELA 6.5: Uticaj članova porodice ili poznanika na važne odluke	57	TABELA 9.11: Zadovoljstvo sa stanjem demokratije
32	TABELA 6.6: Odlučivanje u odnosu na roditelje	57	TABELA 9.12: Slaganje sa specifičnim političkim stavovima
32	TABELA 6.7: Porodični planovi		

58	TABELA 9.13: Angažovanje u različitim oblicima aktivizma
59	TABELA 9.14: Željeni ciljevi za nacionalnu vlast prema različitim etničkim grupama
60	TABELA 9.15: Buduća očekivanja za ekonomsku situaciju na Kosovu
60	TABELA 9.16: Grupe koje nemaju dovoljno prava prema mladim ljudima
61	TABELA 9.17: Najvažnije vrednosti
62	TABELA 9.18: Poverenje u institucije
62	TABELA 9.19: Razlike u poverenju institucijama između dve etničke grupe
66	TABELA 10.1: Namera studiranja u inostranstvu
66	TABELA 10.2: Namera da migriraju na više od šest meseci
67	TABELA 10.3: Trenutak napuštanja Kosova za one koji planiraju da migriraju
67	TABELA 10.4: Dužina planiranog boravka u zemlji destinacije
68	TABELA 10.5: Razlozi za migriranje 2018. u poređenju sa 2012.
68	TABELA 10.6: Preferirane zemlje za migraciju 2018. u odnosu sa 2012.
69	TABELA 10.7: Stepen stručnosti službenog jezika u zemlji odredišta (N=573)
70	TABELA 10.8: Nivo doprinosa u zemlji destinacije
74	TABELA 11.1: Nivo identiteta različitih etničkih grupa
75	TABELA 11.2: Nivo podrške za pridruživanje EU
75	TABELA 11.3: Mogući vremenski okvir ulaska u EU
75	TABELA 11.4: Mišljenje o mogućnostima studiranja u Albaniji
75	TABELA 11.5: Rade u Albaniji
76	TABELA 11.6: Da li misliš da Kosovo i Albanija dovoljno saraduju?
76	TABELA 11.7: Mišljenje o formalnom odnosu između Kosova i Albanije
77	TABELA 11.8: Kada će Srbija priznati Kosovo?
77	TABELA 11.9: Mišljenje o kupovini srpske robe
77	TABELA 11.10: Mišljenje o kupovini kosovske robe u supermarketu?
78	TABELA 11.11: Mišljenje o učenju jezika među različitim etničkim grupama

TABELA TABELA

10	TABELA 1: Distribucija starosti i pola pre i posle pondera
10	TABELA 2: Distribucija fokus grupa
23	TABELA 3: Korelacija između aktivnosti tokom slobodnog vremena
32	TABELA 4: Adekvatna dob za brak

IMPRINT

OBJAVILO: Friedrich-Ebert-Stiftung Kosovo
Rr. Pashko Vasa 23 • 10000 Prishtinë
Republika e Kosovës
www.fes.de/referat-mittel-und-osteuropa/
www.fes.de/youth-studies/

ODGOVORNA OSOBA: Frank Hantke
KOORDINATOR PROJEKTA: Mevlyde Hyseni
KONTAKT: mevlyde.hyseni@fes-kosovo.org
UREDNIK: Aleksandar Tanasković
DESIGN: Andrea Schmidt • Typografie/im/Kontext
ŠTAMPA: Studio Forma, Priština, Kosovo

DATE: 2019

Stavovi izraženi u publikaciji nisu nužno Fondacije Friedrich Ebert (FES) ili organizacija u kojima autori rade. FES ne može garantovati tačnost svih podataka koji su korišćeni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba u bilo kojim medijima publikacije Fondacije Friedrich Ebert nije dozvoljena bez pismenog odobrenja FES-a. Svako upućivanje na Kosovo ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je UNSRC (RSBUN) 1244/1999 i Mišljenjem ICJ (MSP-a) o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova. Svako upućivanje na Makedoniju podrazumeva naziv kao Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija.

